

تایپ وزیراکس؛ سازمان راهنما
خیابان راهنما، مقابل دوره شبانه

دانشگاه تهران
دانشکده علوم اجتماعی و تعاون

پایان نامه

برای دریافت درجه لیسانس جامعه شناسی

موضوع:

اوضاع اجتماعی ایران از بررسی ۵۰ سفرنامه در سالهای مختلف

یا

ایران از دیدگاه سفرنامه ها

استاد راهنما: آقای جواد صفی نژاد

نگارش: مهرانگیز پرچمی

سال تحصیلی ۱۳۵۷-۵۸

مقدمه

رساله ای که تحت عنوان "ایران از دیدگاه سفرنامه ها" نام گرفته است حاصل بررسی و مطالعه ۵۰ سفرنامه است که میتوان نویسندگان آنها را بدو دسته سیاحان خارجی و سیاحان ایرانی تقسیم نمود. سیاحان خارجی که هرکدام با مأموریت خاصی از طرف دولت متبوعه خود به ایران آمده و در زیر پوشش مأمور سیاسی اطلاعات مورد مأموریت خود را جمع آوری نموده اند. البته اطلاعات محرمانه آنها هیچگاه منتشر نگردیده است ولی جهت اشنائی دیگران برخی اطلاعات شناسائی بصورت بررسی شده در این مجموعه را انتشار داده اند. سیاحان ایرانی به تبعیت از سیاحان خارجی مشاهدات سفرهای داخلی و سفرهای خارجی خود را برشته تحریر کشیده اند زیرا در زمان قاجاریه سفرنامه نویسی در بین مأموران دولتی بسیار معمول و متداول بوده است.

علل انتخاب بررسی سفرنامه ها و اشنا شدن با اوضاع اجتماعی و اقتصادی از یک طرف و مسائل طبیعی و سیاسی ایران از طرف دیگر بدین خاطر بوده که بارها اظهار نظر سیاحان را راجع به ایران در کتب مختلف مطالعه نموده بودم و متمایل گردیدم که با مطالعه این سفرنامه ها از دیدگاه معروفترین آنها در مورد ایران اشنا گردم، از طرفی به هنگام پایان تحصیل دوران لیسانس دانشکده علوم اجتماعی وظیفه داشتم که رساله ای که مورد موضوعی دلخواه تالیف و تدوین نمایم از اینرو پس از صحبت های مقدماتی با راهنمایان مربوط، موضوع را با استاد جواد صفی نژاد در میان گذاردم

وایشان هم بانهایت خوشحالی علاقه مرا دراینمورد، مورد تشویق قرار داده براهنمائی
ومعرفی سفرنامه های مشهور بزبان فارسی که درمورد ایران برشته تحریر درآمده بود
پوداختند .

معرفی هر سفرنامه دراین مجموعه به سه قسمت بشرح زیر تقسیم گردیده است:

- قسمت اول - معرفی کتاب از نظر نام نویسنده، نام کتاب، ناشر وتاریخ وشهرنشر
کتاب، چاپ وفصل بندی ومعرفی کوتاهی از محتوای کتاب می باشد .
- قسمت دوم - شرح حال مختصر نویسنده، تحصیلات ومشاغل وعمل نوشتن کتاب .
- قسمت سوم - بررسی محتوای سفرنامه وفشرده وخلاصه شده ان باذکر صفحه .
- پس از پایان بررسی ۵۰ سفرنامه مجموعه حاضررا برحسب نام الفبائی نویسنندگان اصلی
تنظیم وفهرست های لازم بدان افزوده وبصورت حاضر تقدیم علاقمندان میگردد .
- از همه کسانی که دراینمورد به عللی مرا راهنمائی ویا کمک هائی بمن نموده اند نهایت
تشکرا دارد .

فهرست الفبائی نویسندگان سفرنامه ها

۱ - اعتصام الملك، میرزا خانلرخان	سفرنامه، میرزا خانلرخان اعتصام الملك
۲ - بازن ، پادری	نامه های طبیب نادرشاه
۳ - براون ، ادوارد	يك سال در میان ایرانیان
۴ - پاتینجر ، هنری	سفرنامه سند و بلوچستان
۵ - پیرزاده نائینی ، محمدعلی	سفرنامه، حاجی پیرزاده
۶ - تاورنیه ، ژان باتیست	مسافرت به ایران
۷ - جکسن ، ابراهام ویلیامز	سفرنامه، جکسن (ایران در گذشته و حال)
۸ - دانشور ، محمد	دیدنیها و شنیدنیهای ایران (دو جلد)
۹ - دروویل ، گاسپار	سفرنامه دروویل
۱۰ - دلاواله، پیترو	سفرنامه، پیترو دلاواله
۱۱ - دمرگان، ژاک	سفرنامه، دمرگان
۱۲ - دمرگان، ژاک	هیئت علمی فرانسه در ایران (دو جلد)
۱۳ - دوراند، ا-آر	سفرنامه، دوراند
۱۴ - دیولا فوا	سفرنامه، مادام دیولا فوا
۱۵ - رابینو ، ه-ل	مازندران و استرآباد
۱۶ - رنه د ، هانری	سفرنامه از خراسان تا بختیاری
۱۷ - ریچادرز، فردریک	سفرنامه فرد ریچاردز
۱۸ - ژوبر ، پیرامده امیلین پروپ	مسافرت در ایران و ارمنستان
۱۹ - سانسون	سفرنامه، سانسون

- ۲۰ - سایکس، سرپرستی
سفرنامه، ژنرال سرپرستی سایکس
- ۲۱ - سولتیکف، الکسیس
مسافرت به ایران
- ۲۲ - سی کوپر، مریان
سفری به سرزمین دلاوران
- ۲۳ - شرلی
سفرنامه، برادران شرلی
- ۲۴ - ظهیرالدوله، علی خان قاجار
خاطرات و اسناد ظهیرالدوله
- ۲۵ - فرمانفرما، فیروز
سفرنامه، کرمان و بلوچستان
- ۲۶ - فلاندن، اوژن
سفرنامه، اوژن فلاندن
- ۲۷ - فوریه
سه سال دردربار ایران
- ۲۸ - فیثاغورس
سیاحتنامه، فیثاغورث در ایران
- ۲۹ - کارری، جملی
سفرنامه، کارری
- ۳۰ - کاساکوفسکی، و-ا
خاطرات کلنل کاساکوفسکی
- ۳۱ - کرزن، جرج ناتانیل
ایران وقضیه، ایران
- ۳۲ - کمپفر، انگلبرت
دردربار شاهنشاه ایران
- ۳۳ - کنتارینی، امبروسیو
سفرنامه، امبروسیو کنتارینی
- ۳۴ - کوثر بوئه، موریس
مسافرت به ایران بمعیت سفیرکبیر روسیه
- ۳۵ - گرمودی، میرزا فتاح خان
سفرنامه، میرزا فتاح خان گرمودی
- ۳۶ - لوتی، پیر
بسوی اصفهان
- ۳۷ - محلاتی، حاج محمد علی سیاح
خاطرات حاج سیاح یادوره، خوف و وحشت
- ۳۸ - مراغه ای، زین العابدین
سیاحتنامه، ابراهیم بیگ یابلاهی تعصب او

آخرین ماموریت	۳۹ - مهدوی، معزالدین
سفرنامه مازندران و استرآباد و کیلان	۴۰ - میرزا ابراهیم
سفرناصرالدینشاه به عراق و بلاد مرکزی	۴۱ - ناصرالدینشاه
سفرنامه خراسان	۴۲ - ناصرالدینشاه
سفرنامه خوزستان	۴۳ - نجم الملك، حاج عبدالغفار
دربار آسمان ایران	۴۴ - نوردن، هرمان
ایرانی که من شناخته ام	۴۵ - نیکیتین، ب
سیاحت در رویش دروغین درخانات آسیای میانه	۴۶ - وامبری، ارمنوس
ایرانیان در گذشته و حال	۴۷ - وولفسن، ا-س
کویرهای ایران	۴۸ - هدن، سوین
سفارت نامه خوارزم	۴۹ - هدایت، رضاقلی خان
خاطرات و خطرات یا گوشه ای از تاریخ شش	۵۰ - هدایت، مهدی قلی خان
پادشاه و گوشه ای از دوره زندگی من	

میرزا خانلرخانه اعتصام الملك سفرنامه^۱ میرزا خانلرخان اعتصام الملك، به کوشش منوچهر محمودی، ناشر منوچهر محمودی، ۳۰ + ۳۵۳ (۳۲ صفحه فهرست)، قطع وزیری چاپ اول، چاپخانه^۲ فردوسی، شامل ۷ فصل و عکس مؤلفه این کتاب حاوی اطلاعات جامع و مفیدی در زمینه های اجتماعی، اداری، جغرافیائی است. و شامل سفر به لندن و عتبات و قائن نیز میباشد.

* * *

پدرش میرزا احمد مازندرانی از منشیها و مستوفیهای زمان فتحعلیشاه بود. در سال ۱۲۴۳ هـ. ق متولد شد. برای ادامه تحصیل به اصفهان رفته، چندی بعد در سن ۱۸ سالگی بعلت فوت پدر و اداره خانواده تحصیل را رها نمود و چندی بعد منشی دارالحکومه شده سپس به حکومت آذربایجان رسید و بعد در وزارت امور خارجه بکار مشغول شد و بالاخره بسمت نایب اول وزارت خارجه رسید و ملقب به اعتصام الملك شد. وفات وی در سال ۱۳۱۵ هـ. ق صورت گرفت.

* * *

درباره میرزا خانلرخان و نسب اول (۳۰ - ۱)

صفحه اول روزنامه^۳ لندن

همراهان سفر، حرکت از تبریز، مرند، نخجوان، ایروان، اوج کلیسا، تفلیس، ماران بطی، اسلامبول، کشتی فرانسه و توصیف آن، ایتالیا، اسکله^۴ مارسیل، پاریس (۴۱ - ۴) - لندن، اوضاع، زبان، و مجلس ولوایح مطرح در آن، اوضاع سیاسی، استحکامات، بناها،

بازگشت به تهران (۵۶-۴۱) - حضرت عبد العظیم، حضرت معصومه زهرا، آباد یهای
 شهر قم، کرمانشاهان، راه قصر شیرین به خانقین، کاظمین، بقعه امام حسن عسکری،
 بقعه امام حسین، کربلا، همدان (۷۱-۵۹) - سبزوار، نیشابور، مقبره ملاهادی،
 قریه رباط، قریه سیکلیدر، نصرآباد، نیشابور و حمام آن، قدمگاه، رباط فخر د اود، شریف
 آباد، مشهد، مجلس روضه، قراء، شاه نشین، بست خانی ها، ملاقات بایکی از شاهسون ها
 جریان حساب مالیات، پیکشی متولی باشی (۱۰۹-۷۵) - شاکی های انوشیروان میرزا،
 ادای حرقه البول، حرکت بطرف تبریز، اسدآباد و قنات آن، قلعه شاهزاده، تربت،
 شکایت علنی از انوشیروان میرزا، مزار جناب قطب الدین حیدر، رضامندی بعضی از
 اهالی از انوشیروان میرزا، قلعه حسنعلی خان، وضع نابسامان حکومتی، رسیدگی به
 شکایات مردم، ملاقات با میرزا انوشیروان، قریه حسنی، بازار (۱۷۰-۱۰۹) - حرکت
 از مشهد به طرف قائن، شریف آباد، رباط سفید، تربت، امیر قائن، توصیف شهر قائن،
 قریه پستوک (۱۸۴-۱۷۰) - بیرجند، حساب بودجه و مالیات سیستان، بازارهای شهر
 بیرجند، کلاته امیر، سیوجان، قنات آن، قریه شمس آباد، دره شیخان، ابوالقاسم
 تفنگدار، نصرآباد، مزرعه جنوبک قریه خور، قریه ارب آباد، قریه دهنوک کوریت، زیارت
 امام زاده حسین، تداوم بیماری و رسیدگی به شکایات و مالیات (۲۴۸-۱۸۵) -
 اطراف طبس، طبس، زراعت (۲۷۰-۲۵۸) - قریه چاهک، رباط ها، افندیها،
 کلاته امیر، ساقی، افریز، قریه تیغاب، (۲۹۵-۲۷۰) - عید نوروز، ظهیرآباد،
 رباط سفید، شریف آباد، ارك، نیشابور، ارض اقدس، دره گر (۳۱۰-۲۹۵) - قائن
 زراعت، ابریشم، حاکم ولایت، مدارس (۳۲۱-۳۱۳)
 فهرست اعلام اشخاص (۳۴۳-۳۲۵) - فهرست اسامی جغرافیائی (۳۵۳-۳۴۷)

پادری بازن، نامه‌های طبیب نادرشاه، ترجمه دکتر علی اصغر حرییری، انتشارات انجمن آثار ملی، تهران، ۱۳۴۰ هـ. ش. ۸۱ صفحه (۷ ص مقدمه ۵۰ ص فهرست)، قطع وزیری، چاپ اول، چاپ تابان، شامل نقشه قراولان و تصویر نادرشاه. این کتاب شرح دو نامه است که کشیش با زن به مافوق خود کشیش دوزه فرستاده است. نامه اول شرح حال نادرشاه از بد و ظهور تا کشته شدن وی در سال ۱۷۴۶ م می‌باشد. نامه دوم در خصوص اوغلاخ ایران پس از فاجعه قتل نادرشاه می‌باشد.

* * *

کشیش بازن، کشیش مبلغ نصرانی، در زمان سلطنت نادر از اطبای وی بود. وی از سال ۱۷۴۱ تا ۱۷۴۷ میلادی مطابق با ۱۱۵۷ تا ۱۱۶۰ هـ. ق گاه و بی‌گاه همراه شاه بوده، طبیب اول وی شد و بنابراین تمام وقایعی را که نوشته به چشم خود دیده است.

* * *

مقدمه (۷-۱)

نامه اول

اصل و نسب نادرشاه، چگونگی به سلطنت رسیدن وی، خلق و خوی شاه، فتوحات، سیاست‌ها، تعدیات، مجازات‌های مردم بدست وی (۲۱-۸) - طغیان حاکم فارس (تقی خان)، شورش‌های مختلف دیگر در کشور، بی‌رحمی‌های شاه، وضع جسمانی،

- طبيب شاه، بیماری او (۳۲-۲۱) - کوچ نادر بطرف مشهد، اب جم جم، تون و طبس،
شورش سیستان، سپاهیان نادر، قتل شاه، دلیری و دیگر صفات شاه، دین او (۴۲-۳۲).
ضمیمه: جمع اوری غنائم و گنج نادر شاه، تخت های باشکوه شاه (۴۵ - ۴۳).

نامه دوم

خیانت معبرخان (معیرالملك)، ماجرای مولف با راهزنان، توصیف شاه جدید
(برادرزاده شاه)، فتح قلعه کلات، خلق و خوی شاه در ابتدای سلطنت، خود سری و
بد خلقی ثانوی شاه ناشی از فتوحات مکرر، شورش اکراد و لرها و اصفهان، اسارت
شاه جدید و خلع وی، (۵۹-۴۶) - شاه جدید (ابراهیم میرزا)، شورشهای زمان وی،
طغیان شاهرخ میرزا فرزند نادر، طغیان میرزا محمد (شاه سلیمان) و به سلطنت
رسیدن وی و خلع وی، سلطنت دوباره شاهرخ میرزا و نابینائی وی، شورش علیمردان
خان، حمله به اصفهان و جلفاء مردانگی و سیاست علیمردان خان، شاه اسماعیل
(۷۳-۴۶).

تعلیقات، اقتباس از یادداشت های آقای مظاهری (۷۶-۷۴).

فهرست کسان (۷۷-۷۸) - فهرست قبایل (۷۹) - فهرست اماکن (۸۱-۸۰).

پرفسور ادوارد براون، يكسال در میان ایرانیان، ترجمه ذبیح الله منصوری ،
 كانون معرفت، ۵۰۰ صفحه (۲۳ ص مقدمه و ۵ ص فهرست تصاویر) ، قطع وزیری،
 شامل ۱۸ فصل و ۸۲ تصویر و نقشه، خط سیر مولف . این کتاب محتوی شرح
 مشاهدات مولف در ایران است . او از راه ترکیه وارد ایران شده و بعد از عبور از
 تبریز، تهران، اصفهان، شیراز و کرمان و یزد رفته، سپس از آنجا به تهران مراجعت
 نموده، از راه مازندران و بندر مشهد سرازیر ایران خارج شده است . درباره وضع
 زندگی و اخلاق و روحیات مردم و خصوصاً د و فرقه بابی و بهائی مطالعات دقیقی
 بدست آورده و خدمات شایانی به دین اسلام و ملت ایران نموده است .

* * *

ادوارد گرانویل برون در ۱۸۶۲ میلادی در انگلستان بدنیا آمد . مطالعات
 تحقیقی وسیعی در قسطنطنیه انجام داد و در آنجا عاشق ادبیات فارسی و اشعار
 عرفانی و تصوف ایرانیان شد . در سال ۱۸۸۲م به ایران آمد و تا سال ۱۷۸۸م در
 ایران بود . او بسیار مورد علاقه ایرانیان واقع شد . خود وی نیز علاقه زیادی به
 ایرانیان و ایران و خصوصاً " شیراز داشت . وی آثار بسیار ارزنده‌ای از خود به جای
 گذاشت . زمینه تحقیق و مطالعات وی بسیار وسیع بود ، از جمله ادبیات فارسی ،
 بابی‌گری، فلسفه اسلامی، انقلاب ایران و . . .

* * *

علل تحصیل زبان‌های مترقی خصوصا "فارسی، چگونگی فراگیری زبان فارسی (۲۴-۳۷) - انتخاب لباس و راه سفر، طریقه مسافرت، طرابوزان، قریه جویزلیک، رودخانه اورسه ایریاق، دهکده ورزقان، شهرهای بورت، ارضروم، چگونگی مسافرت ایرانیان، دهکده دلی بابا، قصبات کردنشین، شهر یازید، (۶۲-۴۸) - ورود به خاک ایران، آذربایجان، شهر خوی، قریه تسوش، تبریز و برج آن و آثار باستانی دیگر، بابی‌ها و بهائی‌ها (۷۹-۶۳) - قریه تیگمه‌تاش، میانه و نوعی ساس‌بنام (مله) پیشکشی در ایران، قریه سرچم، زنجان، سلطانیه، قریه کریشکین، قزوین، قریه قشلاق، دوازده نو تهران (۹۴-۸۰) - تهران، دوازده‌ها، باغ‌ها، کوه بی بی شهریانو دخمه، حضرت عبد العظیم، دوشان تپه، میدان‌ها، خیابان‌ها، بازار، عمارت نگارستان مسجد‌ها، شاه ایران، سلسله قاجاریه، صفات ناصرالدین‌شاه، شاه و بابی‌ها، سلیمان خان بابی، منیجک (ملیجک)، فرزندان شاه، ظل السلطان، شاهزاده فرهاد میرزا، مهمانی‌های شام ایرانی، بذله سرایان ایران (۱۲۹-۹۵) - اعتقاد به مبداء، علوم ماوراء الطبیعه، جاد و گری (۱۵۰-۱۳۰) - نوکرهای ایرانی، شاه عبد العظیم، جاده تهران قم، دره ملک الموت، دریاچه امین السلطان، علی آباد، قم، پسنگان، کاروان سراهای دوره سفویه، کاشانی‌ها و صفت ترسوئی آنها، فولکور و داستانهای قدیمی ایرانی، بندر کوه‌رود و زبان مردم آن، نمونه‌ای از کلمات به زبانهای فارسی، کهرودی، نطنزی و دری یزدی، مورچه‌خوار، اصفهان، سکنه، خیابان‌ها، پل هـا (۱۸۶-۱۵۲) - بناهای اصفهان، قصرها و مساجد، زاینده رود، بابی‌ها (۲۰۵-۱۸۷) - کاروان سراهای قرا، راه اصفهان شیراز، عشایر و زن عشایر، خرابه‌های

پاسارگاد، قبر کوروش، تخت جمشید، زرقان (۲۴۰-۲۰۶) - شیراز، سکنه، دروازه‌ها،
 تفرجگاه‌های شیراز، باغ‌ها، دیدنیهای شیراز، شاه چراغ، تجارت، نمایشات و
 رقص و موسیقی، (۲۶۸-۲۴۱) - صبح ازل، بابی‌گری، بهائیگری، شیخی‌ها (۳۰۶-
 ۲۶۹) - آبادی ده بید و خرابه‌های آن، بقیه راه شیراز یزد (۳۲۷-۳۰۷) - یزد،
 زرد شتی‌های یزد، حروف ابجد، خط شجری یا سروی، (۳۵۴-۳۲۸) - بابی‌ها،
 بهائی‌های یزد (۳۷۶-۳۵۵) - راه یزد به کرمان، کرمانشاهان، بیاض، دهکده
 یاغین، کرمان (۳۸۷-۳۷۷) - مردم کرمان و خصوصیات آنها، مساجد کرمان،
 جادوگری در کرمان، صیغه، دخمه زرد شتی‌ها، مذهب اسلام (۴۳۸-۳۷۹) -
 قلندران، بابی‌ها و بهایی‌ها، قره‌العین، (۴۷۸-۴۳۹) - راه کرمان به انگلستان،
 تهران، کتب فارسی مولف (۴۹۵-۴۷۹) .

فهرست تصاویر، عکس مولفه نقشه راه، فهرست فصول (۵۰۰-۴۹۵) .

ستوان هنری پاتینجر، سفرنامه سند و بلوچستان، ترجمه دکتر شاهپورگودرزی،
 کتابفروشی دهخدا، تهران، ۱۳۴۸، ۱۴ + ۳۱۳ صفحه، قطع وزیری، چاپ اول،
 چاپخانه مرد مبارز، شامل نقشه راه و ۳ عکس، این کتاب شامل روایات و حکایات و
 توصیف آبادیها و آداب و عادات و سنن بومیان، تقسیم بندی قبایل یا بطور خلاصه
 اطلاعات نسبتاً کامل جغرافیائی و اجتماعی بلوچستان و قسمتی از ایران می باشد .
 این کتاب شامل ۱۲ بخش و یک ضمیمه می باشد .

* * *

ستوان هنری پاتینجر از مامورین سیاسی و نظامی هیات ژنرال مالکم می باشد که
 در زمان ناپلئون از طرف بریتانیا، از راه خشکی، قدرت طبیعی، اقتصادی، نظامی،
 و راههای سوق الجیشی مناطق بلوچستان و ایران جنوب شرقی را بررسی کرد و
 ارزشارد و کشی را در این نواحی تعیین می نماید . سفرنامه وی اولین بار در سال
 ۱۸۱۶م در بریتانیا انتشار یافت .

* * *

عزیمت از بمبئی، پوربند، تجارت، گجرات، سواحل و رود سند، بندر اسکندر،
 سون منی، هندوان، معماری، بلوچهای بزنجا، ده شیخ کرج، ده اتل، جویبارها و
 چاهها، گورستان جشن (۱۰-۱) - مسابقه اسب دوانی بزفان، لباس، دربار، مسقط،
 شهر بلا، بزهای کوهی، براهوئی ها (۲۰-۱۰) - عزیمت از بلا، شکرخام، آسیابها،

تفاوت بین بلوچان و همسایگان آنها، ناحیه لس، جمعیت، آداب و رسوم، نامها،
 چهره مردم، لباس، غذا، حیوانات، زبان، رود پورعلی، راه کوهستانی، ناحیه جهلوان،
 رود ازباج، شهرود، معتقدات مردم (۲۱-۳۱) - خیل براهونی ها، آداب و رسوم و
 اشتغالات آنها، خیمه و تشکیلات، شهر حوضدار، رئیس قبیله، هندوان، براهمه،
 عادات بد، بازارها، ده بالکار، ده سهراب، سرایه، سنگ سرمه، ده ردنچور و وجه -
 تسمیه آن (۳۱-۳۷) - کلات، مردم لس و تفاوت آنها با مردم کلات، بابوئی، کفیله،
 ازبک تاتار، وجه تسمیه شهر کلات، طرح آن، قلعه بندی، دژ، قصرخان، دروازه های
 شهر، خانه ها، حومه شهر، کوچه و پیاده رو، آب روگاهها، چشمه، آسیابهای آبی،
 باغها و محصولات، جمعیت، طبقات مردم، نامها در کلات (۳۸-۵۲) - بلوچ ها،
 اصل و نسب، اقوام عمده، قبایل، تقسیمات فرعی، زبان، اختلاف مردم، اقوام اصلی
 بلوچ ها، نامها، خصوصیات، رندها، مگسی ها و مهاجرین و تقسیمات فرعی آنها،
 روسا، اقوام کوهی، ناروئی، خصوصیات مردم، طریقه اداره، مذهب رندی ها، خیمه های
 آنها، پاگدان، تومان یا ده، کلبه ها، مهمان نوازی، تنبلی بلوچها، استعمال دخانیات
 قمار و عادات بد، غذا، بازیها، ازدواج، بردگان، لباس، زن، سلاح سربازان، جنگ،
 مسابقات مختلف، تشریفات تدفین، مراسم عروسی و مراحل آن، عقاید، مردم، مذهب
 یهود، مردم کوچ نشین، قیافه، صنایع، غذا، خلق و خوی، اشتغالات، لباس، زن،
 عروسی (۵۳-۷۴) - اقوام براهونی، فهرست اقوام، روسا، تعداد، تقسیمات خاص
 یک طبقه، آداب بلوچها، معبد براهمه، لباس هندوان، زبان بابوئیها، مشاغل،
 تجار، گجرات، دهوار یا دهقانان، رعیت، سنن، تاجیک ها، طبقات دیگر (۷۰-۸۷) -
 داروغه، هوندی یا حواله بومی، نوشکی، سوداگری هندوان (۸۸-۱۰۶) - خروج از

کلات، ده گروک، راه قندهار، معابر و لوخ، معبر صعب العبور، صحرا، نزول از معبر، رود کی سور، درخت بابل، علف صحرائی، خارشتر، تومان نوشکی، مهمان نوازی بلوچها، شهادتین یا دلیل مسلمانی، دادگاه بلوچها، گیاه انگوزه و تهیه دارو از آن (۱۲۲) - (۱۰۷) - سندی‌ها در کلات (۲۳۳-۱۲۳) - خرج از نوشکی، سلاح، گبیدی در صحرا، سنگهای کنار راه، اسب رستم، دشت ده‌کاریز، تومان، گدان، مغازه‌داران هندی، خلق و خوی بلوچها، رودخانه پال، گیاه انگوزه، مغابر، شهر سراوان، رود بار، ناحیه و شهر خاران، طوایف شترخاران، صحرای ماسه‌ای (۱۴۴-۱۳۴) صحرای - ماسه‌ای سرخ، امواج شن، کوهستان، تپه ماسه‌ای، بدی هرا، تفاوت ماسه‌های امواج یا سراب، خشک‌رود بودور، واحه ریگان، باد سام یا باد طاعون، ده کلگان (۱۵۹-۱۴۵) - وسعت ده کلگان، طرح ساختمان، ناحیه کلیوکان، دزک‌تپه، نامها، ده گل، شهر سیب، آبادیهای کلاگی و پاکی، شاه مراد خان بلوچ، کتل یاسر، ده‌های شوروک و مگسی، کولی‌های شرق، آداب عادات و اشتغالات، رمل و کورو، مذهب لریها، خصوصیات (۱۷۵-۱۶۰) - سرزمین خالی از سکنه، بلوچهای سرحد، جنگل انبوه، انواع درختان، ده آسمان آباد، شکار خوک شهر ابتر، شهر فوج (پهره) - یکنفر گوسائی (۱۸۷-۱۷۵) - شهر ابتر و فهرج، وسعت، طایفه، تاریخچه، بلوچهای مالکی، قیافه، بمپور و طایفه، خانواد، خشک‌رود کاسکین، ده بزمان، تپه‌های اتشفشانسی، نشاد رو گوگرد، (۲۰۴-۱۰۸) - آخرین ده بلوچستان، بناها، رئیس، غایدات، رفتار و سنن، زنان، کار و کسب، هوا، سراب و چگونگی پیدا شدن آن، چاه کچه‌گان، ریگان، رئیس جرید بازی (۲۱۶-۲۰۵) - برجاء، شهر نعیم آباد، ده لرآباد، بسم، آسیای آبی، ناحیه نرمان شیر، کروک‌حاکم نشین آن، تاریخچه مردم و ناحیه، آب و هوا،

عایدات ، محصولات ، قلعه معروف بم ، خرابه های وسیع (۲۳۱-۲۱۸) - سرایه ، ده
 سبزستان ، شهر تهرروت ، رودخانه اشکو ، شهرماهان ، کاریزها ، شاهزاده و شخصیت
 او ، کرمان ، قلیان ، قهوه ، غذای ایرانی ، خصوصیات ایرانیها ، رقص خرس و خرسداران
 (۲۴۹-۲۳۲) - ایالت کرمان ، مرزها ، تقسیمات ، اوضاع جغرافیائی ، چشمه و قنات ،
 شهرکرمان ، اوضاع جغرافیائی ، تاریخچه ، بازار ، کاروانسرا ، جمعیت ، تجارت ، کارگاهها
 پشم کارامانی ، شال ، صادرات و واردات ، عایدات ، گمبرون یا بندرعباس ، تاریخچه ،
 خراج ، جمعیت ، شهر خبیص ، ساکنان و حرفه (۲۶۳-۲۵۰) - ده رباط ، قلعه
 باغین ، قلعه آقا ، بازار ، قلعه پاقلعه ، راه شهر یزد ، راه پراز راهزنان ، کتل ها یا
 معابر ، شهرمنیان ، ساکنان ، عقاید ، عادات ، شهر بابک ، باغهای زیبا ، میوه ، بازار ،
 رباط ، تنباکو ، گل سخ ، ده فراه ، قلعه خونسار ، رود آب شور ، ایلات ، دره خوانسار ،
 گردنه ارسنجان و تاریخچه ، ده کنجان ، بند امیر و پل آن ، شیراز ، باغ جهان نما ،
 مقبره حافظ ، زرقان ، پرسپولیس ، یزدخواست ، دیدنیهای اصفهان ، میندکاری ، بازار ،
 کاشان ، ده میانه ، قافلان کوه ، رود قزل اوزن ، مراغه ، بغداد ، بصره ، بمبئی (۲۸۲-۲۶۴) .
 ضمیمه : خلاصه وقایع مسافرت کاپیتان کریستی پس از جدائی از ستوان پاتینجر .
 نوشکی ، خرابه های غلام شاه ، تپه مکرستم ، ناحیه خاران ، ساحل هیرمند ،
 رود باره سیستان ، کیقباد ، شهر جلال آباد ، حکومت ، جوین ، فراه (۲۹۸-۲۸۳) -
 هرات ، اوضاع جغرافیائی ، وسعت ، دروازه ها ، مسجد ، باغ ها ، کالاه ، پلیس هرات ،
 کلاته ، ده ناصری ، یزد ، جمعیت ، ده اشکیدر ، نوشکیان ، مراغه ، بمبئی (۳۱۳-۲۹۹) .

حاجی محمد علی پیرزاده نائینی، سفرنامه حاجی پیرزاده، بکوشش حافظ فرمان-
فرمائی‌ان، انتشارات دانشگاه تهران، تهران ۱۳۴۲ ه.ش، چاپخانه دانشگاه،
(۴ صفحه مقدمه + ۱۲ صفحه فهرست مندرجات + ۶۳ صفحه درباره مولف + ۳۲۱
صفحه متن + ۱۱ صفحه مقدمه بزبان انگلیسی) ۲۲×۱۶ سانتیمتر، همراه با تصویرهای^۴
چند (۸) از افراد معروف . این کتاب که شرح کاملی از یکی از سفرهای حاجی محمد
علی پیرزاده نائینی است و حاوی مطالب مفیدی درباره اوضاع سیاسی و اجتماعی آن
زمان می باشد در سال ۱۳۰۶ ه.ق نوشته شده است و شرح مسافرت از تهران به
لندن می باشد که فقط ۱۱۷ صفحه آن مربوط به ایران است و بقیه مربوط به هند و
پاریس و لندن است .

* * *

حاجی محمد علی پیرزاده از مردان باذوق، درویشان شهر نیمه دوم قرن ۱۳
و نیمه اول قرن ۱۴ می باشد که بسیار مورد توجه شاه وقت مظفرالدین شاه بوده است .
اولین سفر خود را در سال ۱۲۸۵ ه.ق آغاز نمود . در طول سالهای ۱۲۸۷ -
۱۲۷۵ ه.ق در عثمانی بوده، سفر ایران را در سال ۱۳۰۳ ه.ق شروع کرده
است . وی همچنین کشورهای اروپائی، شامات و عراق را دیده است . با ادوارد براون
مستشرق انگلیسی و حاجی میرزا صفا و میرزا ابوالحسن جلوه معاشر بوده است .
وفات وی را در سن ۷۰ سالگی و در سال ۱۳۲۱ ه.ق ذکر کرده اند .

* * *

حرکت از تهران، شاه عبد العظیم، حسن آباد، قم، بارگاه حضرت معصومه،
 آب گرم محلات، مورچه خورت، اصفهان، نایب الحکومه اصفهان، بناهای اصفهان،
 خرابه های بناهای صفویه، تعمیر بعضی از بناها (۱۳-۱) - به طرف شیراز قریه
 مهیار و رباط عباسی آن، قمشه، بقعه حضرت شاه رضا، قریه ایزدخواست، ده گردو،
 کوشک زرد، قریه دشت لاسپاس، ایلخانی و ایل بیگی، رضا آباد، بقعه و گنبد امامزاده
 قریه معین آباد، چشمه ایوب، قریه اسپد رو، پل خان، (۲۸-۱۳) - قریه زرکان،
 دروازه قران شیراز، شیراز، خلعت پوشان نواب اشرف، باغ دلگشا و درختان باغ،
 اختشاشات مردم شیراز و دلیل شورش، هوای شیراز، بیماری تب نوبه در شیراز،
 بیلاقات شیراز، باغ رضاخانی، ده شیخ و خیابان و خربوزه مرغوبان، کدخدای ده شیخ،
 (۴۸-۲۸) - خانه زنیان، قریه پراشگفت، شیرهای قوی در اطراف شیراز، دشت
 ارژن، موقعیت جغرافیائی، جمعیت، شکار شیر در دشت ارژن، عید اصخی در ده
 شیخ، قریه لارنگان، لارنگان و مردم آن، حرکت از لارنگان و سختی راه، امام جمعه
 شیراز و صفات و نسب او، وصف عروسی در دلگشا، وضع عمارت های شهر شیراز، ارگ،
 عمارات دولتی، مسجد وکیل، حمام کریم خان، بازار وکیل، حصار بندی شهر، مسجد
 جمعه، مدرسه خان، بقعه و بارگاه شاه چراغ بقعه سید میر محمد، بارگاه سید علاء الدین
 حسین، معتمدین شیراز، حافظیه، چهل تن و هفت تن، سعدیه، مستشرقین، بابا
 کوهی (۸۱-۶۸) - باغ جهان نما، باغ نو، باغ تخت، باغ رضاخان قوام، باغ مشیرالملک
 باغات مسجد بردی، صحاری شیراز، لباس و اخلاق مردم شیراز (۹۲-۸۱) حرکت از
 شیراز، قریه زنجیران، خیمه گاه ایلاتی، دستک سیاه، فراش بند، قریه نشکون، قریه
 کلحن و مالیات نخل خرما، ننیرک، قریه کل و بلوک دشتستان (۱۰۶-۹۲) - بوشهر،

- حاکم، خانه‌ها، کشتی جنگی امریکائی، کشاورزی بوشهر، بندرلنگه، بندرعباس، صدرآ
 ایران از طریق بندرعباس، مسقط و توپچیان امام مسقط، لنگرگاه گودار (۱۱۷-۱۰۶).
 • کراچی، بمبئی، قاهره، اسکندریه، پاریس، لندن (۳۲۱-۱۱۷).
 • ۸ تصویر و ۱۱ صفحه مقدمه کتاب بزبان انگلیسی.

ژان پاتیست تاورنیه، مسافرت ایران، ترجمه ابوتراب نوری معروف به نظم الدوله، ناشر برادران باقراف، تهران ۱۳۳۱ هـ ق، ۱۳۰۵ صفحه، چاپ سنگی، شامل ۴ تصویر و دودستخط و تصویر ینکسکه، این کتاب مشتمل بر ۵ کتاب با فصل بندی زیر می باشد. کتاب اول ۱۲ فصل، کتاب دوم ۱۰ فصل، کتاب سوم ۱۳ فصل، کتاب چهارم ۱۸ فصل و کتاب پنجم ۲۴ فصل. این کتاب در زمان صفویه سالهای (۱۶۶۸-۱۶۳۲) میلادی تالیف شده است. مولف ضمن ۶ بار سفر به ایران طرز زندگی و آداب و رسم و اوضاع اداری و اجتماعی و اقتصادی و صنایع ایران را در دوره صفویه منعکس می سازد.

ژان پاتیست تاورنیه شوالیه بارون دیون حدود ۶ سفر به ایران (از طریق ایالات جنوبی ترکیه و ایالات شمالی ترکیه)، هندوستان و ترکیه عثمانی در ظرف ۴۰ سال انجام داده است که در سال ۱۶۷۰ میلادی پایان گرفته است. وی گزارشاتی از وضع کشورها با ملاحظات ویژه در باره کیفیت مذهب، حکومت، آداب و تجارت هر کدام از کشورها را در کتابهایی بعمل آورده است و همچنین به کشورهای انگلیس، آمریکا، ایتالیا، مجارستان و آلمان سفر نموده است. وی اولین کسی است که به الماس مناطق شرقی دست یافته است. نامبرده مجموعاً "۶۰۰۰۰ فرسنگ در خشکی پیموده است."

مقدمه (۸-۱)

• عریضه تاورنیه به لوئی چهاردهم پادشاه فرانسه (۱۲-۸)

• نقشه مصنف (۳۵-۱۲)

کتاب اول

راههای فرانسه به اصفهان از طریق ایالات شمالی عثمانی، وضع راهها (۴۲-۳۵) — راه اسلامبول به ایروان (۷۳-۴۲) — راه ایروان تا تبریز، شهر تبریز — (۱۲۱-۹۲) — راه تبریز به اصفهان، اردبیل، گنبد شاه صفی، قزوین (۱۳۰-۱۲۲) — عبهر، مکرانه، ساوه، قم، کاشان (۱۴۵-۱۳۱) — شرح راه از میر باصفهان از راه آناطولی از میر، معبد معروف دیان، شهر سارد سیس، تقی باغ (۱۸۱-۱۴۶) — جریان سرقت و اولین پشم صادره، کرمان (۱۸۹-۱۸۲) — شرح راه کرمان به اصفهان، یزد، (۱۹۹-۱۸۹) — کاروان سراها و پلیس کاروان سراها (۲۱۵-۱۹۹) — پرورش شتر (۲۲۰-۲۱۵) مسکوکات ایران (۲۲۶-۲۲۰)

کتاب دوم

شرح مسافرت از طریق کشتی به الکساندرت، الکساندرت (۲۴۰-۲۲۶) — شهر حلب (۲۵۱-۲۴۱) — شرح راهها و صوطهای در سر راه به اصفهان، بصره، کازرون، (۲۷۷-۲۵۱) — شرح راه اصفهان از بین النهرین تا آشور در سفر سوم، (۳۰۰-۲۷۷) — شرح راه از نینوا، شیراز، همدان (۳۲۳-۳۰۰) — سفر چهارم از راه دریانوردی به الکساندرت، قبرس، بغداد، بصره، عیسویهای سنت زان، از بصره تا هرمز، سفر پنجم به اصفهان (۴۶۲-۳۲۴)

کتاب سوم

سفر ششم از حرکت تا پاده شدن در ازمیر، زن (۴۲۸-۴۱۳) - از ازمیر تا اصفهان (۴۳۶-۴۲۸) - راه حلب به تبریز از دیار بکران (۴۵۰-۴۳۶) راههای دیگر از حلب به تبریز (۴۵۵-۴۵۰) - راه حلب به اصفهان از صحرای صغیر و کنگاور (۴۸۲-۴۵۵) - راه دیگر از اسلامبول به اصفهان از دریای سیاه و شرح شهرها، راه ورشو به اصفهان، (۴۹۶-۴۸۲) - شرح تجارت جزایر عمده آرشیل، جزیره کریت، جزیره سیو، جزیره ناکریس، سایر جزایر آرشیل، سایر مناطق مختلف عثمانی (۵۱۲-۴۹۶) - اوضاع گرجستان (۵۱۷-۵۱۲) - اوضاع منگولی (۵۲۳-۵۱۷) - کمانی، چرکس، قلمناق (۵۳۰-۵۲۳) - تشریفات و آداب اهالی کمانی و چرکس، (۵۴۰-۵۳۰) شرح تاتارهای کوچک موسوم به توکائی (۵۴۰-۵۵۲) .

کتاب چهارم

در بیان وسعت ایران و تقسیم ایالات آن (۵۶۳-۵۵۲) - شرح گلهاء، میوه‌ها، فیروزه، مروارید (۵۶۹-۵۶۴) - حیوانات باری و انعام ماهیها و طیور ایران (۵۷۸-۵۷۰) - شرح ابنیه و شهرسازی ایران (۵۸۳-۵۷۹) - شرح شهر اصفهان (۶۰۴-۵۸۳) - شرح شهر جلفا (۶۳۱-۶۰۵) - مذاهب و مراسم عزاداری امام حسین، روزه، بزرگ، تشریفات عید شتر (۶۴۳-۶۳۱) - مذاهب گبرها، حالت حالیه، اصل و نسب و پیغمبر آنها، کتب آنها، ترتیب تعمید گبرها، مزاجت، اعیاد آنها، اموات، آتش پرستی، اخلاق و آداب، حیوانات مشهور و محترم آنها (۶۶۲-۶۴۳) - مذاهب ارامنه و اعیاد و تشریفات - مراسم کشیش شدن و زند و ریاضت، غسل تعمید، عروسی، تدفین اموات ارامنه (۶۹۲-۶۶۳) - وقایع در دیار (۷۰۸-۶۹۲) - افتخارات

و احترامات شاه وقت به مصنف (۷۰۸-۷۱۸) - اوضاع در دربار ایران (۷۲۲) -

(۷۱۹) - شرکت در مجلس عیش شاه (۷۴۹-۷۲۳) .

کتاب پنجم

در بیان نژاد و سلسله پادشاهی (۷۷۵-۷۵۰) - معایب و محاسن پادشاهان

صفوی تا شاه سلیمان (۷۷۵-۷۸۲) - قتل امام قلی خان و سه پسرش (۷۹۳-۷۸۱)

جریان سرگذشت غم انگیز ردلف اشتاد لر در زمان شاه صفی (۸۰۴-۷۹۳) - وقایع

در دربار شاه عباس دوم (۸۳۶-۸۰۴) - غغیان و سرکشی امیرجاسک (۸۴۱) -

(۸۳۶) - وقایع سلطنت شاه سلیمان (۸۴۸-۸۴۱) - حکومت ایران (۸۵۲-۸۴۸) -

طبقه اول شامل دربار، حکام ولایات و روسای قشون (۸۷۴-۸۵۲) - طبقه دوم شامل

مباشرین و اهل قلم (۸۸۳-۸۷۴) - طبقه سوم شامل تجار و صنعتگران (۸۹۵) -

(۸۸۳) - عدلیه و پلیس ایران (۹۰۸-۸۹۶) - عادات و اخلاق ایرانیها (۹۳۱) -

(۹۰۸) - امراض و معالجات (۹۳۵-۹۳۱) - تقسیم وقت در ایران (۹۳۸-۹۳۵)

ضعیافت و خوراک معمولی ایرانیها (۹۴۷-۹۳۸) - مزاجت (۹۴۹-۹۴۷) - آداب

کفن و دفن (۹۵۵-۹۴۹) - شیخ راه هرمز به شیراز (۹۶۲-۹۵۵) - شهر شیراز

(۹۷۷-۹۶۳) - راه شیراز تا بندرعباس، لار (۹۹۸-۹۷۸) - راه بندرعباس و

جزیره هرمز، هرمز، بندرعباس (۱۰۱۵-۹۹۸) - شرح راه هندوستان از قزوین و

اصفهان و قندهار، فاصله بین شهرها به فرسنگ، قندهار، سفر هلندیها (۱۰۳۵-)

(۱۰۱۶) .

ابراهام ویلیامز جکسن ، سفرنامه^{*} جکسن (ایران در گذشته و حال) ، ترجمه^{*} دکتر منوچهر امیری و فریدون بدره‌ای ، شرکت سهامی انتشارات خوارزمی ، تهران ، ۱۳۵۲ هـ. ش. ۵۴۳ صفحه (۱۷ صفحه مقدمه و ۳۸ صفحه فهرست) ، قِطْع وزیری ، چاپ اول ، چاپخانه^{*} بیست و پنج شهریور ، این کتاب شامل ۲۸ قسمت و ۲۰۷ تصویر می باشد . مولف ، در این کتاب شرح دل انگیز سفر خود را در ایران با مطالعات تحقیقی ، تاریخی و باستان شناسی بهم آمیخته است و مشاهدات خود را با تاریخ ایران از کهن ترین ایام سنجیده و در این راه از تالیفات گذشتگان استفاده جسته ، از اینرو کتاب دارای حواشی بسیاری بعد از هر قسمت می باشد .

* * *

ابراهام ولنتاین ویلیامز جکسن در سال ۱۸۶۲ در نیویورک بد دنیا آمد . تحصیلات خود را در رشته^{*} ادبیات و یونان روم قدیم و سپس زبان اوستائی در — دانشکده کلمبیا بپایان رسانید و بدرجه^{*} استادی رسید . وی سفرهای زیادی به مناطق شرقی کرد و تالیفات زیادی در این زمینه دارد . نشانهای فراوانی نیز دریافت داشته است . در سال ۱۹۰۳ مطابق با ۱۲۸۲ هـ. ش و ۱۳۲۱ هـ. ق به ایران آمد . وی علاوه بر زبان پارسی به شعر پارسی نیز علاقمند بود . وی در سال ۱۹۳۷ میلادی درگذشت .

* * *

نقشه^{*} سفر ، مسکو ، ولادی قفقاز ، تیبها ، باکو ، تفلیس ، اوضاع شهری ، طبیعی ،

ایین یزیدیان، ایروان، کوه آرارات، کلیسای اچپازین، جلفا، نخجوان، (۴۰-۱۷) کشور ایران از نظر جغرافیائی، جمعیت، تاخت و تاز اسکندر در ایران، کیسش زردشتی، معماری و نقاشی، زبان، ادبیات ایران، (۵۰-۴۱) - جلفا، مرند، قریه، دوفیان یا زوقیان، تبریز، تاریخچه شهر، خیابانها، آبیاری، بناهای تاریخی و سایر بناها، قلعه، اداب و رسوم مردم، عهدنامه تجاری ایران و امریکا، بازار، تجارت، بابیگری، باغها و کاخهای بیلاقی ولیعهد، طریقه مهمان نوازی، اسلام، حجاریهای اطراف تبریز (۷۳-۵۱) - زرتشت و کیش زردشتی، کتاب اوستا، (۸۷-۷۴) - اطراف دریاچه ارومیه، ابن حوقل، پرندگان و سنگ در تبریز، گردآباد، ارومیه زادگاه احتمالی زرتشت، وضع جغرافیائی، قریه، دیکاله، تپه‌های پیرامون ارومیه، گوی تپه، دید و بازدید عید، کلیسا و بازار ارومیه، هیات‌های مبلغین عیسوی (۱۲۸-۸۸) شتریانان، نان، آمادگی برای حرکت، ساعت‌لو نزدیک دیزه تله، قریه، محمدیار، صورت تلگراف ایرانی، دارلک، میاندواب، تخت بلقیس (مادر سلیمان)، زنان سلیمان، عقیده دیگر مورخان درباره تخت سلیمان (۱۶۶-۱۲۹) - همدان (هگمتانه) طرح شهر، جمعیت، بازار، تاریخچه شهر، ارگ شهر و حصاران، مجسمه شیرسنگی، قلعه کهنه، مقبره‌ها، وصف شعرا درباره همدان (۲۰۱-۱۶۷) - سنگنبشته داریوش کوه بهستان و سنگ نبشته‌های آن، گنبد‌های خشایارشا و اردشیر، توصیف کوه بهستان و صعود از آن، توضیح سنگ نبشته بهستان، بیستون، پیکره‌های داخل بیستون (۲۴۶-۲۰۲) - رشته کوه پرو، طاق بستان، و توضیح نقوش طاق بستان، داستان و اشعار خسرو شیرین، کرمانشاه، بازرگانی، وسعت، معماری، (۲۷۲) - (۲۴۷) کنگاور، معبد بزرگ و ویران دیانای ایران، اسدآباد، همدان، کشاورزی،

- لیلها مان (لیلیان) ، گلپایگان ، خوانسار ، معبد کهن اترپرستان (۳۰۴-۲۷۳) -
- اصفهان ، باغها ، کاخها ، بناها ، مساجد ، محلات ، بازار ، جلفا (۳۲۳-۳۰۵) -
- بازارگاد ، مقبره* کوروش ، مرودشت ، سیوند ، تخت جمشید ، زرقان ، شیراز ، اثار معماری
- باغها ، ارامگاهها (۳۸۹-۳۲۴) - ابرقو ، یزد ، تاریخچه ، جمعیت ، زرتشتیان یزد ،
- ائین زرتشتیان یزد ، گیاههای مخصوص ، اداب دینی زرتشتیان یزد ، ازدواج ، مرگ ،
- (۴۵۲-۳۹۰) - ده حجت آباد ، شریف آباد ، اردستان ، کاشان و تاریخچه* آن ،
- قم ، راهنمای مسافرت از یزد تا تهران (۴۷۲-۴۵۳) - تهران ، وسعت ، میدانها ،
- عمارات دیگر تهران ، زرتشتیان ، ویرانههای ری ، (شهر باستانی ریگا) ، مزار حضرت
- عبدالعظیم (۴۹۷-۴۷۳) - دروازه قزوین ، قزوین ، سفید رود (۵۰۳-۴۹۸) .
- فهرست اعلام (۵۰۵-۵۴۳) .

محمود دانشور، دیدنیها و شنیدنیهای ایران، ناشر مجله نیرو و راستی،
تهران، ۱۳۲۶ ه.ش. چاپخانه فردوسی. دو جلد.
جلد اول - ۳۰۰ صفحه شامل ۷۸ تصویر.

وی سفر خود را در آذر سال ۱۳۲۴ ه.ش آغاز نمود. در این راه با
مشکلات فراوانی روبرو شد، وی سخنرانی‌های متعددی درباره میهن پرستی و امور
ورزشی نموده، مردم را به امور سایر شهرستانها آشنا نموده است و بهمین جهت
تشویق فراوانی شده است.

مقدمه (۱-۸)

حرکت از تهران، خوزستان، دزفول (۹-۱۸) - رمالی، مراسم عزاداری، مراسم
عروسی، خطنه سوران، خرافات (۱۸-۳۵) - شوش، شوشتر، عروسی در شوشتر،
خطنه کودکان (۳۵-۶۴) - وضع شهر مسجد سلیمان، شهر اهواز یا مستعمره
اصفهانیه، حمیدیه (۶۵-۱۱۰) - مراسم عروسی، مراسم جشن صبی‌ها، بست
(۱۱۰-۱۱۷) - بندر شاهپور، خرمشهر (۱۱۷-۱۲۶) - آبادان، در جلد سوم
وسائل شیعه، بسوی خلیج فارس، بندر بوشهر، آب شهر، بناهای تاریخی، قلعه
ریشهر، خرافات و معتقدات، قبله، دعا، دشتی و دشتستان، تنگستانی‌ها و اهالی
دشتی، (۱۲۶-۱۵۴) - دوکشتی متعلق به شرکت انگلیس و هند، برنامه غذا،

سیکها و هندیه و عادات آنان، جوانان هند و انگلیسی، حسن نیت هندیه،
 وضع ایرانیان هند در زمان سلطنت پهلوی، دختر هندی (۱۶۴-۱۵۴) - بندر
 عباس شهر عجایب، اولیاء در خمره، بیماری، مرض بیوک شاقویا شهرنو بندر عباس،
 زن نقابدار، پیغمبر جدید، رقص بومی، بچه های شاقو و مدرسه دخترانه، پیغمبران
 زاری، شخص زار گرفته (۱۶۴-۱۹۴) - ساحل قشم، کم خورانه های، مخنث ها،
 عروسی پسران بجای دختران، دار خرسطو، تاریخچه مخنث ها در دنیا (۱۹۴-۲۰۶)
 زنان جزیره، ازدواج و عشق بازی زنان با یکدیگر، وضع جغرافیائی و اقتصادی،
 نظریات مردم نسبت به شاه فقید (۲۰۶-۲۰۹)، جزیره مستقل، میناب، چگونگی
 پیدا شدن تسنن، (۲۰۹-۲۱۷) - بندر جاسک، خطنه دختران، قفل کردن
 دختران، طلاق و طلاق ۱۴ قدمی (۲۱۷-۲۲۲) - بندر جابهار، لولوخرخه، مقبره
 شمرذ الجوشن (۲۲۲-۲۲۴) - حرکت از بندر عباس، لار، کولیها، بستک (۲۴۶) -
 (۲۲۸) - حرکت از لار، جهرم، دیدنیهای آنجا (۲۴۶-۲۶۹) - طرز کشیدن آب از
 چاه در جهرم (۲۶۹-۲۷۴) - فسا (۲۷۴-۲۷۶) - شیراز، آبیاری، خرافات،
 زن علیر وزن قشقائی (۲۷۶-۲۸۵) - چگونگی پیدایش مذهب بهاء - اوضاع ایران
 در آن زمان، ظهور حسینی، خلافت عباس افندی، چگونگی تقویت مذهب بهاء،
 آداب و رسوم آنها، (۲۸۸-۲۹۹) - عقاید پیروان مزدک (۲۹۹-۳۰۰) .

جلد دوم ۳۳۲ صفحه .

مقدمه جلد دوم و نظریات خوانندگان نسبت به جلد اول (۸-۱)

یادداشت های فراموش شده .

بندر لنگه و عجایب قبایل سیاه بوستان، عملیات حیرت انگیز آنها، آداب و رسوم

شب نشینی مذهبی زار، جشن های مذهبی، اعیاد بزرگ، مراسم عروسی (۲۴-۹) -
 عروسی سفید پوستان بنادر، رقص کچو، خرینده (۳۲-۲۵) - قبیله کرلو و آداب عجیب
 آنها، صبی ها و آداب و رسم آنها (۳۸-۳۲) .

شیراز، وضع شهری، آب و هوا، آثار تاریخی، عقاید شیرازیها در مورد بخت
 گشائی، مراسم عروسی، ناف بران، خطنه سوران (۵۹-۳۹) - مراسم دفن بیمن
 کلیمیان فارس، مراسم عروسی، عقاید متفرقه کلیمیان (۶۶-۵۹) - جنگ بین جدیدها
 در بازار وکیل، روحیه شیرازی (۷۳-۶۶) - تخت جمشید، تاریخچه و آثار تاریخی
 در آن (۸۲-۶۶) - نقش رستم، دختر شاه چراغی، امامزاده (۱۰۱-۸۲) - کازرون،
 در سر جوی خیرات، دیدنیهای شهر، دفن اموات، مشاهدات عجیب در تنگ چرگان
 ممسنی، قلعه مخوف دژ اسپید (۱۱۳-۱۰۱) - عشایر، خدایان ایلات، حرکت از
 شیراز، دیدنیهای عجیب (۱۲۱-۱۱۳) - آباد و آداب و رسم، شهرضا (قمشه)،
 (۱۲۶-۱۲۱) - اصفهان، تخت فولاد، کارخانجات، آثار تاریخی، متینگ حزب توده
 حمام شیخ بهائی، حوض آب چهارستون، عقاید و خرافات و طرز معالجه بیماریهای
 مخصوص (۱۲۷-۱۲۰) - جلغا، سکنه آرامنه، فرقه اصلیه، منارجنبان، روزنامه ها،
 روحیه اصفهانی (۱۸۰-۱۷۰) - خونسار، کلپایگان، اراک، کوسه و ریش پهن (۱۹۱-
 ۱۸۰) - همدان و عجایب آن، دخمه مرگ، خاصیت آب چاله هفتم د باغخانه،
 آثار تاریخی آرامگاه ابوعلی سینا (۱۹۸-۱۹۱) - مکان مقدس قوم یهود (استر
 مردوخای)، آداب و رسم، طلاق، اعیاد و جشنها، عزاداری، دفن اموات، عقاید و
 خرافات (۲۱۱-۱۹۸) - موطن سید جمال الدین اسدآبادی، کنگاور و اجتماع
 روسا، صحنه، بین صحنه زیستون، عجائب محللهای نزدیک کرمانشاه (۲۲۱-۲۱۱) -

کرمانشاه، عجائب کرمانشاه، اوضاع اجتماعی، عجائب قله، بیستون (۲۳۶-۲۲۱) -
 شاه آباد غرب، فیلیه، علی الهی ها (کرد)، آداب و رسوم این قبیله (۲۴۶-۲۳۶)
 قبیله گوران و عقاید آنها، قبیله آتش پرستان، معبد بابا یادگار، معبد داود،
 کمرستن، مراسم و عقاید آتش پرستان، قبیله شیطان پرستان، مراسم ازدواج، عقاید
 و خرافات (۲۷۹-۲۴۶) - سریل زهاب، قصر شیرین، تفت شاه، گیلانغرب،
 تخت نادر (۲۸۶-۲۷۹) - سنندج، خرافات و عقاید، مراسم عروسی، عقاید حیرت
 انگیز، اورامانات، پاوه شخص رمال (۳۰۴-۲۸۶) - رقصهای محلی عشایر، قریه
 مولانا آباد، سقز، عقاید و آداب و رسوم (۳۰۹-۳۰۴) - سرزمین خود مختاری
 کردستان و اذربایجان، بوکان، میاندواب، حمله عشایر کرد میاندواب و عقب نشینی
 قوای دمکرات اذربایجان، دادگاه نظامی و زندانی شدن مولف، زنجان (۳۲۸ -
 ۳۰۹) .

نظریات جراید نسبت به کتاب (۳۳۲-۳۲۸) .

سرهنگ گاسپارد روویل، سفرنامه* دروویل، ترجمه* جواد محبی، ناشر ۲ ، تهران، ۱۳۳۷ ه.ش، ۲۰۰ صفحه، قطع خشتی، مصور. کتاب شامل ۲۴ فصل می باشد. اولین بار این سفرنامه در پیتربورگ به بهای بسیار گران چاپ و نشر یافت. سفر به ایران در سالهای ۱۸۱۲ و ۱۸۱۳ صورت گرفته است. این کتاب شامل مطالب پر ارزش و دقیقی درباره عرف و عادات، وضع حکومتی، ارتش و سازمانها^۴ دیگر ایران و همچنین شرح مختصری از سلسله های مختلف است.

* * *

تغییرات شگرف در دستگاه های نظامی ایران، گاسپارد روویل را بر آن داشت که نخست به بررسی سازمانهای لشکری ایران به پردازد و سپس اختلاف فاحش بین عرف و عادات شرق و غرب، وی را مصمم به تحقیق درباره این مقوله ساخت. وی مدت سه سال در ایران بسر برد و بعلمت اقامت در حرمسرای خانواده^۵ عسکرخان آخرین سفیر ایران در فرانسه، جزء محدود کسانی بوده است که ازادانه به این مکان رفت و آمد می نموده است. بهمین مناسبت او معتقد است که جز بیان واقعیت که نتیجه^۶ موقعیت های استثنائی عینی مختص می باشد، راه دیگری را برنگزیده است، خصوصاً^۷ در مورد مسئله زن در ایران که خود وی معتقد است که در ایران هیچ مسئله ای زننده تر از صحبت درباره زنان نیست.

* * *

مقدمه (۱۰-۴)

سراغاز خلیفه مرزی ایران (۱۸-۱۰)

شرح حال ایالات و پادشاهان ایران (۲۸-۱۹)

وضع کنونی ایران و بررسی عهدنامه گلستان (۳۷-۲۹)، آب و هوا و خلق و خوی
مردم ایالات مختلف ایران (۴۲-۳۸) - کاهش جمعیت ایران و علل و موجبات آن (۴۸-
۴۳) - مردان و زنان ایرانی (۵۸-۴۹) - گرمابه‌های ایران (۶۴-۵۹) - اهل حرم،
زنان عقدی، کنیزکان و کار و سرگرمی آنان (۶۸-۶۵) - بناهای ایران (۷۳-۶۹) -
کاروانسراها (۷۸-۷۴) - بازارها (۸۲-۷۸) - ضیافت و ادب غذا خوردن (۹۲-
۸۷) - قهوه و قلیان (۹۸-۹۳) - اثاث البیت ایرانیان (۱۰۱-۹۸) - دارائی و طرز
تقسیم ارث (۱۰۶-۱۰۲) - مراسم نامزدی و عروسی (۱۱۲-۱۰۷) - طلاق و وضع
بیوگی زنان (۱۱۶-۱۱۳) - مذاهب ممنوعه در ایران (۱۲۴-۱۱۶) - روز جمعه و
عبادات (۱۲۷-۱۲۵) - روحانیون، سیدها، حاجی‌ها، درویش و فقرا (۱۳۶-۱۲۸)
نوروز، رمضان، محرم (۱۴۰-۱۳۶) - درباره فتحعلیشاه، زنان و فرزندان او (۱۷۱-
۱۴۲) - شاهزاده عباس میرزا ولیعهد ایران (۱۸۱-۱۷۲) - اختیارات شاه، قوانین
و دستگاه قضائی (۱۹۰-۱۸۲) - درباره مقامات عالی، سلسله مراتب (۲۰۰-۱۹۱) .

پیترو دلاواله، سفرنامه، پیترو دلاواله، قسمت مربوط به ایران، ترجمه، دکتر
 شعاع‌الدین شفاء، انتشارات بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران ۱۳۴۸ ه.ش ۱۶۰+
 ۴۸۳ صفحه، قطع وزیری، چاپ اول، چاپخانه، زیبا، مصور، شامل فهرست مندرجات
 تصاویر، و شامل ۵ مکتوب می‌باشد.

* * *

پیترو دلاواله در ۱۱ آوریل ۱۵۸۶ در یکی از اصیل‌ترین خانواده‌های رم
 متولد شد. ابتدا به آموختن زبان لاتین پرداخت، سپس فنون نظامی را فرا گرفت.
 وی جزو طرفداران پاپ بود. پس از شکست در عشق، تصمیم به مسافرت مشرق زمین
 گرفت. در ۸ ژوئن ۱۶۱۴ عازم قسطنطنیه شد و بعد رهسپار آسیای صغیر و مصر و
 فلسطین و دمشق و حلب شد. در سال ۱۶۱۶ بعد از ازدواج با دختر آسوری
 عازم ایران شده مدت ۶ سال در ایران ماند. وی از طریق همدان و گلپایگان به
 اصفهان رفت و بعد عازم هند شد. علل مسافرت او مبارزه علیه ترک‌های عثمانی و
 تثبیت اوضاع مسیحیان بود. مجمع ظرفا به او لقب اعجوبه داد. اولین کسی بود که
 سنگ نوشته‌های تخت جمشید را برای جهان غرب تشریح کرد. همچنین وی آثاری
 از خطوط قدیمی آسوری را با خود به اروپا برد. وی از خود سفرنامه‌ای درباره
 ایران و هند و ترکیه باقی گذاشت. به زبان فارسی و عربی و کلدانی و قبطی آشنائی
 داشت. سفرنامه‌های وی به زبان انگلیسی و آلمانی ترجمه شده است. علاوه بر
 سفرنامه تالیفات دیگری نیز دارد. وی همچنین شعر می‌سرود و به موسیقی نیز علاقه‌مند

بود . در سال ۱۶۵۲ درگذشت .

* * *

مکتوب اول : از اصفهان ۱۷ مارس ۱۶۱۷

حرکت از ترکیه، کردستان، اوضاع جغرافیائی، زبان، لباس، دین (۱۰-۱) -
 ینگی امام، شهر جدید (۱۸-۱۰) - ایران مرکزی، کنگاور، همدان، توصیف شهر،
 آب و هوا، خیانت و طریقه غذا خوردن (۲۹-۱۹) - گبرسین، ساری، گلپایگان،
 اونیشون، رحمت آباد، کونیران (۳۴-۲۹) - اصفهان، وسعت، محله‌های اطراف
 شهر، میدان شاه، خیابان چهارباغ، باغ‌ها، منار، طریقه معماری، باغ گلستان
 (۴۸-۳۴) - سکنه ایران، نژاد، مذهب، حکومت و قوای نظامی (۵۶-۴۸) -

قرلباش و قشون (۶۴-۶۲) .

مکتوب دوم : از اصفهان مورخ ۱۹ مارس ۱۶۱۷

راجع به مسائل خصوصی و شرح عللی است که تقاضای نویسنده را دایر بر
 تنظیم سفرنامه و تقدیم آن به آکادمی اوموریستی موجه میسازد .

مکتوب سوم : از اصفهان ۱۸ دسامبر ۱۶۱۷

هندیهای بت پرست و فرق مختلف آنها، سکنه، خوراک گاو و تعصب آنها -
 نسبت بآن، عقاید خرافی، آئین مذهبی (۷۶-۶۶) - گنبد ها، محل سکونت، لباس
 زنها، زبان، عقاید مذهبی (۸۱-۷۷) - باسوادان در ایران، دکان‌ها، چگونگی
 خوابیدن، مراسم مذهبی، مراسم جشن گل سرخ (۱۰۰-۸۲)، اصفهان، آب و هوا،
 میوه، حبوبات، علل ملاقات با شاه، زبان، عقاید و مراسم و عقاید خرافی هندیها -
 (۱۰۸-۱۰۱) - عید قربان (۱۱۱-۱۰۸) - خلاصه‌ای از تاریخچه وضع حکومت،

مراسم مذهبی عیسویان (۱۱۱-۱۲۱) .

مکتوب چهارم : از فن آباد اولین روزهای ماه مه و از قزوین ۲۵ ژوئیه ۱۶۱۸

عقاید مذهبی ، هجرت، عزاداری (۱۲۶-۱۲۲) - وسائل مسافرت و چگونگی سفر (۱۳۴-۱۲۶) - تاج آباد ، دهکده برآباد ، کاشان ، محل جغرافیائی ، آب و هوا ، پارچه بافی ، لباس (۱۴۷-۱۳۴) - کویر نمک (۱۵۰-۱۴۸) - دهکده های مسیر راه حبله رود ، زبان فارسی (۱۵۶-۱۵۰) - گیلان ، اراخه لزگیها ، چرکسها ، سمرقند (۱۶۳-۱۵۶) - مازندران ، قیافه مردم مازندران ، جشن حنابندان ، فرح آباد ، تاریخچه اصل و نسب مردم مازندران (۱۷۴-۱۶۳) - فرح آباد ، مسیحیان و مسلمانان ، خیابانها ، بناها ، رودخانه تجن ، قایق و کشتی (۱۸۳-۱۷۴) - آداب و رسم ، قزاق ها و زنان آنها (۱۹۹-۱۸۲) - عید نوروز و چگونگی تقدیم پیشکشی به خدمت شاه ، تعیین داروغه (۲۰۴-۱۹۹) - تشیع جنازه و مراسم آن ، جمعه مقدس ، شنبه مقدس ، واحدهای وزن ، خوراکی و اغذیه ، گل و گیاه و زراعت (۲۱۴-۲۰۴) - چگونگی وسائل خراب ، عید صلیب مقدس ، قصر ، دیوانخانه ، مجلس جشن ، غلامان و لباس آنها ، نوازندگان ، ناهار ، توصیف شاه عباس و تشریفات لازم برای تقدیم هدایا به شاه ، مشعلداران ، مذاکره شاه با مولف در خصوص ترکهای عثمانی ، فانوس دریائی و علامت گذاری دریاها (۲۶۱-۲۱۴) - ورود شاه به حرمسرا ، مقرر شاه و عمارت ها و اطاق ها و ایوان های آن (۲۶۶-۲۶۱) - صوفی گری ، شکار ، تماشای شکار بوسیله زنان حرم (۲۸۵-۲۶۶) - مذاکره با آقامیرمنشی ، مسافرت به قزوین ، تهران ، قزوین ، سوداگری ، میدان بزرگ شهر (۲۹۳-۲۸۵) - قزوین ، بازی چوگان ، توصیف زن در قزوین (۲۹۶-۲۹۳) .

مکتوب پنجم : از اصفهان مورخ ۲۲ آوریل و ۸ مه ۱۶۱۹

قزوین، بارعام شاه، ضیافت ثله، گرگ بازی، حضور سفیر ترك و اسپانی، باغ جنت (۳۱۶-۲۹۷) - ازبک‌ها، پسر شاه، سفیر پادشاه هند، سیاست شاه (۲۲۷-۳۱۶) سلطانیه، اوضاع طبیعی، مسجد بزرگ انجا، گرجیها، ضیافت (۳۴۴-۳۲۷) - قشون شاه، چهار دسته قشون، مواجب، زنجان، مسیر به اردبیل، خانه یکی از امیران، اوضاع طبیعی اردبیل، میدان بزرگ، دالان، غذا، مسجدی که آرامگاه شیخ صفی در آنجاست، چگونگی مجازات، مذاکرات شاه درباره جنگ، غارت‌ها و راهزنی‌های شبانه (۳۹۱-۳۴۴) - جنگ تاتارها، شاه ترك تمام شرایط شاه را می‌پذیرد، جریان فریب خوردن بوسیله ترك‌ها، حرکت به طرف قزوین (۴۲۲-۳۹۱) - چراغانی و مراسم آن در میدان، حرکت به سوی اصفهان، ساوه، قم، کاشان، اصفهان، ارامنه اصفهان، جریان عروسی اسوری‌ها، مسیحی‌های بغداد (۴۵۶-۴۲۲)، مجازات مخصوص مردان، قبایل قزلباش (۴۵۹-۴۵۶) .

پس‌نویس نامه:

سپاه ایران، فرار و هزیمت، اردو زدن، تسهیلات قشون، نوعی گل مخصوص

(۴۶۵-۴۵۹) .

فهرست نام کسان (۴۷۳-۴۶۷) .

فهرست اماکن (۴۸۳-۴۷۴) .

ژاك دمرگان، سفرنامه، دمرگان، ترجمه، دکتر جهانگیر قائم مقامی، کتابخانه،
 طهروری، تهران، ۱۳۳۵، ۱۴۷ صفحه، قطع خشتی، چاپ اول، چاپ هنر، مصور،
 مولف حاصل تحقیقات خود را در ۵ کتاب منتشر کرد. از کتاب وی به طرز رفتار
 ایرانیها با خارجیها می توان پی برد.

* * *

ژاك دمرگان در ۱۸۵۷ در فرانسه متولد شد و در سال ۱۹۲۲ میلادی در
 فارس مرد. او فارغ التحصیل مدرسه معدن پاریس است و از همان سال اول ختم
 تحصیل تا واپسین دم در مسافرتهاى مهم و ماموريتهاى علمى بوده است. به
 انگلستان، بلژیک، آلمان، اتریش، اسکاندیناویا، هند، مالاکا، قفقاز، چین و ایران
 مسافرت کرد. در طول ۱۱ سال اقامت خود در ایران موفق به کشف مدارك مهمی
 درباره ایلامی شد. وی از سال ۱۸۸۹ تا ۱۸۹۱ میلادی در ایران بسر برد.

* * *

مقدمه مترجم (۱-۱۱)

مقدمات کار، قرارداد باستان شناسی در ایران، چگونگی سفر و همراهان،
 ویرانه های پایتخت ایلام، شوش (۱۲-۱۲) - مشکلات حفاری در شوش، وضع
 ارتباطات و پست در ایران، رودخانه شاور، قلعه بندر، راههای آبی، چهار منزل
 از شوش به شلیل، دزفول و سد دز، کاهونک شوشتر و پل ساسانی، شلیل (۲۳-
 ۱۸) - اوضاع قدیم ایران، وضع کنونی قبایل، عتیقه جات، ناامنی راهها، تپه تاریخی

باروی شوش، سواران عرب محافظ شیخ حیدر، (۲۳-۳۲) - کارگر دزفولی، دره شاور
 قبایل سگوند، هفت شغال یا هفت تپه، علل منازعات قبایل عرب (۳۲-۴۲) - توصیف
 هفت شغال، عیلامی ها، سیدها، سلطان آباد، عقاید درباره نجس بودن اشیاء،
 مهمان نوازی اعراب (۴۲-۵۵) - نگهبانی شب، توصیف اطراف آب دز، قبایل ساکن
 اطراف آن (۵۵-۶۸) - شکار، وعظ و دعا، توصیف جنگ، توصیف عربها (۶۸-۷۶) -
 قاچاق، خطرناک بودن منطقه دز، تپه ده نو، بند قیر، قلعه ویس، هلندیها و
 اعراب ساکن ناصری (۷۶-۹۰) - مسافرت با کرجی، بهمن شیر، محمره، بصره، رفتار
 ایرانیان، وضع امنیتی خاک ایران، اوضاع طبیعی فلات ایران، حکومت و حکمرانی، وضع
 زنان در ایران، عقاید تعصبی نسبت به زنان (۹۰-۱۱۰) - عقاید مردم نسبت به
 مسیحی ها، مذهب اسلام (۱۱۰-۱۱۲) .

ضمیمه:

- یادداشت های مترجم بعنوان مقدمه (۱۱۵-۱۱۶) .
- تاریخچه خوزستان، تصورات نام منطقه خوزستان، چگونگی تغییر اسم از عربستان
 به خوزستان (۱۱۷-۱۳۰) .
- فهرست نام کسان (۱۳۱-۱۳۸) .
- فهرست نام قبایل و اماکن (۱۳۹-۱۴۷) .

ژاک دمرگان، هیئت علمی فرانسه در ایران، ترجمه دکتر کاظم ودیعی، انتشارات
چهر، تبریز، ۱۳۳۸ هـ. ش. چاپ اول، چاپخانه شفق تبریز، قطع وزیری بزرگ،
دو جلد، جلد اول :

۴۹۰ + ۵ صفحه (۷۳ ص فهرست)، شامل ۸ قسمت و ۵۸ تصویر. این کتاب
شامل مطالعات جغرافیائی، زبان شناسی، نژاد شناسی، باستان شناسی، زمیـ
شناسی، دیرینه شناسی در باره ایالت اشترآباد و استپ ترکمان، مازندران، گیلان،
طالبش ایران، طالبش روس و استپ مغان، دره ارس و قره داغی و آذربایجان و همچنین
شرحی کلی در باره فلات ایران می باشد.

* * *

در باره نویسنده قبلاً توضیح آمده است.

* * *

مقدمه (۱-۳۴)

فلات ایران، کوهها، نواحی حاصلخیز، نواحی بائر (۳۵-۶۱) - آب و هوا،
نبات، حیوان (۸۶-۶۲) - سکنه ایران، مذهب (۸۷-۱۱۰) - تاریخچه پادشاهان
ایران (۱۳۰-۱۱۱) - ایالت اشترآباد و استپ ترکمان، جغرافیای طبیعی، آب و هوا،
حیوان، نبات، سکنه، زبان، شهرها، دهات، ابنیه، کشاورزی، صنعت، تجارت،
(۱۶۱-۱۳۱) - مازندران، جغرافیای طبیعی، منابع معدنی، آب و هوا، نبات و
حیوان، سکنه، زبان، شهرها، دهات، ابنیه، زراعت، صنعت، تجارت (۲۵۷-۱۶۲)

گیلان، جغرافیای طبیعی، آب و هوا، حیوان، تجارت، صنعت، سکنه، زبان، شهرها، دهات، ابنیه تاریخی (۲۸۱-۲۵۸) - طالش ایران (۲۸۳ و ۲۸۲) - طالش روس و استپ مغان، جغرافیای طبیعی، منابع معدنی، آب و هوا، نبات و حیوان، سکنه، زبان، شهرها و نیازهای تاریخی، زراعت، صنعت، تجارت (۳۲۹-۲۸۴) - دره ارس و قره داغی، جغرافیای طبیعی، آب و هوا، حیوان، سکنه (۳۴۵-۳۳۰) - آذربایجان، جغرافیای طبیعی، منابع معدنی، آب و هوا، نبات و حیوان، سکنه، زبان و مذهب، شهرها و ابنیه تاریخی، تقویم نجومی تبریز، آداب و رسم، زراعت، تجارت، صنعت (۴۱۵-۳۴۶) .

فهرست اسامی جغرافیائی ایالات شمالی ایران (۴۶۱-۴۱۲) .

فهرست اعلام (۴۹۰-۴۶۲) .

جلد دوم : (۳+ ۳۴۰) صفحه، (۱۸ صفحه فهرست)، ۱۴۴ تصویر و عکس .
این کتاب شامل اطلاعات جغرافیائی، زبان شناسی، باستان شناسی، زمین شناسی و دیرینه شناسی درباره کردستان مکری، کردستان سنه، کردستان کرمانشاهان، ایالت همدان، ملایر و بروجرد، لرستان شمال، پشتکو و شوش و خلیج فارس می باشد .

* * *

کردستان مکری، مسیر هیات در مکری، کتابهای راجع به کردستان، جغرافیای طبیعی، آب و هوا، نبات و حیوان، سکنه، ایلات، شهرها، دهات، ابنیه، زراعت، تجارت، صنعت (۴۸-۱) - کردستان سنه، مسیر هیات در کردستان سنه، جغرافیای طبیعی، آب و هوا، نبات و حیوان، سکنه، شهرها، دهات، ابنیه، زراعت، تجارت و صنعت (۶۲-۴۹) - کردستان کرمانشاهان، مسیر هیات، جغرافیای طبیعی،

منابع معدنی، آب و هوا، نبات و حیوان، سکنه، شهرها، دهات، ابنیه، زراعت، تجارت، صنعت (۱۲۱-۶۳) - ایالت همدان، جغرافیای طبیعی، منابع معدنی، آب و هوا، نبات و حیوان، سکنه، شهرها، دهات، ابنیه (۱۴۳-۱۲۲) - ملایر و بروجرد، جغرافیای طبیعی، آب و هوا، نبات و حیوان، سکنه، شهرها، دهات، ابنیه زراعت، تجارت، صنعت (۱۶۰-۱۴۴) - لرستان شمالی، جغرافیای طبیعی، زمین شناسی و منابع معدنی، آب و هوا، نبات و حیوان، سکنه، شهرها، دهات، ابنیه زراعت، تجارت، صنعت (۲۲۱-۱۶۱) - پشتکوه، جغرافیای طبیعی، زمین شناسی، منابع معدنی، آب و هوا، نبات و حیوان، سکنه، شهرهای ویران، ابنیه، باستان، زراعت، تجارت، صنعت (۲۵۹-۲۲۲) - شوش، جغرافیای طبیعی، آب و هوا، نبات و حیوان، سکنه، شهرها، ابنیه، زراعت، تجارت، صنعت (۲۹۲-۲۶۰) - خلیج فارس، جغرافیای طبیعی، آب و هوا، نبات و حیوان، سکنه، تجارت (۳۲۲) -

• (۲۹۲)

• فهرست اعلام (۳۴۱-۳۲۳) •

۱۰۱. آر. دوراند، سفرنامه دوراند، ترجمه علی محمد ساکی، کتابفروشی محمدی، خرم آباد، ۱۳۴۶ ه. ش. ۲۱۰ صفحه، قطع خشتی، چاپ اول، چاپخانه آفتاب، مصور، شامل ۲۵ عکس و تصویر، این کتاب جز شرح مختصری از یک مسافرت پائیزی در ایران باختری چیزی دربر ندارد. کتاب شامل ۱۸ فصل و بدون فهرست است.

* * *

خانم آر. دوراند همسر سرمرتیمردوراند وزیر مختار سالهای ۱۹۰۰ — ۱۸۹۴م انگلیس در ایران بوده است. او مسافرت خود را در سال ۱۸۲۹ بوسیله اسب در ایران باختری شروع کرده است. سفر وی مربوط به قسمتی از فعالیت‌های دیپلماتی شوهرش در ایران جنوبی و باختری است. خانم دوراند در این کتاب در مورد مسائل سیاسی سکوت کرده است.

* * *

مقدمه (۱-۴)

نقشه راه و دلایل مسافرت (۴-۹) — امکانات سفر، تقسیم کاروان به سه بخش، تشکیلات راه، غلام یا نوکر در ایران، لنجک و تیپو، طرز تهیه غذا، اسب ترکمنی، شاه عبدالعظیم، تنها خط راه آهن ایران (۲۶-۱۰) — جاده قم، قم، شرحی درباره سفارت انگلیس در قلهک، مقنی، کاشان، باغ فین، دره کهرود، لباس ایرانیها، شرح علامت شیر و خورشید در ایران، هوای ایران، جاده اصفهان (۴۸-۲۶) — اصفهان و استقبال مردم، جلفا و عقاید مذهبی، خرابه‌های اصفهان (۵۴-۴۸) —

بسوی کوههای بختیاری، اردوگاه فلاورجان، توصیف چادر و چادرشاهانه و انواع چادرها، بیستگاه اردوگاه دم، کتلخ، کاورکوه در چهارمحال، شمسآباد، کوه جهان، جونقان، توصیف بلوک چهارمحال، مذهب در دهکدههای بختیاری (۶۵-۵۵) - گردنه زیره و وضع طبیعی آن، دره چغاخور، روسای بختیاری، مهمان نوازی طوایف بختیاری و تعداد آنها (۷۱-۶۶) - راه سرخون، چشمه سرخون، درخت چنار، پل رودخانه بازفت، ماهی و طریقه شکار ماهی، فانوس، هوای آردل، پرتگاه سنگی سبزکوه، دیلان، سفیدکوه، ده دز و بیماریهای معمول در آنجا، رود کارون، گذر بلوطک (۹۱-۷۲) - دیدار از کاریل سازی، عبور از رودخانه (۹۷-۹۲) - دهکدههای میان دره، توصیف خانههای دهکده، مال میر، نقوش حجاری شده، کوهستان قلعه تول، غار اشگفت سلیمان، ده جارو، جای، آخرین نقطه ایالت بختیاری (۱۰۷-۹۸) - هنزی، قره ویس، اهواز و رطوبت هوا (۱۱۶-۱۰۸) - کشتی شورشان، شکار، کوشک (۱۲۷-۱۱۷) - دزفول، شوش، زیارتگاه و گنبد، اکباتان، مقبره دانیال (۱۳۶-۱۲۸) - پل قدمی رود کارون، طایفه دیرکوند، قلعه کاظم، قلعه رزه، سگوند از طایفه لرها، منطقه پل تنگ، مراسم مذهبی لرها، سراسگفت (۱۵۵-۱۳۷) - تیغه کوه، کوه کیلان، مخمل کوه، خرم آباد، توصیف شهر خرم آباد و مردم آن (۱۷۰-۱۵۶) - گردنه زاغه، رازان، (۱۷۸-۱۷۱) - بروجرد، گردنه خازران، دره سرنجه، توله، اراک و پذیرائی گرم آن، سلطان آباد و قالیچه (۱۸۸-۱۷۹) - ابراهیم آباد، خصلت جنگجویی در این منطقه، جنداب، علی آباد، کهریزک و کارخانه چغندر قند بلریکی ها (۱۹۹-۱۸۹) .

فهرست اسامی (۲۰۳-۲۰۰) - فهرست اماکن (۲۰۹-۲۰۴) - فهرست تصاویر (۲۱۰) .

مادام دیولافوا، سفرنامه مادام دیولافوا، مترجم فره‌وشی، کتابفروشی خیام، تهران ۱۳۳۲ هـ. ش. ۲۰ + ۶۹۱ صفحه، قطع وزیری، چاپ اول، چاپخانه حیدری، شامل ۴۲ فصل و ۳۳۶ تصویر. این کتاب تحقیقی درباره سلطنت استبدادی در دوره قاجار و اوضاع اجتماعی و اقتصادی ایران از زمان قدیم تا ناصرالدین‌شاه می‌باشد.

* * *

مادام دیولافوا همسر مارسل دیولافوا باستان شناس معروف است که سبک‌های مختلف معماری خاوری و باختری و ارتباط بین آنها را مورد تحقیق قرار داده است. مادام دیولافوا در سال ۱۸۸۱ به هزینه شخصی از راه ترکیه و قفقاز به ایران آمده به مطالعه اثار و ابنیه تاریخی می‌پردازد. در طول مسافرت در شوش گنجی می‌یابد و در سال ۱۸۸۴ برای استخراج گنج دوباره به ایران آمده و آنچه که از این راه بدست می‌آید به موزه لوور انتقال می‌دهد. وی در طول این سفر به نتایج مخالف آنچه که باستان شناسان تا زمان وی رسیده بودند، معتقد شد. از جمله اینکه مقبره موجود در پاسارگاد را مقبره مادر کوروش و نه خود کوروش میدانند.

* * *

دلائل سفر، راه و اشکالات، طریقه مسافرت، اتن، اسلامبول، تفلیس (۱۸-۱).
ایروان، روستائیان، ارمنیها، مسجد قدیمی، منظره ارارات، زراعت اطراف ایروان
نخجوان، مسجد جمعه، گبد اتابک (۳۰-۱۸) - آذربایجان، گمرک جلفا، تلگرافخانه
انگلیس قبایل کرد، مرند، خانه ایرانی، یکی از کاروانهای شاه عباس، درویش، صوفیان

(۳۰-۴۲) - هوا، قنات، درویش‌نقال، پل تبریز، فقر، قونوسلخانه فرانسه، عمارت بیرونی

(۴۲-۵۰) - مسجد کبود تبریز، ارگ، تغییر مکان دائمی شهرهای شرقی، یخچال‌ها،

ملا، مسجد غازان‌خان، کلیسای اوچمیاژن، جواهرات قیمتی، کتابخانه، تقویم ایرانی،

کاروان زوار خراسان، میانه، کاخ قدیمی، پل دختر (۵۰-۸۰) - زنجان، بساط‌ها،

شورش مذهبی، سرکوبی شورشیان، خانواده بابی، قشون ایران، سلطانیه، مقبره شاه

خداوند، چارواک‌ها، طبابت آزاد و غیرقانونی (۸۰-۱۰۰) - تاثیر سراب، قزوین،

اب انبارهای قزوین، مسجد جمعه قزوین، تغزیه، امام‌زاده حسین، ورود به تهران،

(۱۰۰-۱۱۷) - خواهران تارک‌نیا، قصر نگارستان، اندرون شاهی، شرفیابی به

حضور شاه، ناصرالدین شاه (۱۱۷-۱۳۲) - در حضور شاه، خانواده شاهی، ورامین،

مسجد جمعه ورامین، قلعه ساسانی، ارگ ورامین، امام‌زاده یحیی، انعکاسات فلزی،

تزئینات کاشی، تفریحات شاه، برج و محراب مغول، امام‌زاده جعفر، تهران، چنارتجربیش

(۱۳۳-۱۶۶) - عزیمت از تهران، درجه حرارت، مامونیه‌ساوه و مسجد ان، مناره

غزنوی، املاک موقوفه، سد، اوه، مسافرت در بیابان، قم، حکومت و حاکم، مقبره حضرت

فاطمه، مقبره شیخ (۱۶۶-۱۸۹) - آثار الکتریکی در بیابان، نصرآباد، کاشان،

کاروانسرای نو، بازار، منار خمیده، مسجد جامع، ازدواج‌های موقتی، مسجد میدان،

محراب، زن ایرانی، قصر باغ‌فین، عزیمت از کاشان، جبال قهرود (۱۸۹-۲۱۲) -

ورود به اصفهان، چهارباغ جلفا، موسسات مذهبی ارمنی‌ها، تاریخ کلی ارمنی جلفا،

انهدام جلفای ارس، برقراری ارمنی‌ها در عراق، یکشنبه جلفا، کشیش خواهران سنت

کاترین، تهیه تریاک عروس ارمنی (۲۱۲-۲۳۶) - بنای شهر اصفهان، تاریخ شهر،

کاخ چهل ستون، عمارت هشت بهشت، ایام پیری شاه، تالار سرپوشیده، شاهزاده ظل -
السلطان، کاشیهای ایرانی، مدرسه مادر شاه، کاروانسرا (۲۶۲-۲۳۶) - باغ کشیش،
روحانیون گریگور، اندرون حاج حسین، مناره* دیده بان (۲۶۲-۲۷۷) - کلادان،
منارجنبان، چاه آب، زراعت اطراف شهر، تنباکو، پنبه، کود، وسائل نقلیه (۲۸۷-۲۷۷)
تفسیر کتب مقدس میدان شاه، عالی قاپو، مسجد شاه، مساجد مختلف، عبادات مذهبی
مسجد جمعه، محراب مسجد المنصور، سید ایرانی، اولاد پیغمبر، خمس و زکوة (۳۰۶) -
(۲۸۷) - امامزاده جعفر، مناره مغول، قصر فرج آباد، تخت سلیمان، میدان جنگ
گناباد، قبرستان ارمنی ها، لباس اروپائی در جلغاه، باغ هزار جریب، قصر آئینه خانه،
پل حسن بك، مناره و امامزاده شهرستان، پل شهرستان، قرارداد با چاروادار، شام
در کلیسا (۳۲۶-۳۰۶) - خروج از اصفهان به طرف شیراز، کاروان بزرگ، کاروان سرای
قلعه شور، قمشه، یزدخواست، کاروان گریه، مسجد مشهور اقلید، زنان قبیله* بختیاری،
سورمق، ده بید، دفن اموات (۳۵۱-۳۲۶) - تنگه مادر سلیمان، ده نو، تخت مادر
سلیمان، مقبره کامبیز اول، قصر سیروس، اسکندر، نقشه* پلوار، قبر مادر سلیمان، شرح
مقبره سیروس، تنگه پلوار، مقابر سنگی و مقابر موقتی نقش رستم، حجاریهای ساسانی،
اتشکده های نقش رستم (۳۷۸-۳۵۱) - دهکده کناره، تخت جمشید، اپادانای
خشنایار شاه، کاخ داریوش، حجاران تخت جمشید، وضع لباس ماد و پارس، خرابه های
اپادانای صد ستون، مالیات، مقابر هخامنشیان، اتشزدن تخت جمشید، خرابه استخر
خانواده زرتشتی، مذهب پارسیان در زمان زرتشت، زند اوستا (۴۰۴-۳۷۸) -
عزیمت از کناره، تنگه* الله اکبر، مدخل بازار، تلگرافخانه، زن اروپائی در شیراز، پایتخت
کریمخان (۴۱۸-۴۰۴) - قصر هخامنشی نزدیک شیراز، حجاری برجسته* ساسانی،

قدمت شهرشیراز، مقابر سعدی و حافظه اطبای بومی، مسجد جامع، خداخانه، کسر، مسجد نو، مسجدخان، بازار وکیل (۴۴۳-۴۱۸) - خصلت و اداب زن، عزیمت از شیراز، دریاچه شور، سروستان، قصر خراب سروستان، داراب، بطرف یواز، قلعه دختر، نقش برجسته ساسانی، قصر فیروز اباد (۴۶۶-۴۴۳) - اتشکده فیروز اباد، ایلخانی، ده نو، کوچ کردن قبیله، فرش بافی، اخلاق چادرنشینان، فراش بند، نخلستان، نقالی، بنای گنبد دارفراش بند، دهکده اهرم، خلیج فارس (۴۹۳-۴۶۶) - دهکده گورک، شکار باقوش، بوشهر، گرم بوشهر، عزیمت از بوشهر، درکنار کشتی پنجاب، سواحل ایران شط العرب، باطلاق، سواحل شط العرب، محمره، شیخ فیلیه، تعزیه (۵۱۶-۴۹۳) محمره، شط کارون، قرنطین و گمرک ترکیه، بصره و هوای ناسالم آن، مذاهب مختلف در دجله و فرات، یوحنائیان (۵۳۰-۵۱۶) - دجله، مقبره اسد راس یهودی، جنگل، مقدس، قبایل عرب، تیسفون، قصر سلاطین ساسانی، سلوسی و خرابه ها و وضع کنونی آن، سواحل دجله (۵۴۴-۵۳۰) - بغداد، کشتی، حجاریه های نینوا، زندگی در کلد، تاریخچه بغداد، خرافات، مقابر، فرق چهارگانه سنی، وهابیها، عید، ترکها، موجبات انحطاط اخلاقی، ترتیب اداری، تراموای کاظمین، مقبره امام موسی (۵۷۶) - (۵۴۴) - قبرستانهای ساحل دجله، مقبره یکی از پیشوایان یهود، کلنی یهودی بغداد مقبره سلطان زبیده، بازار، مناره سوق الغزل، تجار (۵۸۸-۵۷۶) - عزیمت به بابل، پل قایقی، قافله اموات، تپه های بابل، دشت حله، سواحل شط فرات، برج بابلس، قصر بخت النصر، حدائق معلقه، مقبره بل مردواک (۶۰۳-۵۸۸) - کربلا، میدان سنگ قبر، قبرستان کربلا، ورود به بغداد و خروج و عبور از بغداد، ماره، اسبان اصیل و کلیسای عیسوی عماره، قبایل صحراگرد، طاق ایوان، امامزاده توئیل، قبیله کریم خان

- (۶۶۱-۶۰۲) - د زبور و د اورد - برآمد -
- تلپه، متبره د انبال، قسراړد شیر، شکار (۶۵۰-۶۲۹) -
- د اخلي ان و اعالی، حاکم عربستان و تشون اړه مسجود اړه - د سید احمد پانسه -
- عزیمت از شوشتر، بادیه نشینان، دهکده و وئیر، اهرار، شطرنج (۶۷۵-۶۵۰) -
- تاریخ صنعتی و ادبی ایران، سلسله هخامنشی، پارتی، ساسانیان، فتوحات اعراب،
غزنویان، سلجوقیان، مغولها، صفویه، قاجاریه (۶۶۱-۶۷۵) •

هـ. ل. رابینو، مازندران و استرآباد، ترجمه غلامعلی وحید مازندرانی، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران، ۱۳۳۶ هـ. ش. ۳۴۲ صفحه (۱۵ ص مقدمه و ۲۸ ص فهرست)، قطع وزیری، چاپ اول، چاپخانه بانک ملی، شامل ۲ بخش و ۱۱ فصل و ۲ ضمیمه می باشد. این کتاب حاصل مطالعات مداوم است که از سال ۱۹۰۹ تا ۱۹۲۲ بعمل آمده و نتیجه اطلاعاتی است که طی دو سفر در مازندران ۱۹۰۸ و ۱۹۰۹ میلادی گردآوری شده و مجموعه با ارزشی درباره وضع جغرافیائی و تاریخی این دو ایالت است. توضیح آنکه مازندران و استرآباد از غرب به رودخانه سرخانی و از شرق به رودخانه اترک محدود می باشد.

* * *

هـ. ل. رابینو از سال ۱۲۸۵ تا ۱۲۹۱ هـ. ش کنسول دولت بریتانیا در شهر رشت بود. دوبار بطور سراسری تمام مازندران و گرگان (استرآباد) را مسافرت نموده و سپس اطلاعات خود را بوسیله بررسی کتب تاریخی تکمیل نموده است. چون خود مأمور سیاسی بوده است از اینرو از هرگونه اظهار نظر سیاسی خودداری کرده است و ۶ سال در رشت و مدت ۱۶ سال صرف مسافرت نموده است.

* * *

توضیح: نام شهرهای ذکر شده در کتاب که در سالهای اخیر تغییر نام داده است.

استرآباد = گرگان بار فروش = بابل سخت سر = رامسر
مشهد سر = بابل سر اشرف = بهشهر علی آباد = شاهی ده نو = نوشهر

مقدمه (۱-۱۵)

اصل مردم مازندران، تپیرها و مردها، اسامی طبرستان و مازندران، نواحی و حدود سابق، معمول شدن نام مازندران بجای طبرستان، کوههای طبرستان، کرگان، نظر دانشمندان راجع به اسامی این دو ایالت، وضع جغرافیائی مازندران، بلوکات، تعریف کلی، جبال، رودخانهها، سواحل، طرق ارتباطی، راههای شاهعباسی، جادههای دیگر، آب و هوا، شهرها، منابع ثروت، جمعیت، سادات، ایل قاجاریه، آرامنه و گرجیها، کلیمیها، مذهب، حکومت، بناهای نظامی (۳۵-۱۷) - از رشت بطرف خرم آباد، بازارکوچصفهان، سفید رود، لاهیجان، لنگرود، کلیدبر، رود سر، نوده، میانده، سخت سر، محصولات، زبان، سکنه، چشمههای آب گرم، کلیمیان و سکنه آن، خرم آباد (۴۲-۳۶) - بلوکتکابن، محصولات آن، صنایع، قبایل، سرکردههای موروثی، اصل نام طایفه، خلعت بری، خواجه ورزها، خرم آباد، چاههای نفت، در اتشکده، قلعه حبشهبر، از خرم آباد تا امل، توابع، نشتا، عباس آباد، توابع لنگا، نمک ابرود، بلوک کلارستاق، راه چالوس به تهران، دهانه رود، خانهها، چلندر، خرابههای حوض کوتی، صرین کلا، ناحیه کجور، محلات آن، سکنه و راهها، سولده نور، محلات و معادن آن، محمود آباد، ورود به امل (۵۶-۴۳) - پیدایش امل، اسلام، تاریخ امل، مسجد بزرگ آن، تعریف ابن حوقل، غارت آن بوسیله امیر تیمور، شهر کنونی، پل هراز، محلههای شهر، عمارات مهم آن، امامزاده میرقوام الدین، مسجد جامع، امامزاده ابراهیم، گنبدها، امل، بلوکات آن، راهها، بلوک لاریجان و توابع آن، تاریخ لاریجان، بستر رودخانهها، رود هراز، بلوک سواد کوه و توابع آن، راه فیروز کوه به ساری، از امل به بارفروش، پل محمد حسن خان (۷۰-۵۷) - بارفروش، وضع آن، تاسیسان، مامطیر، جمعیت،

مسجد کاظم بیگی، مسجد جامع، مشهد سر، حوالی ان، بقعه^۱ ابوجواب، از محمود آباد به فرح آباد، محله‌های بارفروش، از بارفروش به فرح آباد، ناحیه^۲ فرح آباد، استنکارازین، از فرح آباد به ساری، راه ساری به بارفروش (۷۶-۷۱) - ساری، تاسیس ان، تاریخ ان، شهر مقدسی، غارت بدست امیرتمیور، وضع شهر، دروازه‌ها، محلات، عمارات، مسجد جامع، گنبد سلم و تور، امامزاده‌ها، بلوکات ساری، توابع آن، بلوکات هزارجریب، دودانگه، چهاردانگه، یانسر، سنخ گریه برنج کش، (۸۵-۷۷) - ساری تانارنج باخ، پل تجن، امامزاده عباس، امامزاده نکا، رودخانه و پل نکا، راه چهارده، نارنج باغ داغمرز، میان کاله، قلعه^۳ پلیکان، جزیره میان کاله، از داغمرز به اشرف، راه مستقیم از نکا به اشرف، اشرف، بنای آن، تاریخ ان، محله‌های شهر، نهرها، راه اشرف به شاهرود، بلوکات ان، اشرف تانوکنده، بلند امام، کلباد، گلوگا، راه گلوگا به شاهرود، جرکلباد، نوکنده، ورود به بندرگر (۹۶-۸۶) - خلیج استراباد، رودخانه‌ها عاشوزاده، گره بلوکات انزان و تعریف ان، از گر به گفتگیری، خرابه شهر، همیشه، کرد محله، بلوک سدن رستاق، نهرها، امامزاده روشن آباد، از گفتگیری به استرآباد، استرآباد، اصل آن، تعریف مقدسی، موقعیت ان، دیوارها و دروازه‌های شهر، محلات بناها، مسجد جامع و کتیبه ان، عمارت حکومتی، سکنه^۴ شهر (۱۰۸-۹۷) - ایالت استر آباد، حدود و تعریف ان، بلوکات، جمعیت، راهها، محلات قبایل، قزل الان، قلعه^۵ مبارک آباد، اغامحمدخان و ترکمن‌ها، بلوک شاه کوه و ساور، بلوک انزن و ستاق، بلوک فخر عمادالدین، بلوک کتول، بلوک غندرسک، بلوک کوهسار، حاجی لر، کبود جامه، قلعه‌های استراباد (۱۱۷-۱۰۹) - از استراباد به گنبد قابوس، سلطان دین، شاه مرز، قره‌سو اق قلعه، تاسیس مبارک آباد، دیوار قزل الان، گنبد قابوس، اب و هوای گرگان، شهر

گرگان، اصل و تاریخ آن، شرح ابن حوقل، شرح مستوفی، ابگون، نیم مردان، دهات سابق گرگان، رودخانه گرگان، خرابه‌ها، امامزاده فرنگی امام، دهستان (۱۱۸-۱۲۷) گنبد قابوس انجلی، بند امیر، خواجه نفس، تراکمه ایران، عداوت بین قبایل، حدود اقتدار حکومت، ایران در میان ترکمن‌ها و سرکرده‌ها، شرح احتشام الوزرا، دربار تراکمه، ازدواج یموت‌ها، دهات یموت، چمور و چاروا، زراعت و صنعت، خوش‌قولی و امانت ترکمن‌ها در کسب، شرف و جنگجویی، اقامتگاه‌های دائمی، روابط و دهات اتک، هجوم‌ها، امکان برقراری آرامش، گوکلان، سرزمین آن، گوکلان و یموت، نظریه قدیمی راجع به اصل نام استرآباد، رادکان، کتل جهان نما، کاروان سرای رادکان، برج رادکان، کتیبه‌ها، رسیدن به دریای خزر، عزیمت به باکو (۱۴۱-۱۲۸) .

قسمت دوم

صمیفه اول

نامهای دهات و آبادیهای مازندران (۱۷۷-۱۴۲) .

ضمیمه دوم

فرمانروایان مازندران (۱۹۷-۱۷۸) - یادداشت‌ها و حواشی مولف (۲۲۵-)

(۱۹۸) - صورت کتیبه‌هایی که در گیلان و مازندران و استرآباد موجود است (۲۶۴-)

• (۲۲۶)

فهرست نام کسان (۲۸۴-۲۶۵) - فهرست نام جایها (۳۳۹-۲۸۵) -

فهرست منابع و مآخذ (۳۴۲-۳۴۱) .

هانری رنه د المانی، سفرنامه از خراسان تا بختیاری، ترجمه فره‌وشی (مترجم همایون سابق)، موسسه مطبوعاتی امیرکبیر و کتابفروشی ابن سینا، تهران، ۱۳۳۵، ۱۱۷۵ صفحه (۲۹ ص مقدمه و ۲۶ ص فهرست)، قطع وزیری، چاپ اول، چاپ گیلان، شامل ۶۸۶ تصویر و ۸ تابلوی رنگین، مشتمل بر طرز زندگی، آداب و رسوم، اوضاع اداری، اجتماعی، اقتصادی، فلاحی و صنایع ایران از زمان قدیم تا پایان سلطنت قاجاریه می باشد. شامل ۴ کتاب است که جلد اول و دوم درباره حکومت استبدادی و جلد سوم و چهارم شرح مسافرت می باشد.

* * *

هانری رنه المانی از اهالی فرانسه بود که علاقه عجیبی به جمع‌آوری اشیاء انتیک ساخت خاورمیانه خصوصاً ایران داشت. کلکسیون وی در این زمینه بسیار معروف و با ارزش است. وی ابتدا در سال ۱۸۹۸ به ترکستان و عشق‌آباد مسافرت نمود. بعد سفر دیگری به عشق‌آباد و بعضی از شهرهای ایران کرد. در سال ۱۹۰۷ از طرف وزارت فرهنگ و هنر فرانسه مأموریت یافت که برای تحقیق درباره ابنیه و آثار باستانی به ایران مسافرت نماید. بعد از ورود به ایران بنا به نصیحت دوستش به نوشتن سفرنامه جامعی جهت آگاهی دادن به آداب و رسوم و سنن و حکومت ایرانی پرداخت. سال ورود او به ایران آغاز سلطنت محمد علی شاه قاجار بوده است.

* * *

کتاب اول

مساحت ایران، آب و هوا، طرق ارتباطی، جمعیت، شاه (۲۱-۱۵) - تقسیمات
 اداری، انتصاب حکام، مالیات، پیشکشی، اختلاس، امار، عناوین و القاب عمال
 دولتی (۳۰-۲۲) - قوانین شرعی و عرفی، طریقه مجازات، حق بست، زندان، رفرم
 عدلیه بنابر افکار اروپائی، عایدات و انواع مالیات (۵۱-۳۱) - قبیله قاجاریه، سلسله
 نسب قاجار به ترتیب، (۷۰-۵۲) - خان ایران، تقسیم اراضی، زراعت، مراتع و تربیت
 مواشی، ابیاری زمین (۸۱-۷۱) - کرم ابریشم و تربیت آن، توتون و تنباکو، تریاک و
 تاریخچه و تجارت آن (۹۵-۸۲) - محصولات دیگر ایران (۱۰۱-۹۵) - تجارت،
 واردات و صادرات، بازار تجار (۱۰۷-۱۰۱) - مسکوکات ایران، پولهای کلغذی و
 دیگر انواع پول، اوزان و مقادیر، بانکها، قلمدان و طرز نامه نویسی، وضع سرمایه در
 ایران (۱۱۸-۱۰۷) - صنعت ایران، فرش، گلیم (۱۴۲-۱۱۹) - خانه روستائی و
 شهری، طریقه خانه ساختن و تزئینات داخلی آن (۱۵۱-۱۴۲) - تعلیم و تربیت در
 ایران، مدارس مختلف (۱۶۰-۱۵۱) - ارتش و سربازگیری، وضع سربازان از جهات
 مختلف، گارد سلطنتی، توپخانه، معلمین خارجی ارتش (۱۵۷-۱۶۰) - مذهب،
 روحانیت و مجتهدان بزرگ، درویشان و خصوصیات آنها، فرق مختلف درویشی،
 چگونگی درویش شدن، عبادت شیعیان، زیارتگاههای مهم، محرم و رمضان، تعزیه،
 عاشورا، نمایشات برای عمر، عید قربان (۱۹۹-۱۶۸) - چوگان بازی، رقص و موسیقی،
 انواع بازیها، نوروز و سرگرمیهای نوروز (۲۲۲-۱۹۹) - زندگی داخلی ایرانیان،
 طبخی، غذا و وعدههای غذا (۲۳۲-۲۲۲) - روابط ایرانیان با عیسویان، خصائل
 ایرانیان، معاشرت، اوهام و خرافات (۲۴۶-۲۳۲) - ستاره شناسی، طلسم، خواص

سنگهای گرانبها، تعدد زوجات (۲۵۲-۲۴۶) - مراسم ازدواج و مراحل مختلف آن، ازدواج موقت، طلاق، ازدواج زنان بیوه (۲۷۰-۲۵۳) - مراسم دفن اموات، انتقال اجساد به اماکن مقدسه (۲۸۲-۲۷۱) .

کتاب د م

زنان ایران، مشخصات، قیافه عمومی، زینت آلات، لباس، حجاب، کفش، حقوق زنان، وظایف نوجوانان، وضع حمل، وضع زن در اجتماع، خصوصیات مختصه زن، چاه علی جذر، مجازات بی‌عفتی، تلفات کودکان، زن در خانه، مشاغل زنان، معایب مسافرت، طرز معالجه (۳۲۴-۲۸۳) - صنعت ایران، اختلاف صنایع ایران و عرب، معماری و تزئین عمارات (۳۳۴-۳۲۵) - سادگی خانه‌ها، ورود اثاث اروپائی به ایران، ظروف، لوازم خانه، اشیاء مفرغی، آئینه‌ها (۳۶۷-۳۳۵) - در و پنجره، منبت‌کاری، خاتم‌کاری، منبت با شیشه، قفل (۳۷۶-۳۶۷) - اسلحه سازی و مراحل مختلف آن، کارد و چاقو، مقرض، اسلحه دفاعی، انواع سلاح (۳۹۶-۳۷۷) - کاشی‌ها و ظروف لعابی، ظروف مینائی، فخاری خراسان، کاشیهای ساخت ری، تاریخچه کاشی، کاشی قرن ۱۶ و ۱۷، پوشش کاشی، ستاره و صلیب، محراب مسجد ورامین (۴۲۲-۳۹۷) - شیشه سازی فنیقی‌ها، شیشه در عصر ساسانیان، از قرن ۱۵ تا ۱۹، آئینه‌کاری ابنیه (۴۳۰-۴۲۲) - قدیمیترین پارچه خاوری، منسوجات خاوری در قرون وسطی، دخول طلا در منسوجات ابریشمی، منسوجات گرانبهای قرون ۱۳ تا ۱۶، پارچه‌های مخلوط با سیم و زر، انواع پارچه، جلیقه ایرانی (۴۶۶-۴۳۱) کتابهای مینیاتور دار، تاریخچه مینیاتوره، تحقیق کتابها، انواع کاغذ، خوشنویسی، تزئین کتاب، نقاشی، تذهیب‌کنندگان مینیاتورها، مینیاتورهای هند و مسلمان، صحافی، جلد‌های لاک (۵۱۲-۴۶۷) .

کتاب سوم

طرق مختلف مسافرت از پاریس، قسطنطنیه، سامسون، ترابوزان، باتیم، تفلیس، قفقاز، تاتارها، ایروان، بادکوبه، نفت در بحر خزر، بندر کراستودسک، راه آه— (۵۵۰-۵۱۳) — عشق آباد ترکمانان و تاریخچه پیدایش آنان، شهر آمائو (۵۱۶) — (۵۵۰) — شرایط حمل و نقل، گمرک‌خانه‌های مختلف، حقوق گمرکی، خرابی راه، شارک و تنگه‌های این راه، گروانسرآها، طوایف کرد (۵۹۴-۵۶۷) .

شهر قوچان، باغ و مسجد و بازار، صادرات، اوضاع جغرافیائی، جمعیت، زلزله در راه مشهد، برج رادکان، مقصود آباد، ملکه قونیه، استانه مشهد، قوچ‌های جنگی، جنگ بلد رچین (۶۰۶-۵۹۴) — شهر مشهد، قنوات زیرزمینی، بانک، قونسلخانه روس، وجه تسمیه شهر، استان قدس رضوی، انجمن ملی، استحکامات، ارگ، نهر بزرگ، کوجه‌ها، قبرستان، مقبره‌نادر، محل بست، ازدواج‌های موقتی، اشیاء انتیک، عبور و مرور، مقبره خواجه ربیع، پست (۶۳۱-۶۰۷) — طوس، برج نقارخانه، پل طوس، سان دیدن قشون در مشهد، حمامهای عمومی، حنابندان، طریقه استحمام، صنایع مشهد، زکارخانه، دخانیات، زرگران و نساجان (۶۴۱-۶۳۱) — حوالی مشهد، زن و مرد در سفر، شریف آباد، افتاب گردان، حسن آباد، حناء، قدمگاه و مسجد و بازاران کولیها (۶۶۰-۶۴۱) — نیشابور، تاریخچه، صراف، بازار، اصناف، مراسم عزاداری، قهوه‌خانه، صراف، حوالی نیشابور (۶۷۶-۶۶۱) — راه نیشابور به سبزوار، دهکده و یخچال، معادن فیروزه و استخراج آن، ایل زعفرانلو، سبزوار، بنای سبزوار، جمعیت، تجارت، مناره خسروگرد، بازار، اصناف مختلف، گدا، تسبیح، کاروانسرا (۸۹۸-۶۷۷) — راه سبزوار به شاهرود، ریسندگان پشم، بیابان، شکار شپش، مزینان و گنجی درکوه،

شیره کشرخانه مزینان، رشته جبال جغتای، زن در مسافرت، کاروان (۷۱۱-۶۹۹) دهکده میانه، ساس در میانه، خراباد، حوالی شاهرود، چاپارخانه و کاروانسرای شاهرود، وضع پست (۷۲۱-۷۱۱) از شاهرود به تهران، ده ملا، دامغان و تیمار حیوانات، شریف آباد، قوشه، اهوان، کاروان مغولان، سوگان، سمنان و تلکرافخانه ان، سرخه، لاسگرد، عبدالله آباد، ده نمک، علی آباد، قهوهچی (۷۴۴-۷۲۲) - مازندران، قشلاق، رودخانه شور، ایوان کی، ورامین، راه شوسه، ده های حوالی تهران، قبرستان تهران، دروازه خراسان (۷۶۱-۷۴۴) - تهران، میدان هـای مختلف، خیابانها، کاخها و داخل کاخها (۷۸۶-۷۶۲) - مساجد، انتیک فروشان و دلالان، زندگی در تهران، وضع پست، بازار زرگران، کمیته مجازات، شب نشینی، پلیس، چگونگی از بین بردن بناهای تاریخی، اداره پست، برج خاموشی یا دخمه، گبران (۸۰۴-۷۸۷) - مشاغل زردشتیان، مراسم ازدواج، مراسم تدفین زرتشتیان، بازارهای مختلف و اصناف (۸۲۰-۸۰۵) - خان بجنورد، حمام، محله یهودیان، لباس زن ایرانی، کرسی، راه آهن، شاه عبدالعظیم، ری و برج ان، چشمه علی، (۸۳۶-۸۲۰) .

کتاب چهارم

کهریزک، قلعه محمدعلیخان، دره ملک الموت، علی آباد، دریاچه قم، کوشک نصرت، شهر قم، بازار، زیارتگاه، قبرستان، تاریخچه شهر، بناها، تعمیر مقبره، تجارت (۸۵۹-۸۳۷) - از قم به طرف اصفهان، کاروانسرای پاسنگان، کاروان کاشان، وجه تسمیه شهر، برج خمیده، زکاشی و مشخصات کاشان، خلق و خسوی اهالی، عقب (۸۷۲-۸۶۰) - عزیمت از کاشان، محمدیه، خالد آباد، دهکده خفر،

قصر گبرآباد، قصبه حراق، نظام آباد، قزاقان قونسولخانه، روس، مورچه خورت، کاروان
 سرای مادر شاه، دهکده گز، چاپارخانه (۸۸۹-۸۷۳) - اصفهان، منارجنبان، قبر
 شیخ عبدالله، آتشگاه، قصبه جلفا، لباس‌ارمنیه‌ها، کاخ عالی قاپو، ایوان بزرگ یا تالار
 تخت، ویرانی کاخ‌ها بدست ظل السلطان، حاکم اصفهان، قشون سلطان و حکومت او،
 کاخ چهل ستون، تقسیمات کاخ، کاخ هشت بهشت، خیابان چهار باغ، مدرسه شاه
 سلطان حسین، میدان شاه، جشهای باستانی و تفریحات، مسجد شیخ لطف‌الله، برج
 ساعت، مسجد شاه، نقاره‌خانه (۹۳۳-۸۹۰) - بازار، قلمکاری، منبت‌کاری، سایر
 رشته‌ها، معابر، واردات، صادرات، ساختن ظروف (۹۴۵-۹۳۳) - جمعیت اصفهان،
 خصلت صرفه جوئی، یهودیان اصفهان و زنان آنها، اوضاع سیاسی و اجتماعی یهودیان،
 زاینده رود، باتلاق گاوخانی، پلهای معروف اصفهان (۹۶۰-۹۴۶) - بنای قصبه
 جلفا، مهاجرت ارمنی‌ها، منفور بودن ارمنی‌ها، کلیسای بزرگ جلفا، مراسم عبادت،
 قبرستانهای ارمنی‌ها، خرس‌بازی، تجارت و دلاله‌ها، یکی از کاخهای ویران شاه عباس،
 نقاشیهای زمان شاه عباس، مسجد علی، بازارهای محلات خارج شهر (۹۸۵-۹۶۰) -
 مسافرت بطرف بختیاری، نجف آباد، باب و مذهب او، مرام باب، طرز حکومت باب،
 حاجی آباد، برجهای کبوتران (۹۹۸-۹۸۶) - لباس روستائیان، میسن آباد، پل
 زاینده رود، دهکده سامان، چاله شتروکاخ خدا رحم خان، دهکده شورکچیان،
 جرنقون (۱۰۲۱-۹۹۹) - قبایل بختیاری، اوضاع جغرافیائی، نباتات، رودها،
 آب و هوا، جمعیت، مهاجرت، ترتیب مواشی، سواران و زنان بختیاری، غذا، لباس،
 بهداشت، مراسم ازدواج، اطفال، ناحیه بختیاری، روسا، ایلخانی و ایل بیگی خانی،
 مالیات به شاه (۱۰۵۰-۱۰۲۲) - دهکده جرنقون، مراجعت به اصفهان (۱۰۶۷) -

۱۰۵۰) - ساحت جلغا، مدرسه فرانسویها، کلیسا، آنتیکفروشی جلغا، مراسم عزا
 د ارس مذهبی اصفهان، ائینه‌خانه و هفت دست، خیابان چهار باغ، شکار باقوش
 (۱۰۸۴-۱۰۶۷) - از اصفهان به تهران، کارخانه حریرانی کاشان، عبور از قم و
 شاه عبدالعظیم، تهران، پارک صد اعظم، باغهای سلطنتی دوشان تپه، باغ وحش،
 آغاز نهضت مشروطیت ۱۸۸۶م - اعلام مشروطیت، وقایع بعد از اعلام مشروطیت،
 قشون ایران و سواران گارد سلطنتی (۱۱۲۱-۱۰۸۵) - قزوین و ابنیه تاریخی آن،
 رشت، بندر انزلی، کاخ بیلاقی، بازار و محله بومیان، برج چراغ، پیره بازار،
 کشتیرانی در بحر خزر، حرکت به طرف بادکوبه (۱۱۴۰-۱۱۲۲) - جریانات سیاسی،
 کودتای شاه، موافقت و سپس مخالفت شاه با مشروطیت، حرکت مجاهدین به طرف
 تهران و سلطنت اباد، احمد شاه، سرکوبی مخالفین مشروطیت و افتتاح پارلمان،
 اوضاع ایران سال ۱۹۱۰ میلادی (۱۱۴۱-۱۱۲۵) .

فردریک ریچاردز، سفرنامه فردریچاردز، ترجمه مهین دخت صبا، نگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران، ۱۳۴۳ ه.ش، (۱۵-۲۷۴) صفحه، قطع وزیری، چاپ اول، چاپخانه بانکملی، شامل ۴۸ تصویر، کتاب فصل بندی نشده است. حاوی مطالب مهم درباره شهرهای ایران، اداب و رسوم و اوضاع اجتماعی زمان خویش است.

* * *

فردریک چارلز ریچاردز عضو انجمن سلطنتی و نقاشان و حکاکان انگلستان در سال ۱۸۷۸م در نیویورک واقع در موناوت شاپر متولد گردید و در ۲۷ مارس ۱۹۳۲ در سن ۵۴ سالگی درگذشت. وی در اوائل سلطنت رضاشاه به ایران سفر کرد. وی در شمار سیاحانی است که با داشتن مهارت و تسلط فراوان در نقاشی و حکاکی توانسته است ۴۸ تابلوی زیبا از شهرهای مختلف ایران تهیه کند. از ذوق نویسندگی و شاعری نیز بی بهره نبود. آثار هنری او در موزه‌ها نگهداری میشود. از سفرنامه او مطبوعات استقبال زیادی کردند.

* * *

بسموی ایران، جاده همدان، قزوین، تهران (۱-۴) - مناظر اصفهان، اثار تاریخی، میدان شاه، بازی گوی و چوگان، عالی قاپو، باب عالی، تریاک (۲۴-۵) - دروازه‌های بازار اصفهان (۲۴-۳۳) - بازارهای ایران، توصیف معماری بازار، دکانداری، بازار شیراز (۳۴-۴۵) - چهل ستون، مدرسه شاه سلطان حسین، زاینده رود، پل های اصفهان (۷۵-۷۰) - جلغاه، معماری، تاریخچه، اعیان و

جشن ها، چگونگی خرید، بازار، درشکه، تلگراف و تارخچه* تلگراف خانه در ایران (۹۷-۷۵) - شاه عباس سلسله* صفویه، توصیف سالهای سلطنت او، خلق و خوی او، دیگر پادشاهان صفوی (۱۰۵-۹۸) - در راه شیراز، یزد خواست، موقعیت جغرافیائی، تاریخچه (۱۱۳-۱۰۶) - جای خانه ها در جاده صحرائی و توصیف آنها (۱۱۹-۱۱۳) - تخت جمشید و توصیف معماری آن (۱۲۷-۱۲۰) تنگ سیا معبر الله اکبر (۱۲۹ و ۱۲۸) - شیراز، تاریخچه، سکنه، خاتم کاری، آرامگاه سعدی و حافظ و توصیف این دو شاعر (۱۲۷-۱۳۰) - باغهای ایران، باغهای شیخ-راز (۱۵۴-۱۴۸) - قنات و هزینه* ایجاد قنات ها (۱۵۷-۱۵۵) - یزد - تاریخچه* یزد، آثار معماری و آب انبارها، سکنه، مذهب، برج خاموشان (۱۵۷-۱۶۷) - فیه بالا، ماه محرم و مراسم و تشریفات آن (۱۷۸-۱۶۷) - کرماه، سکنه، وسعت، قلعه* دختر، ماهان و اوضاع جغرافیائی آن (۱۸۷-۱۷۹) - مشهد، طرق مختلف رفت و آمد، دروازه و خندق، اهمیت شهر مشهد، (۱۹۷-۱۸۸) - استان قدس رضوی، معماری، کتابخانه* استان، بازرگانی و تعصب مردم، بست بعنوان يك قانون مذهب- (۲۰۷-۱۹۸) - گورستانهای ایران - مراسم عزاداری (۲۱۲-۲۰۸- عمر خیام، نیشابور و تاریخچه این شهر (۲۴۲-۲۱۳) - قزوین - جاده همدان، بهر خزر، رشت و بندر پهلوی (۲۴۲-۲۴۰) - گوشه ای از تاریخچه پادشاهان ایران تا زمان مشروطیت (۲۵۰-۲۴۴) - دیدار مجدد تهران، معماری، طریقه زندگی، خیابانها بازار، شهری، دروازه، نظر اجمالی به پیشرفت و ترقی در ایران (۲۵۹-۲۵۱) - پایان مسافرت، وضع هوا در ایران (۲۶۱ و ۲۶۰)

فهرست اعلام و اماکن (۲۷۴-۲۶۳)

پیرامده، امیلین، پروپ، ژوبر، مسافرت در ایران و ارمنستان، ترجمه، علیقلی اعتماد
مقدم، انتشارات بنیاد فرهنگ ایران شماره ۳۹، تهران، ۱۳۴۷ هـ ش، ۴۰۳ صفحه
(۶ ص مقدمه و ۲۱ ص فهرست)، قطع وزیری، چاپ اول، مصور، ۴۵ فصل، از فصل اول
تا فصل هفدهم و از فصل چهل تا فصل چهل و پنج مربوط به ارمنستان است.

* * *

پیرامده، امیلین پروپ ژوبر در اکسان پروانس در سوم ژوئن ۱۷۷۹ متولد و در ۲۷
ژانویه ۱۸۴۸ در فرانسه درگذشت. در جوانی کارمند وزارت جنگ بود. بعد از فراگیری
زبان بعنوان یکی از مترجمانهای ارتش فرانسه زیر فرماندهی بناپارت برگزیده شد و
بعد از فرمانروا شدن بناپارت مترجم وزارت خارجه شد. سال ۱۸۶۱ سال شروع
انتشارات وی می باشد. به بیشتر زبانهای دنیا اشنائی داشت و به زبان بربری هم
تالیفاتی دارد و چون به زبانهای شرقی و تاریخ شرق اشنائی داشت بعنوان فرستاده
ناپلئون ماموریت یافت که به دربار فتحعلیشاه برود و از اوضاع این کشور اطلاعاتی گرد
آورد و زمینه مناسبات دوستانه را میان دو دولت ایران و فرانسه برقرار سازد. وی
بخاطر تالیفاتش مدالها و نشانهای فراوانی دریافت کرده است.

* * *

پیشگفتار (۱ - ۶)

از فصل ۱ تا فصل ۱۷

درباره ارمنستان است. علل مسافرت، قسطنطنیه، طرابوزان، ارزته الرم، بازید،

شرح سیاه چال وزندانی شدن، کردستان ترکیه، سرزمین جانیک شهر وان، پاشاهای عثمانی (۱۱۲-۷)

از فصل ۱۷ تا فصل ۴۰

شهرخوی، ملاقات باحاکم، اثرات خرافات، احمدآباد، مرند، سرنگونی اطراف تبریز و زلزله، تبریز و شرح آن (۱۲۷-۱۱۷) - منظره عمومی سرزمین میان تبریز تا دریای خزر، چگونگی ساختمان خانه ها، اردبیل و جزئیات مربوط به این شهر و پیرامون آن (۱۳۲-۱۲۹) - عباس میرزا دومین پسر شاه ایران، خصوصیات او، باریابی مولف نزد او و جزئیات این موضوع (۱۴۵-۱۳۲) - حضور در یكسان سیاه، شاهزاده عباس میرزا و فقرایی که در دربار وی می زیستند و رفتار آنها (۱۵۱-۱۴۷) - حرکت از اردبیل خلخال، زنجان، سلطانیه و ویرانه های وسیع آن، دره ابهر، خرم دره (۱۵۶-۱۵۳) قزوین، کاخ باباخان، شعر و سرود (۱۶۳-۱۵۷) - روش زندگی باباخان، خلق و خوی محمدعلی میرزا پسر بزرگتر شاه ایران، نفاق میان دربار ایران و علی پاشا، (۱۷۱-۱۶۵) ورود به تهران، میرزا شفیع (۱۷۶-۱۷۳)، باریابی به حضور شاه، شرح یك بخش از کاخ شاهی، تالار تخت و باغهای شاهی (۱۸۳-۱۷۷) - خصوصیات و مشکلات فتحعلی شاه، اصل و نژاد این خاندان، دربار شاه، باریابی یا سلام (۱۸۸-۱۸۵) - ملاحظاتی عمومی در باب وهوای آسیای صغیر و ایران، کیفیات مخصوص رودخانه ها، رودها، لزوم آبیاری زمین در چندین استان (۱۹۲-۱۸۹) - تقسیم مردم ایران به چادر نشین ها و تاجیک ها، فرق چادر نشینان ایرانی و ایلات آسیای صغیر و ارتباط آنها، طبیعت و استعداد جنگجویی چادر نشینان ایران، تیره های اصلی آن، کشاورزان ایرانی و روحیات آنها، تشکیل شهرها (۲۰۱-۱۹۳) - ملاحظاتی درباره وضع پیشین و کنونی

ایرانی، جمعیت همراه باجدول تخمینی، درآمد و هزینه (۲۰۹-۲۰۳) - مقررات،
 موجب و شماره تخمینی سپاهیان ارتش شاه ایران، طریقه سان دیدن شاه از سپاه
 (۲۱۶-۲۱۱)، دلائلی که مانع پیشرفت بازرگانی ایران میشود - بیزاری ایرانیان از
 مسافرت های دریائی، واردات و صادرات ایران، محصولات صنایع فرانسه که می توان به
 فرستادنشان به ایران سود برد (۲۲۲-۲۱۷) - ملاحظاتی درباره خلق و خوی
 شرقیان، رفتار در خانواده، تشریفات زناشویی میان کردها و نزد ایرانیان، اصرار افراد
 در تبلیغ ائین مذهبی خود (۲۲۴-۲۲۳) - خلق و خوی شرقیان، داوریه ای بی پایه
 آنها، بیزاری نسبت به جنگ تن به تن، خودکشی، قمار، نقاله ها و دلقک های ایشان
 (۲۴۰-۲۳۵) - عادات و رسوم ترکها و مقایسه آن با عادات ایرانیان (۲۴۸-۲۴۱)
 طریقه سفر کردن، وضع جاده ها، شرح یلکاروان در حال حرکت و توقف (۲۵۱-۲۴۹)
 - شرح تهران و پیرامون آن، قصر قاجار، اردوگاه سلطانی (۲۵۷-۲۵۳) - لشکرگاه
 سلطانی (۲۶۷-۲۶۱) - حرکت از سلطانی، زنجان، ارمان خانه، اق کند، قزل
 اوزن میانه، ترکمن چای، تبریز، احمدخان، دز خلیل، طسوج، دریاچه ارومیه، خوی،
 عبور از مرز ایران (۲۷۴-۲۶۹)

از فصل ۴۰ تا ۴۵

وان، ارزته الروم، کیان، طرابوزان، جلگه جانیك سینوپ، قسطنطنیه، پایان سفر
 (۳۱۷-۲۷۵)

جزوه ای درباره گیلان و مازندران

گیلان - وضعیت جغرافیائی، محصولات، اوضاع طبیعی، وضع سکونت، آب و هوا،
 رودها، چارپایان و ستوران بارکش (۳۳۱-۳۲۱) - رشت، انزلی، کشر، فومن،

لاهیجان، لنگرود (۳۴۳ - ۳۳۱)

مازندران - حرکت از رود سر، جنگل، مسیر راه، آمل، بارفروش، مشهد سر

(۳۵۸ - ۳۴۶) - بخش شرقی مازندران (۳۶۰ - ۳۵۸) .

یادداشت های فرمانده اسواران لابی

نقشه راه، تدوین آن، طریقه علامت گذاری، درجه بندی، جدول سنجشی، خط

سیرها (۳۷۶ - ۳۶۱)

فهرست اعلام (۳۸۴ - ۳۷۹) - فهرست اقوام و قبایل (۳۸۸ - ۳۸۵) -

فهرست اماکن (۴۰۳ - ۳۸۹)

سانسون، سفرنامه سانسون، ترجمه دکتر تقی تفضلی، ناشر؟ تهران، ۱۳۴۶ ه.
 ش. ۲ + ۲۳۸ صفحه (۲۱ ص مقدمه و ۸ ص فهرست) - قطع وزیری، چاپ اول، چاپخانه
 زیبا، شامل ۳۲ تصویر و ۳ قسمت. این کتاب درباره پاره ای از خصوصیات دربار،
 حکومت، آداب و رسوم مردم ایران در زمان شاه سلیمان صفوی می باشد.

* * *

سانسون مبلغ مسیحی فرانسوی در سال ۱۶۸۳ م. در زمان شاه سلیمان صفوی
 به ایران آمد تا در هیئت مبلغین دین مسیح به کار مشغول شود. بعد از اقامت
 چندی در ایران زبان فارسی را فرا گرفت. سپس ماموریت قزوین و آسیای سفلی را بعهده
 گرفت پس از آن مدت سه سال در پایتخت بسر برد.

* * *

مقدمه (۱ - ۲۱)

قسمت اول : وضع فعلی کشور شاهنشاهی ایران

شاه سلیمان، عناوین، اسم، سن، قدرت، خلق و خوی شاه، شاهزادگان همخون
 شاه، علمای دین اسلام، شخصیت های مهم مذهبی، وزراء، مملکت، رئیس الوزرا و دیگر
 وزراء، رئیس کل تشریفات و دیگر خدمت کنندگان دربار، (۲۳ - ۵۵) - صوفیان - خانها
 یا حکام ایالات، صاحب منصبان حکومتی، دربار، قصر شاه، تمرین امرای جوان، مساجد
 مغازه ها، موسیقی ایرانی، قصر سلطنتی، مهمانیهای شاه، طرز رفتار شاه، طریقه رفتار
 باشاه، (۵۵ - ۸۷) - صرف غذا در دربار، رفتار شاه با خارجیان، گردشها و تفریحات

شاه، گردشگاه ها، پل ها (۱۰۷-۸۷) - شکار شاه با زنان خود، سرگرمیهای زنان
 در داخل حرم، لباس زنان حرم، شکار امرا و بزرگان، آب وهوای ایران، ثروت شاه،
 مالیات، عواید گمرکی، عایدات شاه، ارتش ایران، جنگ های ایرانیان (۱۴۴-۱۰۷)

قسمت دوم - حکومت سیاسی ایران:

قدرت شاه، سرنوشت حکام، فرماندهی کل و خصوصیات و اعدام او، احترام به شاه
 (۱۷۰-۱۴۵) - هیئت دولت، خواجگان حرمسرا، چگونگی اداره ایالات، سیاست
 ایرانیان، سیاست ایرانیان در برابر کشورهای دیگر (۲۰۰-۱۷۰) - زیارتگاه ایرانیان
 سیاست در برابر کشورهای بیگانه (۲۰۹-۲۰۰)

قسمت سوم - عدالت و دادخواهی در ایران:

محکمه جنائی، چگونگی مجازات، انواع مختلف مجازات، محاکم مدنی، قسم خوردن
 مسیحیان، محکمه شرع (۲۳۰-۲۰۹)
 فهرست اعلام (۲۳۸-۲۳۱)

سرپرسی سایکس، سفرنامه* ژنرال سرپرسی سایکس، ترجمه* حسین معادات
نوری، از انتشارات کتابخانه* ابن سینا، تهران ۱۳۲۶ هـ. ش ۱۵+۴۸۶ صفحه
(۳۳ ص فهرست)، قطع وزیری، چاپ دوم، چاپ اتحاد، کتاب شامل ۳۸ فصل و ۸
تصویر می باشد.

* * *

ژنرال سرپرسی سایکس در سال ۱۸۶۲ میلادی متولد شد. تحصیلات خود را در
دانشکده افسری بیپایان رساند. وی جز* صاحب منصبان نظامی بود که برای مراقبت
از کارهای روسها به آسیای مرکزی گسیل شد. در سال ۱۸۹۳ به ایران مسافرت کرد
و حدود ۶ بار به این کشور مسافرت کرده حدود ۸ سال در اینجا بسربرد. وی تا سال
۱۹۱۸ در ایران بود. ابتدا مامور تاسیس قونسلگری انگلیس در سیستان بود سپس از
سال ۱۹۰۵ تا ۱۹۱۳ سرکنسول انگلیس در خراسان بود و سپس فرماندهی پلیس جنوب
ایران را بعهده داشت. به زبان فارسی تسلط فراوان داشت. تحقیقات تاریخی و
جغرافیائی خود را در سال ۱۹۰۲ یا ۱۲۸۱ هـ. ش به رشته تحریر درآورد که سفرنامه
سایکس نامیده میشود. بواسطه* تحقیقات با ارزش خود مدالها و نشانهای فراوانی از
محافل ادبی انگلیس دریافت نمود. وی حدود ۹ تالیفات دارد. در ۱۹۴۵ م. =
۱۳۲۴ هـ. ش در سن ۷۸ سالگی در لندن وفات یافت.

* * *

مقدمه (۳ - ۱)

علت مسافرت به ایران، از انگلستان تا ایران از طریق روسیه (۱۴ - ۳) - ترکمنها، حکومت، اب وهوا، تیره های مختلف ترکمن، خراسان (۳۲ - ۱۵) - راه مشهد به کرمان تربت، شهرهای مسیر (۵۶ - ۳۳) - ایالت کرمان، اوضاع جغرافیائی، اب وهوا، معادن و محصولات، وضع حکومتی (۵۷۴ - ۵) - توصیف اوضاع کرمان، توصیف حکام (۱۰۲ - ۷۴) - از کرمان به بوشهر، اسامی ایلات نواحی سیرجان، اسامی ایلات پاریز (۱۱۲ - ۱۰۲) - خلیج فارس، تاریخچه (۱۲۱ - ۱۱۳) - بلوچستان - تاریخچه ایالات، اصل و نسب طایفه بلوچ، ایلات عمده و مهم بلوچستان (۱۳۰ - ۱۲۲) - تاریخچه طوایف بلوچستان (۱۴۶ - ۱۳۰) - توصیف شهرهای بلوچستان، طبس، ملوران (۱۵۷ - ۱۴۶) - سرحد ایلات مهم، کوهستانها، معدنیات (۱۶۹ - ۱۵۷) - از بزمان تا کرمان، بزمان، ایلات مهم (۱۸۰ - ۱۶۹) - در ایران مرکزی، راههای ورود به زرنده، یزد، تا سن پترزبورگ (۱۹۵ - ۱۸۰) - خط سیر اسکندر کبیر از سند تا کارون، فتوحات اسکندر (۲۰۶ - ۱۹۶) تاسیس کنسولگری کرمان (۲۱۶ - ۲۰۶) - شهر کرمان، اوضاع جغرافیائی، مناطق باستانی، دین و مذهب، طوایف صنایع دستی (۲۳۶ - ۲۱۶) - وضع زندگی در کرمان، وسایل سرگرمی - خصلت مهمان نوازی، ایلات مهم (۲۴۸ - ۲۳۶) - از کرمان به کوهك بم، افسانه هائی راجع به محلات قدیمی، ایلات نرماشیر (۲۶۲ - ۲۴۸) - کمسیون سرحدی ایران و بلوچستان، تاریخچه کمسیون (۲۷۰ - ۲۶۲) - بلوچستان انگلیس، تاریخ بلوچستان انگلستان، نیزه بازی (۲۷۷ - ۲۷۰) - ماموریت دره کارون، پیشنهادات مولف (۲۹۴ - ۲۷۷) - سفرهای مارکوپولو در ایران، تاریخچه مختصری از اوضاع اروپا و اسیا در عصر او، مسافرت به کرمان (۳۰۴ - ۲۹۴)، حادثه رودخانه رابع (۳۱۲ - ۳۰۴)

جزیرهٔ هرمز و بنادر خلیج فارس، هرمز، قشم، بندرعباس، مسقط، بوشهر (۳۱۹-۳۱۲)
 بشاگرد، بوشهر (۳۳۰-۳۱۹) - از بوشهر به شیراز (۳۳۸-۳۳۰) - از شیراز
 به اصفهان، شیراز، اعراب فارس (۳۵۰-۳۳۸) - چوگان بازی در ایران، تاریخچهٔ
 چوگان بازی (۳۵۸-۳۵۰) - از اصفهان به سرحد بلوچستان انگلیس
 (۳۶۸-۳۵۸) - سیستان، اوضاع طبیعی و تاریخی (۳۷۶-۳۶۸) - تاسیس
 قونسلگری سیستان (۳۸۸-۳۷۸) - دریاچهٔ سیستان و میان کنگی (میان گنج)
 (۳۹۴-۳۸۸) - قائنات، اوضاع طبیعی و تاریخی (۴۰۶-۳۹۴) - ازیرجند
 به یزد از طریق سیستان، لوت، یزد (۴۱۸-۴۰۶) - سیرجان یا کرسی نشین سابق
 ایالت کرمان، اوضاع تاریخی، ایلات نواحی مختلف، اوضاع طبیعی (۴۳۱-۴۱۸) -
 کولیهای ایران، اشیاء عتیقه، جنوب آفریقا (۴۳۸-۴۳۱) - منابع سیاسی و اقتصادی
 انگلیس در ایران، اهمیت ایران از نظر سوق الجیشی، صورت واردات و صادرات ایران
 (۴۵۳-۴۳۸) .

فهرست نامها (۴۶۸-۴۵۵)

فهرست اماکن (۴۸۲-۴۶۹)

فهرست منابع و مواخذ (۴۸۶-۴۸۳)

الکسیس سولتیکف، مسافرت به ایران، ترجمه دکتر محسن صبا، انتشارات بنگاه ترجمه و نشر کتاب مجموعه ایران شناسی، تهران ۱۳۳۶ هـ. ش ۱۲۶ صفحه (۲۰ ص مقدمه و ۱۰ ص ضائم)، چاپ اول، چاپخانه بانکعلی، ۱۶/۵ + ۲۳/۵، شامل ۲۰ عکس، اهمیت این کتاب بیشتر بعلمت نقاشیهای با ارزش آن می باشد. همچنین برای اینکه وضع حقیقی راهها و شهرهای ایران را در دوره سلطنت قاجاریه و تاحسدودی وضع دربار ایران را بمانشان میدهد، از اهمیت خاصی برخوردار است هرچند که این کتاب از اشتباهات متعدد خالی نیست.

* * *

پرنس الکسیس سولتیکف از سیاحان نقاش می باشد که در سال ۱۸۳۸ میلادی مطابق با ۱۲۵۳ - ۱۲۵۵ هـ. ق و یا ۱۲۱۷ - ۱۲۱۶ هـ. ش در زمان محمد شاه قاجار به ایران مسافرت نمود. مسافرت وی به ایران بسیار محدود بوده و برای اوناگوار. او بیشتر به تصویر پرده های مجلل از زندگی مشرق زمین اکتفا نمود.

* * *

فهرست و مقدمه (۱ - ۲۰)

اورخ، مشکلات سفر، ولادی قفقاز، کوههای قفقاز، اهالی اوست، نژاد، مردم، تنگه ها، کریستوایا، گارا (کوه صلیب) (۲۱ - ۳۰) - گرجستان، تفلیس، ناراحتی های راه (۳۸ - ۳۰) - حرکت از تفلیس، لطافت هوا، ساکلی ها، قیافه، خصوصیات، دهکده

آستان بگلی، زنهار، خصوصیات دهکده های ارمنی نشین، دره دلیجان، دلیجان،
لباس مردم، چپیوگلی، نخجوان، مسلمانان ارمنستان (۵۸ - ۳۸)

میانہ - جشن درچادر، موسیقی، قافلانکوه، دریاچه* سوان، زنجان، خرابه قصر
قدیمی، مهمانی، غذای ایرانی، خرم دره، دهکده های اطراف، مردان و زنان ایرانی،
خصوصیات آنها، توصیف زیبائی زنان شرقی (۷۴ - ۵۸) - قزوین، حاکم، بازار، سلطانه
مسجد بزرگ، درحوالی سلطانیه، خرابه های سلطانیه، حرکت به طرف تهرــــــــــــران
(۷۴ - ۸۳) - تهران، دروازه* قزوین، جواهرات سلطنتی، پسران محمد شاه، نخست
وزیر ایران (میرزا آقاسی) - محمد شاه قاجار، عید قربان، زنهای ایرانی، زن شیرازی
ولباس و زبان (۸۳ - ۹۸) - شاهزادگان، خصوصیات ایرانی ها، هوای تهران، عزیمت
از تهران، سلام فوریه، قزوین و خرابه های آن، سپاه دهن، اشکالات راه، زنجان، میانہ،
مرزهای ایران و روسیه، ساحل ارس، جلغا، تغلیس (۱۱۶ - ۹۸)
ضمائم (۱۲۶ - ۱۱۶)

مریان سی کوهر، سفری به سرزمین دلاوران، ترجمه^{*} امیرحسین ظفر ایلخان بختیاری
انتشارات موسسه مطبوعاتی امیرکبیر، تهران ۱۳۳۴ هـ. ش (۱۲۱+۶) صفحه، قطع
خشتی، چاپ تابان، مصور، شامل ۱۰ فصل جمعا ۲۶ اردوی کوچ نشینان، مدت
مسافرت یکماه از ۳۰ مارس ۱۹۲۴ میلادی تا ۳۱ مه ۱۹۲۴ میلادی میباشد. نمونه
برداری از دفترچه خاطرات مؤلف.

* * *

مریان سی کوهر اولین سیاحی است که از ایل بختیاری دیدن کرده است. وی اهمیت
بسیار زیادی برای علم جغرافیا قائل بود و معتقد بود که بوسیله^{*} فیلمبرداری میتوان
وقایع طبیعی جغرافیائی را که در سراسر زمین جریان دارد ضبط و حفظ کرده بهمین
مناسبت وی طرح سفر و فیلمبرداری از جریان کوچ ایل بابا احمدی را بوسیله دوستانش
بنام خانم مارگرت هاریسون و آقای ارنست شودساکپی ریزی کرد.

* * *

مقدمه کوتاه مؤلف: (۱-۳)

شوستر، توصیف لباس بختیاری، سیمای بختیارها، اوضاع ایران از نقطه نظرایلیاتی
تاریخچه مختصر ایل بختیاری و جریان خلع سلاح، لرها، چگونگی پذیرائی از سران ایل،
اجازه همراهی با ایل در کوچ از امیر (۱۶-۳) - حرکت اردو، توصیف خان بختیاری،
سواران ایلخانی، بازی آسیا ورق بازی ایرانی، تریاک (۲۹-۱۶) - توصیف مردم
شهر شوستر، درباره مذهب و رشادت ایل، حیدرخان رئیس ایل، بیماری در ایل -
(۴۵-۳۰) - زندگی مرموز عشایر، زنهای ایل، معتقدات ایل، اصل و نسب، طریقه

زندگی (٥٥ - ٤٩) - عبور از رودخانه در جستجوی چراگاه، علل کوچ، چگونگی چادر
زدن، نوزاد های ایل، توصیف چادرها واسب سواری و مسافرت و رود کارون، چگونگی
عبور افراد ایل و حیوانات از آب و وسایل لازم (٧٣ - ٥٥)، جاده کوهستانی و توصیف
کوهنوردی (٨٦ - ٧٣) - جمع شدن ایلات، عبور از رودخانه (٩٥ - ٨٦) - عبور از
کوهستان، دیوار سنگی ٥٠٠٠ متری، اطراق چند روزه (١٠٦ - ٩٦) - عبور از میان
کوهستان برخی زردکوه (١١٩ - ١٠٦) - یافتن چراگاه و اطراق چهار ماهه
(١٢١ و ١٢٠)

توصیف تصاویر و نقشه ها :

نقشه کوچ ایلات، نقشه اولین سند

تصاویر:

خانم هاریسون - ار نست شود ساك - مؤلف - رحیم خان یکی از خانزادگان
بختیاری - يكسرباز ایرانی - قراولان فرمانروای ایران - اردوی ایلخانگی -
فرمانروایان بختیاری - بخاكنشستن قایق سلطنتی - قایق سلطنتی - اردول حیدر -
سربازان قدیم وجدید - حیدرخان و لطف الله - علی اکبر داماد حیدر (عقاب چشم) -
چای خوران ایل - زن جوان ایلاتی - امیر حسین خان بختیاری - برادران حیدر -
يك نفر ایلاتی با اسلحه - رقص باچوب - تاج عروس ایل - جمعی از افراد ایل - رقص و
پایکوبی ایلاتی - مقایسه دو نوع نوزاد - كلكهایی كه بامشك باد کرده ساخته میشود -
عکس از عبور آب - وسیله ای كه زن ها و بچه ها را از آب عبور میدهند - چگونگی گذراندن

حیوانات از آب - بالهای این که از مشک ساخته شده - عکس از آب - دو عکس در مورد
 عبور از جریان آب - عکس از عبور حیوانات از آب - استراحت - پایکوبی - عبور از یرتگاه
 اولین موانع راه کوهستانی - عکس از یک نفر ایلاتی در کنار آب - عکس از استقامت و
 دلیری ایلیاتی - عکس از سیر مردی در ایل - عبور از جویبار منجمد - عکس از جمعی از
 ایل - عکس از عبور ایل از ارتفاعات - اقامت در کوهستان پر برف - کاروان - در دره پر
 برف - زرد کوه - چهار عکس در مورد عبور از برف - دو عکس از زنهای بیچه ها در برف -
 ۵ عکس در مورد برفراز کوههای پر برف تا صعود به بالاترین نقطه - دو عکس در مورد برفراز
 قله کوه - چراگاه ۰

برادران شرلی، سفرنامه برادران شرلی، ترجمه آوانس با مقدمه و توضیحات دکتر محبت ائین، از انتشارات کتابخانه منوچهری، تهران، ۱۳۵۷، چاپ دوم، شرکت افست گلشن، ۱۷ + ۱۹۲ صفحه (۸ صفحه مقدمه) قطع خشتی شامل ۱۱ قسمت . ایــــن سفرنامه یا مموار مربوط به زمان شاه عباس بوده، بهترین تاریخ آن عصر و دوره می باشد که بوسیله آوانس برای ناصرالدین شاه ترجمه شده است .

* * *

ازین سفرائی که به ایران مسافرت نمودند، برادران شرلی از همه بیشتر نزد ایرانیان معروفیت دارند . برادر بزرگتر انتونی شرلی در ۱۵۶۸ م . در انگلستان متولد شد و بعد از انجام خدمت سربازی به کشورهای اسپانیا و هلند و ایتالیا مسافرت نمود . وی در سال ۱۰۰۶ ه . ق به اتفاق برادرش ازیندرونیز بطرف خاکن عثمانی حرکت نموده به ایران آمد . برادر کوچکتر ربرت شهرلی در ۱۵۸۱ متولد شد و در سال ۱۶۲۷ میلادی در قزوین درگذشت .

* * *

مقدمه (۱ - ۷)

عزیمت انتونی شرلی از انگلیس، هلند، المان، جزیره زانت، جزیره کاندی، جزیره قبرس، طرابلس، بیت المقدس (۱۸ - ۸) - خاکن عثمانی، انطاکیه، حلب، عادات عثمانیها و تعدیات آنان نسبت به عیسویان، روز مقدس، قهوه (۲۹ - ۱۹) - شهرانا در عربستان، پادشاه اعراب، درب جهنم، فلوکه از توابع بغداد، بغداد، سکنه، حاکم،

وضع تجارت ان، سامره، برج کلیسای سنت پل، قصر تارتانچ، کردستان، قصبه حیدریک
 (۵۲ - ۳۰) - ایران، منزل اول، قزوین، پادشاه ایران (۶۵ - ۵۳) - لباس، پذیرائی
 شاه، قالیچه، ضیافت شاه، کاشان و شکار، خصوصیات شاه (۸۶ - ۶۶) - اخلاق و
 عادات ایرانیان، ایمان و مذهب، وضع حکومت شهرها، مسکو، حاجی طرخان، نکسن
 (۸۷ - ۱۱۶) - شهرپراگ و ضیافت ان، اسپانیان (۱۲۸ - ۱۱۷) - عادات اسپانیا،
 پادشاه مراکش در صافی، تشریفات (۱۴۱ - ۱۲۹) - شرح حال، برت شرلی، رست
 شرلی در جنگ، مسافرت های وی، سمت سفیری وی، شرح ضیافت ها (۱۷۸ - ۱۴۲) -
 سفیر در اصفهان، تجارت اصفهان، لباس و آداب ایرانیها (۱۹۲ - ۱۷۹)

علی خان قاجار ملقب به ظهیرالدوله، خاطرات و اسناد ظهیرالدوله، به کوشش
ایرج افشار، شرکت سهامی جیبی با همکاری مؤسسه انتشارات فرانکلین، تهران، ۱۳۵۱
ه. ش (۷۵ + ۵۲۳) صفحه ۷۳ ص فهرست، ۵ / ۱۶ * ۲۵ چاپ اول، چاپخانه * ۲۵
شهریور شامل ۱۲۰ عکس و دستخط ظهیرالدوله و ام انجمن اخوت، این کتاب شامل
سه قسمت می باشد و وقایع دوره قاجاریه را از زمان سلطنت ناصرالدینشاه تا سلطنت
احمد شاه و بوجود آمدن مشروطیت در ایران را مورد بررسی قرار داده و از فواید
سیاسی، اجتماعی و تاریخی برخوردار است.

* * *

علی خان قاجار ملقب به ظهیرالدوله (و دارای لقبهای طریقتی مصباح الولاية
وصفا علی) در سال ۱۲۸۱ ه. ق متولد شد . پدرش از ایلخانان قاجاریه بود .
تحصیلات خود را در فارس در زمینه شعر و ادب بیایان رساند . در زمان ناصرالدینشاه
و مظفرالدینشاه وزیر تشریفات دربار بود پس از عزل حکومت مازندران، همدان و گیلان
را نیز بعهدہ داشت . وی به سلسله صفی علیشاه گرایش یافته و در توسعه تعداد
معتقدین صفی علیثله انجمن اخوت را تشکیل داد . این رجل سیاسی قرن ۱۴ هجری
از مشروطه طلبان بود . در سال ۱۳۴۲ ه. ق درگذشت مطابق با ۱۳۰۳ ه. ش .

* * *

۱ - تاریخ صحیح بی دروغ یا واقعه کشته شدن ناصرالدینشاه، ذی القعدة ۱۳۱۳ ه. ق
جشن پنجاهمین سال سلطنت ناصرالدینشاه، اسامی مهمانان خارجی (۱-۶) -
میرزا رضا کرمانی ، توطئه علیه او، تبعید وی به قزوین و عثمانی (۱۴-۷) - زیارت

حضرت عبدالعظیم، تیر خوردن شاه و حوادث ناشی از آن، صفات شاه، بناها و تاسیسات ناصرالدینشاه، ذوق شاه، صدارت پس از شاه، جریان چگونگی قتل شاه، تفسیل شاه (۲۷-۱۵) - فرق خاجی میرزا آقاسی و امیراتابک صفات اتابک ارزانی نان در اواخر سلطنت ناصرالدینشاه (۳۲-۲۸) - تشییع شاه، میرزا رضا کرمانی (۳۸-۳۳) - جلوس مظفرالدینشاه، تغییرات مناصب، سلام عام، (۴۲-۳۹) - دارزدن میرزا رضا (۴۷-۴۳) - عزل اتابک، صاحب منصبان تازه، پیش‌بینی صفی‌علیشاه (۵۲-۴۸)

۲ - سفرنامه حکومت همدان از ربیع الثانی ۱۳۲۴ تا وفات مظفرالدینشاه؛

از تهران به طرف قم، باقراآباد، صفه، صفا، حسن آباد، علی آباد، دریاچه، قم
کوشک نصرت، حالات رشدیه، مدرسه ملی و مدرسه دولتی، کاریکاتور در ایران، منظره
وصف قم بنقل از استان السیاحه، مهمانخانه و رودخانه قم، عدم نظافت در قم، خانه حاکم
وضع شهر قم، سلفچگان، ابراهیم آباد، سلطان آباد و ابیاری، سارق، دیزباد و امامزاده
ان، کرد خورد، نشر و وجه تسمیه آن، شورین و وجه تسمیه آن (۸۴-۵۵) - وصف
همدان، وضع نابسمان آن، امریکائیها در همدان، سکه و مهر قدیمی، خطابه، مولف،
قیمت گوشت، اخبار تهران، شیر سنگی همدان، اثار قدیمه، صندوق شکایات، نامه ای
از اغتشاشات تهران، خانقاه صفی‌علیشاه، سختی نان در همدان، استعفای اتابک،
تبییه نانواها (۱۱۳-۸۴) - نامه هائی از تهران، آتش در ایران، اوضاع ایران، دلتنگی
شاه، اولین مجلس ملی در همدان، مریضخانه، امریکائیها در همدان، دلتنگی های شاه
برای عین الدوله، دسته بندیهای سیاسی، حرفهای ملت، بی پولی شاه، جشن، تحصن
علما (۱۴۵-۱۱۴) - ساختمان مجلس فواید عمومی، غار کوه خورزنه، زمین مجلس فواید

عمومی، نامه سید عبداله بهبهانی، اخبار بوشهر و شیراز، اخبار تهران، یهود در همدان
 گرسنگی مردم همدان، اعلان ارزانی ارزاق عمومی، قول ظهیرالدوله (وزیر تشریفات)
 در مورد گندم، تسلیم شدن اعیان و ملاکین، تحصن کسبه در تلگرافخانه، تنبیه میرزا پاشا
 خان و عباسقلی خان، ترس اغنیا از مردم، اجتماع اهالی شهر، فرق دعاوی وزیر و مردم،
 تلگرافهای متعدد به شاه (۱۸۹۱-۱۹۰۵) - شکایت از خوانین، گرسنگی، تظلم علمای
 توپسرها از دست ملکا را، ظهیرالدوله حامی گرسنگان، سید محمد طباطبائی، همدستی
 فراغه با علما، ذرت امریکائی، صدراعظم رعیت فروش، وزیر عدلیه مشیرالسلطنه، تجمع
 مردم، تلگراف یهودیان، خوانین سینه، تلگراف اقشار مختلف، تجمع در تلگرافخانه،
 املاک خوانین، اعانه از خارجه و دولت پاریس، قصد پناهندگی به کلیسای ارامنه
 (۱۹۱۰-۲۲۱) - مردم گرسنه و منقلب شهر، امام جمعه همدان، دستور شاه راجع
 به مردم همدان، تلگرافهای مختلفه غلبه بر محترکین، چنینها هم مشروطه خواهند،
 قبر استر و مردخای و شرح کامل تاریخچه آن، پیشبینی انتخابات مجلس شورا، فرمان
 مشروطه و محمدعلیشاه، تظلم از بانکشاهی، صبح نامه ملی، مجلس سنا، پیشبینی مولف
 افتتاح مجلس فواید ملی، تلگرافها، طلاشویی، چاپ روزنامه در همدان (۲۶۵-۲۲۱)
 ضدیت با مجلس فواید عمومی، گنج نهانند، تهیه و مهر و انتشار روزنامه، روزنامه انجمن
 اخوت، اخبار مجلس شورا، کمپانی برای ایجاد خیابان، اخبار رشت، کارخانه چراغ
 برنج و یونجه، هواخواهان سلطنت مستبده، اخبار اندر بایجان، بانک ملی تهران، اطفال
 روزنامه فروش، اعلم الدوله حاکم تهران، اوضاع بد همدان، چراغ برق، گندم، کاغذهای
 علما و اعلانهای آنها، ضدیت با مالکین (۲۹۷-۲۶۵) - اخبار تهران، کلا، تاسیس
 بانک ملی، مدرسه الیانس، زبان و ملیت، اخبار تهران، جلوس محمدعلیشاه (۳۱۰-۲۹۷)

۳ - نامه ها و تلگرافهای رسمی و خصوصی به ظهیرالدوله و برعکس، صفر ۱۳۲۶ تا ۱
شوال ۱۳۲۷، گیلان - مازندران - کرمانشاه

گیلان - وضع طوالش، قوای حاکم و یاری مولی، تکیه دولت، شیلات، توپخانه و
قورخانه انزلی، مجاهدین انزلی، دارالتحقیق، منع آتش بازی و چراغانی، محمدعلی شاه
ومجلس، شاه وملت، بست بعضی بزرگان، انجمن اخوت، قدرت محمدعلیشاه، وضع تهران
تلگراف، مخفی شدن مشروطه طلبان، آزادی مذهب، انجمن نسوان، مشروطه مشروعه،
زنان تبریز، تصفیه داخلی (۳۵۱ - ۳۱۳) - قراق روس و قزاق ایران، اسلحه ارتش،
اوضاع تهران، غارت تهران، تعطیل کردن انجمن ها، حشیش بجای بمب، درویش ها و
شاه، متحصنین سفارتخانه، بایی ها، جنگ شاه بامجلس، غارتخانه ظهیرالدوله، زنان
بی حجاب، انگلیسها، غارتخانه ها، عزل ظهیرالدوله (۳۸۲ - ۳۵۱)

مازندران - ظهیرالدوله حاکم مازندران، حاکم بی خانمان، اقدامات مردم، ادعا
هائی علیه ظهیرالدوله، سفر و مشروطیت، محمدعلیشاه و مشروطیت، قوانین و مردم فائده،
نامه اهالی استرآباد، تحریم مالیات، دارالشورای کبری، مجلس شورای مملکتی و نظامنامه
ان، اغتشاش اصفهان، احضار مؤلف به تهران (۴۱۶ - ۳۸۳)

کرمانشاه - سردار اسعد، سپهدار نعلبندی، باغهای زرگنده، فریب توسط
روسها، جنگ دولتیها و ملتیهها، بیرق شیر و خورشید، اعلام سلطنت احمد شاه، انجمن
ولایتی، بی اعتمادی شاه به ظهیرالدوله، تصرف شهر، شاه تهران احمد میرزا ولیعهد،
تکلیف محمدعلیشاه، محمدعلیشاه و سفارت روس، موضوع فروش جواهرات سلطنتی، انجمن
اخوت و خرابه های ری، تقسیم آغانه در جشن انجمن اخوت، پیش بینی آینده (۴۴۹ - ۴۱۷)
آغانه جشن انجمن اخوت (۴۷۲ - ۴۵۳) - اشعار (۵۰۴ - ۴۷۳) - فهرست اعلام
اشخاص (۵۲۲ - ۵۰۵) - فهرست کتب و جراید (۵۲۳)

فیروز فرمانفرما، سفرنامه کرمان و بلوچستان، شرکت سهامی کتابهای ایران، تهران ۱۳۴۲ هـ. ش ۰۷ + ۹۰ (۲۰ ص مقدمه و فهرست)، قطع وزیری، چاپ اول، چاپخانه بهمن، شامل عکس مؤلف و نمونه خط وی و مقدمه به زبان انگلیسی، نخستین اثر از مجموعه سفرنامه های فارسی است. تصحیح این کتاب بوسیله خانم منصوره نظام مانی صورت گرفته است. نقشه راه ضمیمه این کتاب است.

فیروز میرزا فرمانفرما شانزدهمین پسر عباس میرزا بود که به سال ۱۳۰۰ هـ. ق زندگی را بدرود گفت. از ترجمه حوال وی بجز مختصری که در کتب عصر قاجاریان نوشته شده اطلاعات دیگری در دست نیست. از اینرو جزئیات زندگانی وی بر ما مجهول است. وی مدتی حاکم فارس بود و در سال ۱۲۵۰ نیز مامور آرام ساختن مدعیان تاج و سلطنت شد. این سفرنامه را در دوره دوم حکومت خود در کرمان در طی مسافرتی که به بلوچستان در سال ۱۲۹۲ هـ. ق می کند، به دو دلیل یکی متداول شدن نوشتن سفرنامه و دیگری برای روشن شدن اوضاع مملکت برای شاه، می نویسد.

* * *

وضع ماهان، جنگ، راین، تهرود، دازین، بم و ارگ آن و زراعت دران، کوهك و خالصه آن، عزیزآباد، محمدآباد (۱۰ - ۱) - ریگان، رسیدگی به امور خالصه جات آن و استعداد این نواحی برای زراعت، چاه ملك و آثار قلعه آن، کوه مزار، بیماری پیو - پیام ایل بشاگرد، کیگان، بزهو، باد سام، دره آهو، مشکلات راه، قبرستان معتبر، کوه مزار (۲۱ - ۱۰) - ایلات بلوچ، گوگرد بزمانی، دره کشکی، نیزار، تهیه آذوقه، گرک،

سرحد بلوچستان، استعداد گرک برای آبادانی، کوچه گردان و کمبود آب، جنگل (۲۷-۲۱) - رودخانه بمپور و قلعه آن، بدی آب انجا، آب وهوا، فقر رعایا، بند بمپور، فهرج، طریقه ساختن بند، قنوات مخروبه، فهرج (۳۵-۲۷) - ایلات بلوچ، بمپور و قصبه خان کلات، پذیرائی از خوانین بلوچ، رسیدگی به امور بمپور، قبرستان سربازان قاسم آباد و قلعه آن، کوچه گردان و چاه شور و استعداد آن برای آبادانی، کلان زه و استعداد آن برای آبادانی، نتایج خشکسالی، قنوات مخروبه، چیل نادری، آثار شهر قدیمی، تپه دره شور (۴۵-۳۵) - گنبد - جنگل، آثار قدیمی، زندگی سخت بلوچها، ینگ، آثار برجهای قدیمی، زه کلوت، رودخانه هلیرود، لشیر، استعداد صحرا برای آبادانی، کوه میل فرهاد، آثار قنوات متعدد، تیرن آباد، استقبال از مؤلف، کمبود اندوخته در رود بار، استعداد زراعتی تیرن آباد، استعداد آبادانی این ناحیه و لزوم عمران در این ناحیه (۵۹-۴۵) - کهنج و رودخانه هلیرود، قلعه و دلیل خرابی آن، فقر رعایا، درخت موز، طریقه پرداخت مالیات، مرغسمائی (۶۴-۵۸) - ۰۰۰، شکار دراج، آب گوارا، سنگ سفید، عقاید مردم و مقایسه آن با اروپا، دوساری شکایات مردم، زراعت دوساری، مرکبات، حوضخانه و حسینیه و کاروانسرا، نخلستان اریایی، کوه، کوه خریشت، دولت آباد، شکایات مردم (۷۵-۶۴) - سبزه واران، رودخانه شور، جار موریاب، شکایات مردم، مالیات، آثار قبرستان قدیمی، رود و سرچشمه رود سفدر، شب عید نوروز، مرغک و ده بکری (۸۲-۷۵) - سروستان تهرود و باد شدید آن، پای بنه، زراعت اطراف رود، شلتوک کاری، راین، پایان مسافرت (۸۶-۸۲) فهرست اعلام (۹۰-۸۳)

اوژن فلاندن، سفرنامه اوژن فلاندن، ترجمه حسین نورصادقی، ناشر ۴، ۳۷۱ صفحه
(۱۴ ص مقدمه)، قطع وزیری، چاپ دوم، چاپخانه نقش جهان، ۱۳۲۴ هـ. ش. شامل
۵۶ فصل که ۷ فصل اول و سیم فصل آخر کتاب راجع به ایران نیست. مصور، ۲۲ عکس را
شامل است.

اوژن فلاندن نخست در سال ۱۸۴۰ و ۱۸۴۱ باتفاق یك هیات سیاسی که ماموریت
مخصوصی در دربار محمد شاه قاجار داشته بایران آمد. او در فن نقاشی مهارت کامل
داشت. بهمین علت هنگامیکه دولت فرانسه تصمیم به بررسی تاریخ بناهای مختلف کشور
های مختلف گرفت، وی را به اتفاق موسیو کست به ایران فرستاد تا در مورد ابنیه و تمدن
قدیم و جدید ایران بپزدازند. آنها اثار باستانی را بدقت بررسی کرده و در مورد
ساختمانها و نقاشی های ایران اطلاع کامل حاصل نمودند و در این راه از کوچکترین
خبری که میشد به روحیات و احوال اجتماعی، صنعتی و تاریخ ملل پی برد، صرف نظر ننمودند
آنها از محلاتی بازدید نمودند که بعلت اشکالات فراوان قبلا هیچ سیاحی به آنجا
نرفته بود. آن که از قسمتهای مختلف معماری و حجاری نقشه برداری کردند. بطوریکه
از روی آثار آنها می توان به سبک های مختلف معماری پی برد. تحقیقات آنها کمک
شایانی به شناسائی ازمنه قدیم، تاریخ و صنعت نمود و از این روز حمتشان مورد توجه
آکادمی قرار گرفت.

مقدمه مترجم (۱ - ۳) - مقدمه اول (۲ - ۳) - مقدمه دوم (۱۴ - ۸)

از فصل ۱ تا فصل ۷

عزیمت از تولون، ورود به دولت عثمانی، عبور از مرز دولت عثمانی (۵۲ - ۱۵)

از فصل ۷ تا فصل ۵۴

عبور از مرز ایران، نمایشات مسابقه زوبین، لباس ایرانیها، ماکو، قلیان (۵۸ - ۵۳)
 خوی، شاهزاده محمد رحیم میرزا، دریاچه ارومیه (۶۳ - ۵۹) - تبریز، حاکم تبریز،
 شاهزاده ملک قاسم میرزا، شکار، حرم یک شاهزاده (۷۰ - ۶۴) - مدرسه فرانسوی و
 معلمین آن، غذای ایبرانیان، تاریخچه پیدایش و علل ویرانی تبریز، تجارت وزیان و مردم
 تبریز (۷۶ - ۷۰) - میانه، عبور از قاپلان کوه، خاله دختر، عبور از قزل اوزن (۸۱ - ۷۷)
 - زنجان، چوب و فلک ابهر (۸۷ - ۸۲) - شرح شهر قزوین، عزاداری امام حسین،
 اب انبار، سلیمانیه، مسابقه اسب دوانی، موزیک (۹۴ - ۸۸) - تهران، قصر، اطراف
 شهر، قصر فجر، نگارستان و نقاشی ها و برجستگی های روی دیوار، شاه عبدالعظیم،
 کوه دماوند (۹۸ - ۹۴) - خانواده شاهی، فرانسویان ساکن تهران، اختلافات دو
 فرقه شیعه و سنی، کشیشان (۱۰۳ - ۹۹) - ساوه - قم، مقبره مجلل فتحعلیشاه،
 پاسنگان (۱۰۶ - ۱۰۴) - کاشان، صنعت کاشان، بناها و بند کاشان، قهرود، مورچه
 خورت، گز، قناتها (۱۱۱ - ۱۰۷) - اصفهان، مسجد بابا سوخته، چادرشاه و لوطی ها
 باریابی به حضور شاه، حاجی میرزا آقاسی نخست وزیر (۱۱۷ - ۱۱۲) - میرزا علی
 وزیر امور خارجه و تقدیم پیشکشوی به شاه، مهمانی شاه (۱۲۴ - ۱۱۸) - وضع و اساس
 ارتش ایران، مشاقان اروپایی، کارد سلطنتی، توخانه محاصره هرات، درجات نظامی،
 محبوسین جنگ (۱۳۱ - ۱۲۵) - اهالی اصفهان، میدان شاه، مسجد شاه، قصر

شاه عباس، عالی قاپو، مدرسه شاه سلطان حسین، پلهای اصفهان (۱۴۰-۱۳۲)
 مرخصی از شاه و عزیمت از اصفهان، وضع سیاسی ایران، مراحم شاه نسبت به سفیر
 (۱۴۴-۱۴۱) - سیاحت در مغرب، نجف آباد، خال قزی معصومه، کرخه، مشکلات راه
 (۱۵۰-۱۴۵) - همدان، مقبره استر و مرده خا، ابوعلی سینا، کوه الوند، کتیبه ها
 (۱۵۶-۱۵۱) - کنگاور و مقبره، ان، مقبره باستانی در صحنه (۱۶۳-۱۵۶) - بیستون
 و عتیقه های ان، قاراسو، کرمانشاه، غارهای طاق بستان (۱۶۹-۱۶۴) - شرح ابنیه
 طاق بستان، افسانه کردی، سرپل زهاب (۱۷۶-۱۷۰) - عتیقه های ناحیه حلوان
 سرپل تخت گرو (۱۸۱-۱۷۷) - اشکالات راه به شوشتر، نهاوند، بروجرد، گلپایگان
 خوانسار و عزیمت به اصفهان (۱۸۸-۱۸۲) - اصفهان، آثار قدیمه، حوالی اصفهان،
 جلغا، ارمنی های گریگوری و کاتولیکی، فرح آباد، کبوترخانه، قبرستانها (۱۹۸-۱۸۹)
 چگونگی مجازات، چهل ستون، عمارت سرپوشیده (۲۰۵-۱۹۹) - بازارهای اصفهان
 وضع داخلی کشور، غذا، موزیک لباس (۲۱۳-۲۰۶) - حرکت از اصفهان، قمش،
 یزد خواست، خان خوره، مرغاب، خرابه های مادر سلیمان (۲۲۱-۲۱۴) - سیوند
 نقش رستم، حسین آباد، خیمه گاه (۲۲۷-۲۲۲) - حفاری نقش رستم و اکتشاف یک
 نقش برجسته (۲۳۴-۲۲۸) - شرح مقابر، عقاید خرافی مردم نسبت به حفاریات، نقش
 رجب، استخر، کوه استخر (۲۴۲-۲۳۵) - تخت جمشید، شرح ابنیه، ایوان، ورزاب
 ها، تالار بزرگ ستوندار (۲۵۱-۲۴۳) - تیراندازی باتفنگ، شرح بناها
 (۲۵۸-۲۵۲) - گبرها، عروسی ایلپاشی (۲۶۵-۲۵۹) - زرگون، شیراز، باغ نو،
 ابنیه شیراز، مقابر سعدی و حافظ، برج ممسنی ها، تخت مادر سلیمان و نقوش برجسته
 ان، ال بگوی، فروج از شیراز (۲۷۶-۲۶۶) - خانه زنیان، کوه پیرزن، کتل دختر،

راه دارها، کازرون، دیدار با سردار ممسنی ها، خیمه گاه شاپور و حجاریه های ان
 (۲۸۳-۲۷۷) - شرح نقوش، غار و مجسمه شاپور (۲۸۹-۲۸۴) - خرابه های
 شهر شاپور، کمارج، کانارا تخته، دالکی، برازجان (۲۹۵-۲۹۰) - بوشهر، سفینه
 نادرشاه، تجارت بوشهر، جزیره خارک نفوذ انگلیس، خرابه های بوشهر (۳۰۴-۲۹۶)
 خروج از بوشهر، چاکوتا، اباده، اهرم، بوشکون، فراش بند، فیروزآباد (۳۱۰-۳۰۵) -
 کوشک، کوی، خرابه ها، آتشگاه، قصر ساسانی و نقوش برجسته (۳۱۵-۳۱۱) - خروج
 از فیروزآباد، میمند، فسا، تل ضحاک دارا بجرد، استحکامات قدیمی و نقوش برجسته
 (۳۲۱-۳۱۶) - سروستان، دریاچه اب شور، بازگشت به شیراز، قربانی ابراهیم،
 لوطی ها (۳۲۷-۳۲۲) - بند امیر، مناره، تخت جمشید، قالب گیری، آتشگاه نزدیک
 مادر سلیمان، ورود به اصفهان (۳۳۳-۳۲۷) - توصیف وضع کلی ایران و ملت ایران
 فقر عمومی، حکومت، دادگستری، زنان، کاشان (۳۴۱-۳۳۴) - تهران و عید نوروز،
 شاه، دبیران فرانسوی (۳۴۶-۳۴۲) - تبریز، اشکالات راه، نقوش برجسته خسروه
 (۳۵۱-۳۴۷) - دریاچه اورومیه و سواحل آن، عمارت بیرون شهر، شاهزاده، گرما به
 میلیتین آمریکائی (۳۵۵-۳۵۲)

فصل ۵۴ تا فصل ۵۶

خروج از اورومیه، کردستان ترکیه، بغداد، عزیمت به فرانسه (۳۷۱-۳۵۶)

دکتر فوریه، سه سال در دیار ایران، ترجمه عباس اقبال، از انتشارات کتابخانه علی اکبر علمی و شرکاء، تهران، ۱۳۲۶ هـ. ش، ۳۲۵ صفحه (۴ ص مقدمه و ۵ صفحه فهرست)
 قطع وزیری، چاپ اول، شرکت سهامی چاپ، شامل نقشه راه مؤلف و ۵۰۰ عکس و تصویر.
 این کتاب شامل مطالب تاریخی راجع به اواخر سلطنت ناصرالدینشاه است که بتوسط
 یک طبیب فرانسوی که شاهد عینی بسیاری از وقایع بوده است، تالیف شده. این کتاب
 شامل ۶ فصل است.

* * *

دکتر فوریه طبیب فرانسوی است که در سال ۱۳۰۶ بهنگام مسافرت شاه به فرنگ
 از طرف وزارت خارجه به سمت طبیب مخصوص شاه رسید. از اواخر سال ۱۳۰۶ تا اوایل
 سال ۱۳۱۰ هـ. ق. مقارن با ۱۸۸۹ تا ۱۸۹۲ به همراه ناصرالدینشاه به مسافرت در
 داخل ایران پرداخت.

* * *

معرفی به خدمت ناصرالدینشاه، حرکت از پاریس، همراهان، مملکت باد، موشیج،
 سالسبورگ، وینه، ولادی قفقاز، قلعه قزیک (۲۶ - ۵) - تغلیس و قلعه قدیمی آن، ایروان
 دلیجان (دلی چای) اچمیازین و کلیسای معروف آن، رود آراچای، نخجوان، قصبه
 جلفا (۳۹ - ۲۶).

ورود به ایران، مراسم استقبال در آذربایجان، توصیف شاطرها، نهار ایرانی،
 آبادی کلیم گویا، مرند، سلسله قراداغ و گردنه آن، رود آجی چای (۵۰ - ۴۰) -

توصیف شهر تبریز، جمعیت، کوچه، بناها، عزیزالسلطان، عزیزخان خواجه را، باسمنج، بیماری شاه، سعادت آباد (۶۴ - ۵۱) - اوجان، تیکمه داش، قراچمن، وصف اردوی مسلمانی، ترکمانچای، قصبه، میانه، قافلانکوه، قلعه، دختر، رود قزل اوزن، جمال آباد، کاروانسرای سرچم، دره زنجان رود، زنجان، قره العین، سلطانیه وگبد درخشنده ان تاریخچه ان (۸۲ - ۶۵) - خرم دره، شهر ابهر، قزوین، موقعیت جغرافیائی، جمعیت بناها، قنات و آب انبار، خیابان ها، باغ دارالحکومه، وصف سادات و درویش و بینوانایان ینگى امام، دماوند، شاه آباد (۹۶ - ۸۲) - تهران، کوچه و خیابان، قصر مرممر، جواهرات سلطنتی، تکیه دولت در ارگ، تعزیه، ماه محرم، مراسم عزاداری مذهبی، کاخ گلستان، نارنجستان، شمس العماره، حرمسرای شاه، لباس زنان (۱۱۹ - ۹۷) - ظل السلطان، تخت طاووس، موزه و کره مخصوص شاه، افتتاح تراموا، سلطنت آباد و شکار، مدرسه دارالفنون، معلمان و دروس، تقدیم پیشکشی به حضور شاه، بیماری یکی از زنان شاه، زنهای خارجی حرم، حمام حرمسرا (۱۳۸ - ۱۲۰) - جمعیت تهران، میدان توپخانه، خیابانها، میدان بهارستان، مسجد سپهسالار، بازار و مسجد شاه، وضع آب مشروب، باغها، بناها، مراسم عید نوروز، توصیف ماه رمضان، جشن تولد ملکه ویکتوریا (۱۵۳ - ۱۳۹) - سفرهای بیلاقی شاه، دوشان تپه و باغان، جاجرود، جریان شکار، چادر در باغ، نیاوران، صاحبقرانیه، گردنه، قوچک، لواسان بزرگ، لار، ایستگاه (۱۶۹ - ۱۵۴) - سپاه پلاس، رودخانه، پلور، بافجه، میدان نگارستان، روز اش پزان شاه، شهرستانك (۱۸۶ - ۱۷۰) - سلطنت آباد و برج ان، گلندوك عشرت آباد، مزار حضرت عبد العظیم، شروع شورشها در ایران، ملیجك، اغتشاش در ایلات، مراسم اتش بازی، مازندران، گچه سر، عاشورا، تولد شاه، عمارت سرخه حصار، شب کشته شدن عمر

(۲۱۸ - ۱۸۲) - امتیاز د خانیات، اغتشاش د رتبریز بعلت امتیاز د خانیات به انگلیسها
 رر شه‌ای سیدی بنام عالمگیر و دستگیری او (۲۳۲ - ۲۱۹) - تظاهرات ملاه‌ها،
 تحریم د خانیات، میرزا حسن اشتیانی، لغو بعضی امتیازات خارجیها، شاه وارث هر
 ایرانی است، انتشار بیماری انفولانزا، عقیده بعضی مبنی برد خالت روسیه در اغتشاشات
 سلام عید نوروز، لغو امتیاز د خانیات (۲۵۰ - ۲۳۲) - مسافرت های شاه، مدارس
 غیر مذهبی، قضاوت های غلط در باره شاه، علی اباد، قم، مزار حضرت معصومه، طایقون،
 د لیجان، محلات و خرابه های ان (۲۶۴ - ۲۵۱) - جلگه اره، انجدان، سلطان اباد
 و قالی بافی، قریه سرکمری، خمارخان، لرستان مرکز ایلات، لرها و بختیاریه‌ها، ابادی
 برده سره، سراب سرچشمه، گاماسب، شیوع بیماری وبا، نه‌اوند، ارگ و قلعه‌ها، ان
 (۲۸۳ - ۲۶۵) - ابادی فرسنگ، قریه توی، قشلاق، حسین اباد و قلعه‌ها، ان، قریه‌ها
 دیز اباد تو، دشت ساروق، اشتیان و قلعه و فرشان، دستجرد، اوه کهنه، کهنه زرند،
 علت انتشار وبا (۲۹۸ - ۲۸۳) - بطرف گیلان، ینگه امام، قزوین، غریب گر مخصوص
 میانه، کوه تخت سلیمان، پاچنار، چاپارخانه، منجیل و پل ان، چاپارخانه کهدم، لباس
 روستائیان گیلانی، رشت، انزلی، استارا، باکو، قفقازیه، بندر باطول، بسفر، بندرمارسی
 (۳۲۰ - ۲۹۹)

فهرست فصول کتاب (۳۲۱)

فهرست تصاویر (۲۳۵ - ۲۲۲)

فیثاغورس، سیاحتنامه، فیثاغورس در ایران، ترجمه، یوسف اعتصامی (اعتصام الملك سابق) از نشریات کمسیون معارف، تهران ۱۳۱۴ هـ. شریذ + ۱۵۹ صفحه، قطع وزیری، چاپ اول، مطبعه، مجلس، شامل هشت فصل. این کتاب ۱۴ کتاب از دوره نشریات کمسیون معارف است که از نظر ترجمه مفید تشخیص داده شده است.

* * *

فیثاغورس پسر منذ ان از اعظم فلاسفه یونان قدیم است. سیسرون تاریخ تولد او را المپیاد ۶۲، ۵۲۸ قبل از میلاد در ایتالیا میداند. به روایتی دیگر در المپیاد ۶۲ به ایتالیا مهاجرت کرده و در چهارمین المپیاد ۷۰ در سن ۸۰ تا ۹۰ سالگی درگذشته است. فلسفه را از تالس و اناکریماند، واپس میندر گرفته است. فنیقی ها، اهالی کلد، و مغهای ایران و قوم یهود و هندوها نیز در او مؤثر بوده اند. وی حکیمی روشن رای بود. به بقای روح و کيفر اخروی معتقد بود. وفات او را در ۵۰۹ و ۴۷۲ و ۴۸۰ قبل از میلاد نوشته اند.

* * *

شوش، اوضاع اقتصادی، علامت گذاری سرزمین ها، رود ادلس، اهالی مینزی، اسپادا، وجه تسمیه شوش، قربانی و جریان بیماری و مداوای اب توسط زرتشت (۲۷-۲) مراسم تاجگذاری داریوش، جریان تشریفات جشن، قصر و باغها، لشکر جاوید، تقدیم هدایا به حضور شاه، پرستش شاه بوسیله مردم، تقدیم هدایا توسط شاه به مردم، صرف غذا (۴۹-۲۷) - معجزه زرتشت، اوستا، جنگ قوچها، گفتگوی زرتشت و فیثاغورس

(۶۵ - ۴۹) - دخمه میترا (مهر) و مراسم نیایش و مناجات به میتراى سه گانه در
 اسياد میترا (۷۶ - ۶۶) - پرسپوليس و توصيف اين شهر، مطالعه احوال مردم، تاريخچه
 شهر، توصيف بنا، برج پاسارگاد (۹۴ - ۷۷) - حالات داخلې پادشاهان ايران،
 کاخها و کوشكها، مواد مورد نیاز پادشاهان، خدمتکاران شاه (۱۱۳ - ۹۵) - آخرين
 سوگواری به کوروش، غنائم و اموال کوروش (۱۲۵ - ۱۱۴) - خصوصيات مردم کلده،
 شهر اکباتان، مغان اکباتان، عقايد مذهبي، عيدهای خاص (۱۵۹ - ۱۲۵) .

جملی کاری ، سفرنامه کاری ، اداره کل فرهنگ و هنر اذربایجان شرقی ، ۱۳۴۸ هـ . ش
 ۲۰۶ صفحه (۲ ص مقدمه و ۱۰ ص فهرست) ، قطع خشتی ، چاپ اول ، چاپخانه شفق
 تبریز ، شامل دو بخش و هر بخش ۱۰ فصل و ۳ تصویر . این کتاب شامل یادداشت‌های
 در زمینه مشاهدات جهانگرد ایتالیائی در شهرهای جلفا ، تبریز ، قم ، اصفهان ، شیراز ،
 بندر لنگه و روستاهای مابین راه می باشد که وضع کشور ما را در دوران صفویه تشریح میکند .

* * *

جملی کاری در سال ۱۱۰۵ هـ . ق در زمان سلطنت شاه سلیمان صفوی به ایران
 آمد . در مراسم تاجگذاری شاه سلطان حسین شرکت کرد و آنچه که دیده و شنیده است
 بصورت سفرنامه تنظیم کرده است .

* * *

مقدمه (۱ - ۲)

بخش اول :

ورود به خاک ایران ، کلیسای اجمپازین ، ایروان و بازار آن (۱۱ - ۳) قصبه
 ساراتاش (سرتراش) ، رودخانه اریاجای ، نخجوان ، وجه تسمیه آن ، جلفا ، رود ارس ،
 راهزنان نزدیک مرند ، تبریز ، برج شاه غازان ، میدان و مسجد ، حکمران تبریز ، خانه
 پادشاه (شیون اوی) ، معابد ، معدن نمک حوالی تبریز ، بازار و میدان (۳۶ - ۱۲)
 - راه قم ، روستاهای حاصلخیز و کاروانسراهای مابین راه ، قصبه میانه - مسجد شیخ
 صفی - سلطانیه ، قریه های مابین راه ، شهر قم ، مسجد (۵۶ - ۳۷) - قریه سن سن ،

کاشان (۶۱ - ۵۷) - اصفهان، استحکامات، بناها، جلفا، ارامنه (۷۶ - ۶۲) -
 میدان اصفهان، کاخهای سلطنتی (۸۶ - ۷۷) - درگذشت پادشاه، قرآنی شتر،
 عروسیها، سوگواریها، مذهب و طرز لباس گیرها (۹۸ - ۸۷) - قصبه، جلفا و مراسم
 ارامنه (۱۰۸ - ۹۹) - تاجگذاری شاه سلطان حسین، بار دادن به سفرا و بزرگان
 (۱۱۶ - ۱۰۹) - باغ سلطنتی سعادت آباد، اجازه مرخصی سفیر (۱۲۲ - ۱۱۷)

بخش دوم :

سوگواری مرگ امام حسن و حسین، مذهب، زناشویی و پوشاک ایرانیان (۱۳۶ - ۱۲۵)
 حکومت سیاسی، آداب و رسم، تشییع جنازه (۱۵۱ - ۱۳۷) - گلها، میوه ها،
 معادن، حیوانات، پول، اسلحه، آب و هوا (۱۵۸ - ۱۵۲) - نسب خاندان صفوی
 (۱۶۳ - ۱۵۹) - مناصب و مشاغل در ایران (۱۷۰ - ۱۶۴) - راه شیراز و دهکده
 های مابین راه، وصف شیراز (۱۸۰ - ۱۷۱) - توصیف کاخ داریوش، ویرانه های
 پرمپولیس قدیم (۱۹۰ - ۱۸۱) - ادامه سفر تابندر لنگه، بحرین، شکار مروارید
 (۱۹۵ - ۱۹۱)

فهرست اعلام (۲۰۶ - ۱۹۲)

و ۱- کاساکوفسکی، خاطرات کلنل کاساکوفسکی، ترجمه عباسقلی جلی، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، تهران دی ماه ۱۳۴۴، قطع جیبی، چاپ اول، چاپخانه سپهر- فصل بندی و فهرست مندرجات ندارد ۲۴۲ صفحه، این کتاب که حاوی قسمتی از خاطرات کلنل کاساکوفسکی می باشد که برای درنعلل وریشه انقلاب (۱۹۱۰-۱۹۰۵) یا انقلاب مشروطیت بسیار مفید است. وقایع این کتاب از سال ۱۸۹۶ تا ۱۸۹۸ میلادی است.

* * *

سرهنگ و ۱۰۰ کاساکوفسکی در ۱۴ نوامبر ۱۸۵۷ متولد شد. بعد از اتمام دبیرستان وارد ارتش شده و به درجه سرهنگی ارتقا یافت. وی که یکی از اعمال استعمار روسیه تزاری بود با سمت فرمانده بریگاد قزاق روسیه در ایران و برای تعلیم سواره نظام در ایران ماموریت یافته، تا سال ۱۹۰۳ در ایران خدمت نمود. این کتاب حاوی مطالب بسیار جالبی درباره اوضاع کشور ایران در اواخر قرن ۱۹ در دوران استعمار ایران توسط انگلیس و روس می باشد که هر دو کشور سعی بر به چنگ آوردن مهمترین پایگاههای اقتصادی و سیاسی را در ایران داشتند. کتاب از عقاید شخصی وی بی نصیب نیست. ولی اهمیت آن بعلاوه نحوه تنظیم و انتشار شخصی مؤلف می باشد.

* * *

مقدمه (۱-۱۴)

دیدار مؤلف با صدر اعظم و رئیس ایل افشار همدان، جشن پنجاهمین سال سلطنت فتحعلیشاه، اوضاع بد اقتصادی، ضرب مسکوکات، تنزل ارزش پول ایران، سیاست شاه برای

سرگرم نمودن مردم (۲۶ - ۱۵) - خرافات و مذهب مظفرالدین شاه، قتل ناصرالدین شاه و اتفاقات ناشی از آن (۴۳ - ۲۶) - اجتماع بابیان، اوضاع و خیم اقتصادی تهران (۵۰ - ۴۳) - میرزا محمد رضا کرمانی قاتل شاه، سید جمال الدین، مشاقان ارتش، محاکمه محمد میرزا، استبداد حکمرانان (۶۳ - ۵۰)، بابی ها، اغتشاشات ملت، پیروان سید جمال الدین، استقبال شاه در حرکت او از تبریز به تهران (۷۳ - ۶۳) - ظل السلطان و هدف های او، عاشورا، متمم اطلاعات درباره قتل شاه، ارتش ایران، بابیان بادکوبه، انضباط در قشون، تدارکات اعدام قاتل شاه، متمم اطلاعات درباره بابیان (۸۲ - ۷۳) - اعدام قاتل شاه، نیروی دریائی، عدم پرداخت مواجب نظامیان، طمع فرمانفرما، عدم رضایت روحانیون و گیلانی ها، استبداد مامورین دولتی، عمزاداری بودجه شهر بانی، سلطنت شاه جدید، علل کسر بودجه (۹۷ - ۸۲) - صدراعظم و اطرافیان، حکمران جدید تهران، درباره شاه، ارتش، دغلكاری شاه، انفصال صدر اعظم از منصب صدارت، مدعیان پست صدارت، انتخاب وزرا، اوضاع کشور، اوضاع قشون، تبعید صدراعظم، ملاقات شاه با سفرای روس و انگلیس، شورش طلاب علیه امام جمعه، بازدید فرمانفرما از وزارت جنگ (۱۲۰ - ۹۷) - جزئیات تبعید صدراعظم، تجزیه و تحلیل اوضاع بعد از فوت ناصرالدین شاه، فرمانفرما، علل پنهانی سقوط صدراعظم، دلایل عدم استقلال وزیر جنگ، فرمانده صفی، عدم رضایت افواج، نظر مشیرالدوله درباره صدراعظم سابق (۱۴۰ - ۱۲۰) - شاهزاده ملك آرا، بردگی کشاورزان، اوضاع استرآباد، مخبرالدوله فرمانفرما، انجام گسیختگی سربازان، کوشش فرمانفرما برای هلاکت امین الملك، حرمسرای ناصرالدین شاه، درستکاری فرمانفرما و خصوصیات وی، استواری امیرنظام، مراقبت از امین السلطان، رضایت مشیرالملک، دیدار فرمانفرما با سفیر روس

و شاه گیلان، رشوه خواری فرمانفرما (۱۵۴ - ۱۴۰) - اوضاع شهرستانها، بی بند و
 باری سربازان، شورای دولتی، اوضاع حرمسرای مظفرالدین شاه، عوائد دولتی، نارضائی
 فرزندان شاه، مدعیان پست صدارت، تقلب در ضرب مسکوکات (۱۷۰ - ۱۵۴) - نان
 تهران، حرص و طمع عمال دولتی، مذاکره مؤلف با فرمانفرما درباره مسائل مختلف
 (۱۸۶ - ۱۷۱) - یادداشت های تاریخی راجع به ایران از مرگ ناصرالدین شاه،
 خزانه، قزاق ها، بیماری و فساد، قبایل بختیاری (۱۹۷ - ۱۸۶) - روحانیون، علل
 تنزل قیمت اسکناس های بانک شاهنشاهی و علل انصراف شاه از مسافرت به اروپا،
 اقدامات جدید فرمانفرما در قشون، قرضه، اقدامات جدید امین الدوله (۲۱۰ - ۱۹۷)
 - تقلب در تغییر جنس، اغتشاش، طمعکاری حکام دولتی، مجازات در ارتش
 (۲۲۲ - ۲۱۰) - لشکریان سوار غیر منظم، ماموریت ها، قوای مسلح برای اسکورت
 حکام، عصیان افسران مشاق، سوء استفاده های فرمانفرما در طول دوران نخست وزیری
 عادات و رسوم ایرانیان، نقل مکان شاه به شمیران، بودجه، سوء قصد نسبت به شاه
 (مظفرالدین شاه)، قرضه، تضییع، اغتشاشات تبریز، مجتهد مقتدر متقلب سلطان آباد
 (آقا محسن) ۲۴۲ - ۲۲۲ .

جرج ناتانیل کرزن (لرد کرزن)، ایران وقضیه ایران، ترجمه غلامعلی وحیدرماند رانی
 د و جلد، از انتشارات بنگاه ترجمه و نشر کتاب از مجموعه ایران شناسی، تهران، ۱۳۴۹
 ه. ش. چاپ اول، چاپخانه بانکملی. این دو کتاب از منابع دقیق اطلاعات مربوط به
 اوضاع داخلی و موقع جغرافیائی ایران مخصوصاً رقابت های شدید سیاسی دو دولت
 نیرومند روس و انگلیس در زمان سلطنت طولانی ناصرالدین شاه قاجار می باشد که نتیجه
 سه سال کار تقریباً بی انقطاع و مسافرتی ۶ ماهه به ایران می باشد و شامل هزار و یک نکته
 برآستی خواندنی است و خود وی مدعی است که در زمینه ایران شناسی شاهکاری پدید
 آورده است.

جلد اول شامل ۱۸ فصل و ۸۲۸ صفحه (۱۷ صفحه فهرست و ۱۶ صفحه

مقدمه) می باشد.

* * *

جرج ناتانیل کرزن در سال ۱۸۵۹ میلادی متولد شد و تحصیلات خود را در کالج ایتن
 و دانشگاه اکسفورد بپایان رساند و مناصب مختلفی بترتیب عضو مجلس مبعوثان، معاونت
 وزارت امور خارجه انگلیس، نایب السلطنه هندوستان، ریاست دانشگاه اکسفورد، کفیل
 وزارت امور خارجه، وزیر امور خارجه را داشته است. در سال ۱۸۸۹ برای اولین بار
 بعنوان خبرنگار تایمز به ایران آمد. بعلت احراز عنوان لرد از جانب ملکه ویکتوریا
 در سن ۳۹ سالگی جوان ترین نایب السلطنه هندوستان شد. در ۳۱ سالگی به تحریر
 کتاب پرداخت. کتاب حاضر را در سال ۱۸۹۲ تالیف کرد. در سن ۶۴ سالگی بمسال

۱۹۲۵ میلادی درگذشت.

مقدمه مترجم ومولف (۱۶ - ۱)

معنی قضیه ایران، رابطه قضیه ایران با امپراتوری هند، تاریخ و جغرافیا، مسافرت بستگی ملت ایران با انگلیس، درام تاریخ ایران، ارتباط انگلستان و ایران (۲۶ - ۱۷) - تقسیمات چهارگانه مسافرت، خراسان، ایالات مجاور، ایالات مرکزی، بناهای قدیمی، ایالات جنوب غربی، خلیج فارس، جذابیت مشرق زمین، فرق بین مشرق و مغرب زمین، افراط و تفریط در ایران، تناقض طبیعی، کیفیات زندگی (۳۷ - ۲۷) - سفرنامه ها، تقسیم سفرنامه ها از لحاظ دوره، درجه اهمیت این سفرنامه ها (۵۹ - ۳۸) - ایران در کجا واقع شده است. راه انزلی به تهران، کشتی های مسافری دریای خزر، انزلی، رشت، وسائل حرکت، نوع جاده ها، قزوین، راه درشکه رو به تهران، جاده های مختلف (۷۹ - ۶۰) - ساس میانه، زنجان و سلطانیه، جاده مشهد سر به تهران، مسافرت به ایران از طریق افغانستان، جاده های مختلف به تهران (۸۶ - ۸۰) - راه بغداد، جاده های مختلف به بغداد، کوهها و شهرها و بناها، اسباب سفر (۱۰۰ - ۸۷) - از یاریس به قسطنطنیه، کشتی های نفت کش در دریای سیاه، شهر و جمعیت باطوم، زندگی روزانه، صنعت نفت، گمرک خانه روس، تجارت و کسب، خیالات نظامی روس، خط آهن باتوم به تفلیس، ساختمان تونل سورام، تفلیس، بادکوبه، عبور از دریای خزر، صحرا (۱۱۵ - ۱۰۱) - ارتباط دریائی در بحر خزر، آبیاری، رود بند سلطان، لوکوموتیو و تلگراف، حمل و نقل کالا، سازمان گمرکی، تسهیلات برای مسافران انگلیسی، توسعه خط آهن ماورا بحر خزر، خصوصیات اخلاقی مردم در حوزه ماورا بحر خزر، استقلال

منطقهٔ ماوراء بحر خزر، فرمانروای منطقهٔ بحر خزر، محکم کاری در آسیای مرکب — زری (۱۳۶-۱۱۶) — عشق آباد، قوچان، حوزهٔ روس، کوههای مرزی، زیاران، استقبال از مولف، اسکان و قدرت کردها، سیرت و اخلاق آنها، اقتدار ایلخانی، خاندان حاکم ایلخان فعلی (۱۶۴-۱۳۷) — شهر قوچان، بناها، بازارها، امیرنشین، راههای فرعی از قوچان (۱۶۸-۱۶۵) — کلات نادری، ویکتوریای ایلخانی، طرز خرمن کوبی عهد عتیق، زندگی چادر نشینی، برج رادکان، پشته، بلغور، گردنه های کوهستانی، دروازهٔ ارغوان شاه، تاریخ کلات، استحضامات نادرشاهی، تاریخ اخیر، حق حاکمیت ایران، ارزش نظامی کلات، جمعیت، آثار قدیم، زراعت و مقدار آب، وارده، کساده (۲۰۳-۱۶۹) — جادهٔ مشهد، حیوانات و زندگی انسانی مشهد، مزار خواجه ربیع (۲۱۰-۲۰۴) — تاریخ نویسان سابق مشهد، تاریخ مشهد، اندازه و نقشه شهر، خیابان، قبرستان، بهداری، برج ها و بناها، مقبره ها، مساجد، کتابخانهٔ استانه، جمعیت مشهد، دستگاه اداری استانه، مقبرهٔ نادرشاه، کلیمیان مشهد، مصنوعات، تجارت، والی، پادگان، کسولهای خارجی، طوس، راههای فرعی از مشهد (۲۴۴-۲۱۱) ایالت خراسان، وضع طبیعی، رودخانه و زارت، جمعیت، تاریخ، عایدات، والی، ولایت استرآباد، روسها در اشوراده، تکرار تاریخ، علت تلاش روسها، ترکمن های ایران و روس شورشی موتهای ایرانی، ضعف حکومت مرکزی، بجنورد، درگز، رفتار نسبت به دولت روس کلات نادری، خیال دولت روس، مرزهای ایران و روس، حوزهٔ مشهد، قاین و جمعیت و حاکم آن، سیستان، نواحی داخلی، قدرت کلی نظامی خراسان، تجارت، صادرات و واردات، مصالح بریتانیا در خراسان (۳۰۱-۲۴۵) — مرز شرقی ایران، حوزه سیستان وضع کنونی، تاریخ، کمیون مرزی سراف. گلد اسمید، تجزیه سیستان، وضع اداری فعلی

اهمیت، آینده افغانستان (۳۲۹-۳۰۲)

راه چاپار بین مشهد و تهران، چاپارخانه، وضع عمومی راه، زوار، شریف آباد،
 قدمگاه، نیشلور، معادن فیروزه، زعفرانی، سبزوار، مناره، خسروگرد، مزینان، کاروان سرا،
 ترکمن ها، عباس آباد، میاندشت، ارمیان، شاهرود، بسطام، شهرهای متروک، دامغان،
 دولت آباد، تومولی، اهوان (۳۸۶-۳۳۰) - سمنان، لسگرد، جاده، قشلاق، تنگه،
 سردر، دروازه ها، دماوند، ایران کیف، راههای فرعی بین مشهد و تهران -
 (۳۹۷-۳۸۷) - تهران، تاریخ، سفارت ها، توپخانه، میدان های دیگر، نقاره خانه،
 سفارت انگلیس، ارگ، قصر، تخت مرمر، موزه، جواهرات سلطنتی، تخت طاووس، گلستان،
 بارعام شاهانه، شمس العماره، تکیه دولت، مساجد، بازار، سکنه، سفارت خانه های
 خارجی، مزایای تهران، اسب دوانی، نگارستان، قصر قاجار، گرمابه، قصرهای دیگر،
 دوشان تپه، دماوند، خرابه های ری، برج یزید، ورامین (۴۶۶-۳۹۸) - مازندران
 و گیلان، ولایت استراباد، سکنه، زندگی روستائی، ولایات بحری، شهرها و کشاورزی،
 سکنه، لباس، محصول، تجارت، کرم ابریشم، سایر منابع، تاریخ، تهاجم روسها، مقبره
 های شاه عباس در اشرف، فرح آباد، شهرهای مازندران، ساری، بابل، مشهد سمر،
 امل، راه جدید به تهران، شهرهای گیلان، خیالات دولت روس درباره گیلان و مازندران
 خطرات آن سرزمین (۵۱۱-۴۶۷) - عامل فردیت در حکومت ایران، خاندان قاجار،
 ناصرالدین شاه و قیافه او، عادات، دانش، ذوق و هوس، شیخ طبعی شاه، شاه در مقام
 فرمانروایی، محیط چاپلوسی، سفرهای شاهانه به اروپا، مقایسه با فرمانروایان سابق،
 در حضور شاه، حرم خانه، شاه، فامیل شاه (۵۴۰-۵۱۲) - پسران شاه و مسئله،
 جانشینی بر تخت شاهی، ولیعهد و صفات وی، ظل السلطان و صاحبه بـا وی،

نایب السلطنه، برادران شاه، دارالشورای دولتی، طرح امور شوری، وضع حاضر، وزیران دولت، امین السلطان و دیگر وزرا، شورای پنج نفر (۵۶۴ - ۵۴۰) - استبداد مطلق، حقوق جدید، سلسله مراتب اداری، تغییرات در اقتدار شاهی، تقسیمات اداری، رسم خرید و هدایا، مالیات، ماموران رسمی، پیش‌کشی، خلعت شاهی، دستگاه اداری، بی‌علاقگی نسبت به امور عمومی، تشریفات زائد اداری، حقوق والقب، قانون، دعاوی حقوقی و حکمیت، نقائص و معایب این سیستم، اقدامات اصلاحی، پیشنهاد تدوین قانون (۶۰۱ - ۵۶۵) - اصلاحات، صندوق عریضه، پست، تلگراف، روزنامه، تاریخ جراید ایران در گذشته و حال، سکه، ضابطه دولتی، جریان طلا، لزوم بانک‌های اروپایی، بانک‌های ایران، فعالیت و دلیل شکست بانک، (۶۲۷ - ۶۰۲) - جاده‌های مشرق زمین، راه‌ها، جاده‌های آینده، سیاست راه‌سازی، شرکت اندریس و استولزه، تعلیم و تربیت در ایران، تاریخ عیسویت، آزادی مذهبی در ایران، قدرت اسلام، یهودیان در ایران، مسکوکات ایرانی (۶۵۴ - ۶۲۷) - اهمیت خاص سیاسی اندریجان، وضع کوهستانی و آب و هوا، جمعیت، عایدات، تاریخ، ابنیه و محله‌های مختلف اندریجان، حکومت، نظریات روس، تجارت، لشکریان اندریجان، تلگراف، اردبیل، دریاچه ارومیه، گودال‌های مرمری، مراغه، ارومیه، اصل نسطوری‌ها، سازمان‌های مذهبی، مارشیمون و عقاید مذهبی وی، دستگاه‌های تبلیغ مذهبی، تعداد و قیافه نسطوری‌های ایرانی، مالیات، ارامنه (۶۹۶ - ۶۵۵) - کردستان، اصل و تاریخ کردها، مذهب و زبان پیشه و سیرت، طغیان شیخ عبیداله - عده کردهای ایرانی، ایالات، محصولات، کرمانشاهان، وکیل الدوله، آثار باستانی، کتیبه‌های قدیمی، همدان و تاریخ آن، مرز ایران و عثمانی (۷۲۳ - ۶۹۶) - تاریخ نظامی ایران، برادران شرلی، دوره صفوی

وسایر دوره ها، قدرت لشکری ایران، تاثیر روش اروپائی، تعداد نیروهای نظامی،
مواجب وجیره، اونیفرم، اصلاح لشکری، تقسیمات منطقه ای، اسلحه و مهمات، قورخانه،
درجه داران، کالج سلطانی، بیمارستان نظامی، دستگاه اداری نظام، سربازامکان
اصلاح، آینده نظامی ایران (۷۷۸-۷۲۴) - فواید راه آهن، موانع طبیعی، امتیاز
نامه های مختلف، خط آهن شاه عبدالعظیم، تراموای تهران، خطوط جدید، موانع،
سیاست روس، جهات احتمالی خطوط آهن در ایران، موانع مختلفه، ایراد اقتصادی،
طرح هائی راجع به گسترش خط آهن ایران (۸۱۰-۷۷۹)

فهرست اسامی و اشخاص (۸۲۸-۸۱۸)

جلد دوم - ۸۰۵ صفحه، ۷۵۷ ص متن؛

از تهران به اصفهان، در راه جنوب، جدول ایستگاههای پستی، راههای قم،
قم، تاریخ آن، بارگاه حضرت معصومه (ع) مردم و جاده آن، کاشان، صنایع، اهالی،
عقرب سیاه، قصر فین، بندر شاه عباس، کوه رود، جاده اصفهان، برج کبوتران
(۲۳-۱) - اصفهان و تاریخ آن، نقشه شهر، مقدان شاه، نقاره خانه، سایر مساجد،
دروازه عالی قاپو، چهل ستون، عمارت ها و ایوان ها، مدرسه شاه سلطان حسین،
بازار، تجارت، اهالی و اخلاق آنها، هیات روحانی، قشون، زنده رود، پل ها، هزار
جریب، هفت دستگاه وائینه خانه، پل خواجو (۶۳-۲۴) - جلغا، تاریخ، جماعت
ارامنه، کلیسا، قبرستان، هیات اعزامی کلیسای انگلیس، کلنی اروپائی، منار جنبان،
اثار و خرابه ها، (۷۵-۶۳) - از اصفهان به شیراز، جاده پستی، مهیار، قمشه،
مقصود بیک فارس، یزدخواست، اباده، ده بید، مرغاب، خرابه های پاسارگاد، روایت

ایرانیها و خارجیها دربارهٔ قبر کوروش، اصلیت پاسارگاد، دارا بگرد (۱۱۰-۷۶) -
تخت جمشید، بندرامیر، شیراز، تنگهٔ الله اکبر، تاریخ شیراز، ارگ و قصر قدیمی، بازار
و کسب و تجارت، مصنوعات، مسجد و مدرسه، مردم و زندگی، باغها، سعدی و حافظ،
ولایت دوستی اهالی، شورابها، ایلات فارس، قشقاییها، وضع ایلات، ایلات فارس و
لارستان و تیره های آنها (۱۳۹-۱۱۰) - آثار دورهٔ ساسانیان، لوحه های
مختلف، آثار هخامنشی، مقبره های مختلف، شرع وائین زردشتی، اتشکده، تخت
جمشید، مسئلهٔ آتش سوزی تخت جمشید، سرگذشت ویرانی تخت جمشید، نفوذ هنری
ایران از نظر مصر و یونان (۲۴۲-۱۴۰) - از شیراز بطرف بوشهر، شیب نردبانسی
خان زنییان، دشت ارژن و جانوران، کتل پیره زن، بادیه نشینها، کازرون، شهر
شاپور و لوحه ها، کتل کمبریج و سایر کتلها، رودخانهٔ دالکی، برازجان، خوشاب،
بوشهر، اهالی و فرمانروایان، آب و هوا، ریشهر، نفوذ بریتانیا (۲۸۸-۲۴۳) - یزد
تاریخ، زردشتیان، عایدات و حکومت، تاریخ کرمان، شهرنو، تجارت، صحرای کبیر،
دشت کویر، انواع کویرها، جهانگردانی که به کویر رفته اند، دشت لوت، بم، بلوچستان
ایران، شرح جهانگردان، هیات مرزی، تصرفات تدریجی ایرانیان، سرزمین و مردم،
دهات و زراعت، مکران، سرحد، دیزک، بلوک دیگر (۳۲۱-۲۸۹) - زندگی صحرا
تشینس، ایلات ایران، ترکها، عربها و کردها، صفات ممیزهٔ کلی، سیاست ایران، ولایت
لرستان، اصل و تبار لرها، تعداد آنها، خرم آباد، پشتکوه، تاریخ، نسب لرهای فعلی
والی پشتکوه، کوهها و رودخانه ها، صفات و زندگی آنها، بختیاریها، سرزمین آنها
قبایل بختیاری، تاریخ ایشان، چهارلنگ، خانواده های چهارلنگ، هفت لنگ، مناصب
سه گانه، فهرست تیره ها، مقرهای زمستانی و تابستانی، خانواده های هفت لنگ،

زندگی و عادات بختیاری، لباس، صفات نظامی، دزها، بروجرد، دزفول، صبی‌ها
 (۳۷۴-۳۲۲) - ویرانه‌های باستان، شوشان، تپه‌های شوش، مال‌امیر، شوش،
 رودخانه‌کارون، کارکونان، لرهای کوه کیلویه، قبایل کوه کیلویه، لرهای ممسنی، خوزستان،
 عناصر عرب، اعراب کعب و شیخ آنها، سیاست ایران، عادات اعراب، طایفه منتفخ
 (۴۰۰-۳۷۴) - حوزه‌کارون، رودخانه‌ها، کارون، مجراهای قدیمی، شرکت لینچ،
 شط العرب، استحکامات عثمانی در فاو، محمره (خرمشهر)، مجرای بهمن شیر، کور
 کارون، کانال قبان، اهواز، ابشارها، اهواز، یا آگی نیز، بندر ناصری، رودخانه‌شاپور،
 بندر قیر، آب دز، شوشتر، تاریخ، جمعیت، خصایص، تجارت و صنعت، چهره و لباس،
 کارهای آبیاری، نهرها، آبیاری روزگار قدیم، ارگ، قورخانه، اقدامات ایرانیان در مورد
 کشتیرانی، سهم و نصیب انگلستان (۴۶۷-۴۰۱) - واهمه ایرانیان از دریا، نقشه
 های دریائی نادرشاه، عهدنامه ترکمن‌چای، اشغال آشوراده (۴۷۷-۴۶۸) -
 وضع تاریخی ممتاز خلیج فارس، کرانه‌های جنوبی، بندر معشور، فرمانداری ایران،
 بندر دیلم، بند ریگ، بندر بوشهر، جزیره‌خارک، دشتستان و کنگان، بندر لنگه،
 و تجارت و جمعیت، قشم، قرارگاه نظامی انگلیس، جزیره‌هنگام، هرمز و بندرعباس، تفوق
 بریتانیها، بازرگانی انگلیس، قطع رابطه بین پرتقال و ایران، دعاوی مسقط، تجدید
 اقتدار ایران، بندرعباس و تجارت، میناب، جاسک، ایستگاه نظامی حکومت هند، کرانه
 مکران، گوادر، تاریخ عمان، خاندان حکمران، مسقط و زنگبار، بچ و باروها، تجارت،
 دلاوران عرب، دست اندازی انگلستان، طوایف دزدان بحری، اختلافات و عهدود
 شیخ ساحل خلیج، قطر، جزایر بحرین، صید مروارید، محصول و تاریخ، وهابی‌ها،

کویت یاقرین، فاو، اثرات حمایت انگلیس، اقلیم خلیج، کشتیرانی (۵۵۸-۴۷۸) -

ارقام ایرانی، عواید و مالیات، صورتحساب بودجه ایران، درآمدها، مستمری ها، نظریه ایرانی درباره امور مالی، نحوه ملکداری در ایران، جمعیت و نظرهای مختلف درباره ایران، محصولات، شراب، چهارپایان، ماهی، منابع معدنی، مناطق معدنی، مصنوعات (۶۲۸-۵۵۹) - تاریخ بازرگانی ایران، کمپانی ها و شرکت های مختلف، معاهدات، تجارت کنونی ایران، صادرات، واردات، عواید گمرکی، شریانهای تجارتی ایران، راههای ترانزیت، ارقام تجارت ترانزیتی، صادرات ایران به هند (۶۹۴-۶۲۹) -

سیاست خارجی ایران و افغانستان، عثمانی، روسیه و انگلیس، خلاصه وضع روس، خدمات و چشم داشت روسیه نسبت به ایران، عقیده ایرانیان، تاریخ روابط ایران و انگلستان، تقسیم چهارگانه، خطوط تلگرافی هند و اروپا، بخش هند و ایران و تاثیران در ایران، پیشنهاد استخدام ماموران تلگراف، سیاست بریتانیا، نفوذ انگلیس در تهران نفوذ روسیه، مسئله دستگاه سفارت، موانع اصلاحات، آثار امیدواری، ترقیاتی که تاکنون حاصل شده، سیرت ایرانی (۷۵۵-۶۹۵)

فهرست نامهای کسان (۸۰۵-۷۵۷)

انگلبرت کمپفر، در دربار شاهنشاه ایران، ترجمه 'کیکاووس جهاننداری'، از انتشارات انجمن آثار ملی، تهران، ۱۳۵۰ هـ ش ۳۸۲ صفحه (۱۱۴ ص فهرست و ۱۲ ص مقدمه) قطع وزیری، چاپ اول، چاپخانه '۲۵ شهریور، مصور، شامل ۱۶ بخش، این کتاب ترجمه بخشی از سفرنامه انگلبرت کمپفر جهانگرد و پزشک پژوهنده المانی است که بدوران شاه سلیمان صفوی از ۱۱۰۵ تا ۱۰۷۷ هـ ق مربوط می شود.

* * *

انگلبرت کمپفر در سپتامبر ۱۶۵۱ میلادی در لمگومتولد شد. پدرش کشیش بود و معلم وی تا سال ۱۶۸۱ به تحصیلات خود در زمینه های طب، علم طبیعی، تاریخ، فلسفه و زبانهای قدیمی پرداخت و سپس در سوئد اقامت گیرد. در سال ۱۰۹۴ هـ ق یعنی در هجدهمین سال سلطنت شاه سلیمان با هیات سفارت سوئد به ایران آمد و در طول ۲۰ ماه اقامت خود در اصفهان (۱۶۸۵-۱۶۸۳) در هر زمینه اطلاعات جامعی در تمام مظاهر زندگی عمومی بدست آورد. در سال ۱۷۱۶ در سن ۶۵ سالگی درگذشت وی همچنین به جنوب ایران نیز سفر کرد.

* * *

فهرست مطالب و مقدمه (۱-۱۲)

اقتدار شاه، تقدس او، القاب شاه، وسعت ایران، سلسله صفویه، موسس سلسله شاه اسماعیل (۲۵-۱۳) - ولیعهد، حرمسرا، بدآموزی و تربیت غلط ولیعهد، تاجگذاری ولیعهد، عواقب ناشی از تغییر سلطنت، مجالس، بی کفایتی صاحب منصبان، طرز زندگی شاه صفوی (۳۷-۲۵) - اواخر سلطنت شاه عباس دوم، مشورت برای انتخاب جانشین، آگاه نمودن شاه سلیمان، برگزاری تشریفات تاجگذاری اول، نخستین اوامرشاه،

اعلام تغییر سلطنت، اغتشاش در زمان سلطنت شاه جدید، تاجگذاری مجــــدد

(۵۳-۳۹) - وصف شاه سلیمان، جوانی او، خلق و خوی او، خرابی اوضاع مسکوکات،

سایر خصوصیات شاه (۷۳-۵۵) - وزیر اعظم، عنوان و مقام، فعالیت ها و نفوذ وزیر اعظم

در ایران، شخصیت وزیر اعظم عصر شیخ علی خان، سیاست او (۸۵-۷۳) - قشون ایران

و فرماندهان، حقوق قشون، چگونگی قوای دفاعی، موزیک نظامی، تدبیر جنگ، همسایگان

ایران (۹۶-۸۷) - کارکنان دربار (۱۰۸-۹۷) - مستوفیگری، عواید، مالیاتها،

هدایا، مخارج سالانه شاه (۱۲۰-۱۰۹) - روحانیون و مشاغل مختلف مذهبی، مساجد

درویشی، حوزه های علمی، طلاب، مدارس مذهبی (۱۴۴-۱۲۱) - امور داخلی دربار

انبارهای دربار، کارگاههای سلطنتی، نقاره ها، سایر تاسیسات درباری (۱۵۵-۱۴۶)

تقسیمات کشوری، خان و مخارج و درآمد او، بیگلربیگی (اقای اقاها) خان، سلطان ها،

اداره شهرها (۱۶۶-۱۵۷) - زبان رایج در دربار، انواع خط، اداب و رسوم، دین

دربار، زیارت های شیعیان، اعیاد و عزاها، ایرانیان، جشن ها و مراسم (۱۸۳-۱۶۷)

وسعت پایتخت (اصفهان)، حومه ها، حصار، ابیاری، پل ها، قلعه، بناهای عمومی،

خیابانها، خانه های مسکونی، لباس (۱۹۸-۱۸۵) - کاخها، تشکیلات عمومی، باغها

و کاخها، تفرجگاهها، مقر بیلاقی تخت سلیمان (۲۲۰-۱۹۹) - وضع حرمسرا، ساکنین

اطاقهای زنان، سلسله مراتب زنان، خواجه سرایان، قوقچی ها (۲۳۹-۲۲۱) -

سواریه های تفریحی شاه، مراسم عید قربان، شکار رفتن به بیلاقی (۲۴۰-۲۳۱) چگونگی

پذیرائی از سفر، طریقه زندگی سفر، در ایران، بار یافتن هیئت سوئدی بحضور شاه،

پیش درآمد پذیرائی دربار، مجلس درباریان، طریقه پذیرائی، بار یافتن سفر، بحضور شاه

تقدیم هدایا پس از شرفیابی، فهرست هدایا، صرف غذا (۲۷۶-۲۴۱)

نمونه خط و تصاویرها (۲۳۹-۲۶۸) - فهرست اعلام (۳۸۲-۳۷۱)

امبروسیو کنتارینسی ، سفرنامه* امبروسیو کنتارینسی ، ترجمه* قدرت الله روشنی ، انتشارات مؤسسه امیرکبیر، تهران، ۱۳۴۹ هـ . ش ۱۰۷ صفحه (۷ ص مقدمه و ۷ ص فهرست) ، قطع وزیری ، چاپ اول ، چاپ سپهر، شامل ۹ فصل ۰ این کتاب درباره مشاهدات در دربار اوزن حسن و شرح مسافرت به تبریز، اصفهان، قم، کاشان و طریقه لباس پوشیدن و خلق و خوی ایرانیها و طرز رفتار ایرانیها با فرنگیهاست . این سفرنامه درباره آغاز قرن پانزدهم یعنی دوره ای از تاریخ کشور ما را بازگو می کند که تا اندازه ای ناشناخته است ولی چون مؤلف زبان نمی دانسته مسلماً تلفظ اصلی اسم هارا نمی داند و از این جهت دارای اشتباهات فراوانی است .

* * *

امبروسیو کنتارینسی پسر بنه ده تو از طرف رئیس شورای پری گادی به عنوان سفیر انتخاب شد که به دربار پادشاه ایران جهت ماموریتی سیاسی بیاید . مسافرت وی از روز ۲۳ فوریه ۱۴۷۳ میلادی از طریق ونیز صورت گرفته و تا روز ۱۰ آوریل ۱۴۷۷ پ پایان رسید . با وجود آنکه بعلمت بعد مسافت و مخاطرات سفر چنین ماموریتی دشوار بنظر میرسید ، نامبرده بمناسبت اشتیاق فراوان شورای جمهوری و بمنظور پیشرفت دنیای مسیحیت ، کلیه مخاطرات را نادیده انگاشته باکمال میل و رغبت اقدام به این مسافرت نمود .

* * *

مقدمه (۷-۱)

ترکونیز، نورمبرگ المان، مساریگای لهستان، روسیه سفلی، صحرای تاتار درارویا،
شهرکانا (کیف) (۱۷-۸) - ترککانا، دریای مگیور، فاسو، منگولیا، گرجستان،
ارمنستان (۲۸-۲۰) .

ورود به ایران، قلعه لورس متعلق به اوزن حسن، کوه نح، قلعه متعلق به فرانکهای
ارمنی یا چباگری، شهر کوچک مرزی چی، تراکه و کوچ و خصوصیات آنها، تبریز و سنگر
بندی، بازار، درختان تبریز، سلطانیه، قلعه، مسجد، آب و هوا، بازاران، شهر سنا،
شهر قم و بازاران، کاشان و بازاران، نظنز و شرابان، اصفهان، شاه و محل اقامت او،
حصار بندی شهر، گرانی، خصوصیات و لباس، قیافه و مذهب مردم (۴۰-۳۰) - در
خدمت شاه و توصیف او، اسب سواری مردم، ورود به تبریز، رژه سپاهیان، اسلحه و لباس
سپاهیان (۴۹-۴۲) - دهکده ارمنی نشین، رودخانه تیگریز (دجله) - تیغیس،
منگولیا، دهکده مورس کار فاسو (۵۷-۵۲) - شهر کوتاتیس، ماد، شماخی، دربند،
جزیره نیشکر (۶۷-۶۰) - رود ولگا، هشترخان، بسوی مسکو (۷۸-۷۰) - صحرای
وسیع سرمیتای آسیای، مسکو، اوضاع جغرافیائی، اقتصادی (۸۸-۸۰) - کاخ مسکو،
لیتوانیا، لهستان، المان، ورود به ایتالیا (۹۸-۹۰) .

حدود کشور اوزن حسن، پایتخت، مرزها، سن و شخصیت و خصوصیات اوزن حسن (۱۰۰-۹۸)

فهرست نام کسان (۱۰۳ و ۱۰۲)

فهرست نامهای جغرافیائی (۱۰۶-۱۰۴)

موریس د وکوتز بوئه ، مسافرت به ایران به معیت سفیرکبیر روسیه، ترجمه، محمود هدایت، انتشارات مؤسسه امیرکبیر، تهران، ۱۳۴۸ ه.ش. ۲۲۳ صفحه (۷ ص مقدمه و ۷ صفحه فهرست) ، قطع وزیری، چاپ اول، چاپخانه سپهر، شامل سی فصل و ۱۰ تصویر و عکس این کتاب شرح سفر موریس د وکوتز بوئه می باشد که بمعیت سفیر روس به ایران آمد و با انعقاد عهد نامه بین ایران و روس پایان یافت.

* * *

موریس د وکوتز بوئه فرزند نویسنده بزرگ المانی اگوست د وکوتز بوئه میباشد که در سال ۱۸۱۲ به همراهی کاپیتان کروزرسترن سفیر روسیه و مسیود و رزانتا ژاپن رفته اند. وی بعلت اینکه در جوانی در خدمات نظام بری و بحری خدمت میکرد است سبک انشائی خشن داشته، بعقیده خودش در گفتار خود نسبت به وقایع و مشاهدات صادق است. وی وارد تعریف و توصیف جزئیات وضعیت ایران نشده بلکه فقط مشاهدات خود را نوشته. وی پس از مراجعت از ایران برای نقشه برداری از گروزی (گرجستان روس) انتخاب شده است. وی در روسیه متولد شده است.

* * *

(۷ - ۱) مقدمه

زندگی مؤلف، شهر مسکو، شهر نووچرکس، استاراپول، طوایف چرکس و کابارون، طرز زندگی، اداب و رسوم، چچن ها، رشته جبال قفقاز، ژئورژفسک (۱۶ - ۸)، طاغون در ژئورژفسک، ابهای معدنی، سدک، قلعه، ولادی قفقاز، سختی راه، قلعه کسوی

(۱۸ - ۲۵) - گود گورا، ایالت گروزی، شهر مشیت و خرابه های قصور ان، تغلیس

(۲۸ - ۳۲) - توصیف ایالت گروزی، تاریخچه، مردم، ابهای معدنی، اداب و رسوم، زنان، اعیاد، آب و هوا، باغ، زراعت، شکار، مذهب (۴۲ - ۳۴) - همراهان سفر، قلعه کوبی، رودخانه هرام، کوه پوزه، بزرگ (اشستبروک)، خرابه های لوری، غار جاده گومری و تاریخچه، ان (۵۳ - ۴۴) - قلعه گومری، کاروانسرای شیرلو، تاریخچه ان، سرحد خاك ایران، ایالت ایروان (۵۹ - ۵۶)

کلیسای ایچ میازین، وصف ان (۶۵ - ۶۲) - لباس، زبان، موزیک، سلاح کردها، خانه های ایرانی، گردشیک ایرانی، طریقه مهمان نوازی، توصیف شهرها و کوجه ها، (۷۱ - ۶۸) - ملاقات با سردار، مراسم استقبال، تالار شاه، چورک (نان)، طریقه غذا و وسائل خوردن، موسیقی (۷۸ - ۷۴) - باغ سردار، طریقه مهمان نوازی، قریه دوالو، وصف یک درویش، رودخانه اریاجای (۸۹ - ۸۶) - نخجوان - رود ارس و چگونگی عبور ازان و تاریخچه ان. خصوصیات عباس میرزا ولیعهد ایران، عملیات قشون، پیاده نظام و توپخانه و اسلحه آنها (۱۰۵ - ۹۸) - باغ ولیعهد - دورنمای شهر تبریز، آب و هوا و عادات ایرانیان، استعمال دخانیات در ایرانیان، نمایشات شبازی (۱۱۳ - ۱۰۸) - تفریح عباس میرزا، معابر شهر تبریز، بازار، پارچه و شال، لباس ایرانیان، حجاب زنان، حرمسرا، زنان حرم، تعلیم و تربیت کودکان، توصیف آزادی زنان آب و هوای تبریز (۱۲۲ - ۱۱۶) - خرج از تبریز، باسمنج، تفریحگاه قصر اوجان و توصیف آن، توصیف ماه رمضان (۱۲۶ - ۱۲۴) - خرابه های شهر محل اقامت ایل کاووسی، قریه تکمه داش، توصیف خرابه های تخت جمشید، زینجیل آباد (۱۳۲ - ۱۲۸) ورزقان، میانج، حشره غریب گر، پل میانج، کارخانه قالی بانی (۱۳۸ - ۱۳۴) -

قافلانکوه، رود قزل اوزن و پل آن، زراعت در ساحل رود زنجان چای، زنجان —
 (۱۴۵ - ۱۴۰) — بازار زنجان، توصیف یک سید، سلطانیه و قصران، ذوق ادبی ایرانی
 (۱۵۳ - ۱۴۸) — شراب شیراز، پیشگوئی، منجم (۱۶۰ - ۱۵۶) — استقبال از
 فتحعلیشاه، باریابی به حضور شاه، تقدیم پیشکش های مختلف به حضور شاه، صدر
 اعظم، توصیف نادرشاه (۱۶۹ - ۱۶۲) — ماه رمضان، چادر شاه و توصیف فتحعلیشاه
 (۱۷۷ - ۱۷۲) — عید بزرگ بعد از اتمام ماه رمضان، تیراندازی با کمان توسط شاه،
 زنبورک، شهر سلطانیه (۱۸۵ - ۱۸۰) — زندگی ساده ایرانی مخزن پادشاه خصوصاً
 ایرانی، مهمانی های مختلف (۱۹۳ - ۱۸۸) — نمایش آتش بازی، رقص ایرانی، نمایش
 عملیات سربازان، الماس دریای نور و معمول شاه، نقاشی در ایران، اقدام به تصاویر در
 ایران (۲۰۰ - ۱۹۶) — انعقاد عهدنامه ایران و روس (۲۰۷ - ۲۰۲) — آب و
 هوای سلطانیه، عبور از تبریز، نخجوان و ایروان (۲۱۵ - ۲۱۰)
 فهرست اعلام (۲۲۳ - ۲۱۸)

میرزا فتاح خان گرمودی ، سفرنامه میرزا فتاح خان گرمودی به اروپا در زمان محمد شاه قاجار، بکوشش فتح الدین فتاحی ، ناشر فتح الدین فتاحی ، تهران، ۱۳۴۷ هـ . ۰ ش ۱۱۸۲ صفحه، قطع وزیری، چاپ اول، چاپخانه بانکبازرگانی ، مصور . این کتاب شامل چهار فصل راجع به اروپا و دو رساله دیگر بنام شبنامه و سفرنامه ممسنی در زمان محمد شاه قاجار می باشد .

* * *

میرزا فتاح خان در سال ۱۲۶۱ هـ . ق بمنصب بیکلربیگی گری کوه کیلویه ولقب و خطاب خانی منصوب و طی همین ماموریت این سفرنامه یا گزارش را نوشته است . توضیح - از نظر اهمیت بخش سفرنامه ممسنی یا شرح حکومت طوایف و شولستانات ممسنی و ایالات کوه کیلویه بذکر این ۵۱ صفحه (۱۰۴۶ - ۹۹۷) می پردازیم که شامل سه فصل و چند برگ از نسخه اصلی کتاب بخط مؤلف و یک مقدمه کوتاه از مؤلف و مقدمه ای از ناشر می باشد .

* * *

انتصاب مؤلف به خدمت در کوه کیلویه، میرزا محمد علی مشیر (۹۹۷ - ۹۹۲) فصل اول مشتمل بر ۶ باب :

در بیان اوضاع و احوال الوار طوایف ممسنی و شولستانات و قصبه فهلان .
طایفه دشمن زیاری، خانه باباخان، ناحیه چمن فهلان، خصوصیات اخلاقی

ناپسند مردم (۱۰۰۳ - ۹۹۹) - طایفهٔ بکش، طایفهٔ جاویدی، اوضاع فہلیان،

طایفهٔ رستم، طایفهٔ محمد صالح (۱۰۱۳ - ۱۰۰۳)

فصل دوم - مشتمل بر ۶ باب :

طوایف کوه کیلویہ

طایفهٔ بابوئی و رؤسای آن، طایفهٔ بویراحمد، طایفهٔ نوی و خصوصیات آنها،

طایفهٔ بہمہ، طایفهٔ چرام، طایفهٔ طیبی (۱۰۳۰ - ۱۰۱۳)

فصل سوم -

اوضاع بلدہ بہبہان و توابع آن:

بہبہان، محصولات، وجہ تسمیہ، سکنہ، آبادیہا (۱۰۳۴ - ۱۰۳۰)

توضیحات ناشر، اشکالات در راہ انتشار این جزوہ، نابسامانی های عشایر و طوایف

ایل ممسنی (۱۰۴۱ - ۱۰۳۴)

پیرلوتی، بسوی اصفهان، ترجمه بدرالدین کتابی، ناشر؟ تهران، قطع رقی ۴۵۶ صفحه (۴ صفحه مقدمه) . کتاب شامل ۴ قسمت می باشد . این کتاب شرح مسافرت مؤلف در ایران یعنی از هنگام ورود به بندر بوشهر تا رسیدن به بحر خزر هنگام مراجعت می باشد و تقریباً بیش از یک سوم کتاب مربوط به اصفهان نیست .

* * *

پیرلوتی یکی از افسران نیروی دریائی و نویسندگان فرانسه است که در سال ۱۸۵۰ در رشفورت فرانسه متولد شد . در دوره جوانی در آموزشگاه بحری وارد و افسر نیروی دریائی گردید . از اینرو قسمت اعظم زندگی خود را در سفر گذراند و قسمت دیگر را صرف نگارش شرح مسافرتهاى خود نمود . کتاب بسوی اصفهان را در سال ۱۹۰۴ میلادی منتشر کرد .

* * *

مقدمه (۱ - ۳)

تعریف از اصفهان، عزیمت از همدان، استقبال خوشونت امیر در ایران، بسوی بوشهر، حرکت کاروان (۱۴ - ۵) توصیف کاروان وتوقف های ان، دهکده های میان راه، کوهستان فارس (۲۴ - ۱۵) - درخت های خرما، بیابان های شنی، توصیف کوهستان، توصیف زندگی مردم در دهکده های مابین راه، مزارع تریاک، توصیف کاروانسرا (۴۴ - ۲۵) - کازرون، توصیف کاروان، میان کتل، لباس و زندگی ایل، قلیان (۶۵ - ۴۵) - شیراز،

بازار، مردم، خیابان ها و کوچه ها، استاند ار فارس، توصیف روز جمعه درایران،
 ابنیه و مساجد شیراز، حافظ، مسجد کریمخان، بازار یهودیان (۹۷-۶۶) - عزیمت از
 شیراز، تخت جمشید و توصیف کامل آن، مجسمه انسان بال دار، اتشگاه (۱۲۶-۹۸)
 دهکده عباس آباد، ده بید، آباده، یزدخواست، عزاداری در ماه رمضان، قمش—
 (۱۵۶-۱۲۷) - اصفهان، قبرستان، مزارع، پل های مختلف، ابنیه تاریخی—
 خیابان ها، تنفر مردم از مسیحیت و شخص مو'لف، بازار و میدان، مدرسه، مذهبی—
 ظل السلطان برادر شاه، چهل ستون، مغازه ها، مینکاری، جمعه و گردش هفتگی،
 میدان و مسجد شاه (۲۰۶-۱۵۷) - مورچه خورت، مهمان نوازی مردم، خانواده و
 حرم سرای ظل السلطان، باد های شنی، کاشان، شهر قم (۲۲۶-۲۰۷) - تهران،
 دروازه ها، سفارت خانه ها، پادشاه و قصر سلطنتی، توصیف شکار، سفارت فرانسه،
 رواج زبان فرانسه در ایران (۲۴۴-۲۲۷) - قزوین، ترکمن ها و چرکسی ها، طوفان و
 سایر خطرهای راه، شهر انزلی و عمارت افتاب درخشان (۲۵۶-۲۴۵)

حاج محمدعلی سیاح محلاتی، خاطرات حاج سیاح یا دوره خوف و وحشت، بکوشش حمید سیاح و تصحیح سیف‌اله گلکار، کتابخانه سینا، تهران، ۱۳۴۶ هـ. ش ۶۴۰ صفحه (۵ ص فهرست و ۴ ص مقدمه) ، چاپ اول، چاپخانه شرکت سهامی افست شامل ۱۳ تصویر. این کتاب وقایع ایران را از سال ۱۲۹۴ هـ. ق مطابق با ۱۲۵۶ هـ. ش که ۳۰ سال از سلطنت ناصرالدین‌شاه میگذشت تا ماههای اول سلطنت احمد شاه را مورد بررسی قرار داده است. این کتاب از نظر اطلاعات دقیق راجع به اوضاع اجتماعی ایران و چگونگی انقلاب مشروطیت در ایران حائز اهمیت می باشد .

* * *

حاج محمدعلی سیاح محلاتی در خانواده ای دوستدار ادب در تهران متولد شد . تحصیلات خود را در تهران و عتبات عالیة بیابان رسانید . به زبانهای ترکی ، ارمنی ، اسپانیائی اشنائی داشت . وضع نابسامان وطن و آتش بیداد حکام و صاحبان القاب و مناصب و همچنین بررسی اوضاع اجتماعی ممالک مترقی ، او را بتشویق به سیاحت نمود از اینرو به اروپای غربی و روسیه رفت . به زبانهای انگلیسی ، المانی و فرانسه نیز اشنائی یافت . همچنین به چین و ژاپن و هندوستان نیز مسافرت کرده و بالاخره بخواجهش مادر بعد از ۱۸ سال به ایران آمد . وفات وی در سال ۱۳۰۴ هـ. ش بود .

* * *

بمبئی، کراچی و شکار، هندوها، مسقط، بندرعباس، بندر بوشهر، خرابه های شاهپور، شیراز، خلق و خوی مردم، کوچه های شیراز، غارتگران مابین راه، زرقان، تخت جمشید، ده بید، امین آباد، قمشه (۳۵-۳) - اصفهان، بیسوادى و جهل مردم ظل السلطان، بناهای قدیمی صفویه، آب و هوای اصفهان، کاشان و چشمه فین، محلات شاه عبد العظیم (۶۴-۳۵) - تهران، ملاقات های تهران، ماه محرم و صفر، جاجرود و عمارت سلطنتی، بقیه ملاقات ها، توصیفی درباره اهمیت مشاغل مورد نظر مردم ایران، اشتباه شاه (۱۱۳-۶۴) - از تهران به طرف مشهد، قشلاق، دامغان، شاهرود، حیدرآباد، سبزوار، نیشابور، مشهد، صحن حرم ملاقات های مشهد، معدن سنگسياه حوالی مشهد (۱۳۵-۱۱۳) - از مشهد به طرف سیستان، رباط سفید، ذرع آباد، جومکن، قیریمانج، شهرقائن، بیرجند، قریه توراک صحرا (۱۵۲-۱۳۵) - ورود به سیستان، سه کوهه پایتخت سیستان، گیلای، بم، کرمان، یزد، نائین، قریه تقی آباد اصفهان، تیول، محلات، سلطان آباد، ساوه (۱۹۹-۱۵۲) - از تهران به سوی رشت منجیل، رود بار، رشت، انزلی، اسلامبول (۲۱۶-۱۹۹) - خاک ایران، محمره، شوشتر دزفول، پشتکوه، کرمانشاه، خرم آباد، بروجرود (۲۳۷-۲۱۶) - تهران، اغتشاش کرها سوء قصد به جان ولیعهد، سنندج، سقز، ساوجبلاغ، ارومیه، سلماس، ماکو، خوی (۲۶۴-۲۳۷) - تبریز، تهران، زنجان، سلطانیه، خرم دره، تهران، معرفی هیات دولت، اصفهان (۲۷۸-۲۶۴) - حرکت به سوی مکه، هندوستان، مکه، ورود بایران مرتبه اول ورود سید جمال الدین به ایران و بوشهر، ملاقات سید باطل السلطان، ورود سید به تهران، توصیه های سید به شاه، اوضاع نابعمان تهران (۳۰۳-۲۷۹) - تبعید مؤلف به مشهد، قوچان، عشق آباد، بارفروش، امل، سوهانک و ورود دم سید

جمال الدین به ایران، شورش میرزا رضا، نامه میرزا ملک به شاه، مضمون نامه های بدون امضاء به حکام و بزرگان، درباره اوضاع نابسامان کشور (۳۴۱-۳۰۳) - گرفتاری میرزا رضا، گرفتاری مؤلف، شکجه مؤلف و میرزا رضا در زندان، ملاقات امیر خاقان (پدر ملیجک) با مؤلف در زندان، حمام محبوسین، بازدید حسام السلطنه از محبوسین، شیوع وبا در خراسان، مرخصی از زندان قزوین (۴۳۲-۳۴۲) - تقاضای حمایت مؤلف از سفارت امریکا، محلات، اوضاع نابسامان مملکت، جریان میرزا رضا در تهران (۴۶۴-۴۳۲) - وضع سلطنت ناصرالدینشاه، اوضاع مملکت، تعدیات شاه، حکام ولایات، قشون، نابسامانی در قسمتهای مختلف کشور (۴۸۷-۴۶۵) - سلطنت مظفرالدینشاه، صدراعظم، خصوصیات شاه جدید، خصوصیات امین السلطان صدراعظم، مسافرت شاه به فرنگ، اعتراضات مردم، صدارت اتابیک اعظم، مسافرت مؤلف به خارج (۵۳۵-۴۸۷) - صدارت عین الدوله، شیوع وبا، قرض از روسیه برای مسافرت های به فرنگ شاه، اعتراضات علمای دینی، مقدمه انقلاب مشروطیت، در وصف امیرکبیر و دیگر ترقیخواهان ایران، پناهندگی جمعی از مردم به روسیه، انقلاب در تبریز، انتخابات تهران (۵۶۶-۵۳۵) - سلطنت محمدعلیشاه، اعتراضات ازاد یخواهان، سفر مؤلف به روسیه و دیدار علمای پناهنده، قتل امین السلطان، کشمکش محمدعلیشاه با مشروطه خواهان، (۵۹۴-۵۶۶) - قضیه توپ بستن مجلس، وقایع تبریز و قیام ستارخان، وقایع اصفهان و قیام بختیاریه، وقایع رشت، وقایع تهران (۶۱۸-۵۹۴) - مسافرت مؤلف به بختیاری و ملاقات با سردار اسعد، تسخیر تهران، فرار محمدعلیشاه (۶۳۳-۶۱۸)

توضیح حمید سیاح (۶۳۵-۶۳۴)

فهرست مطالب و تصاویر (۶۴۰-۶۳۷)

حاج زین العابدین مراغه ای، سیاحتنامه* ابراهیم بیک یابلائی تعصب او با مقدمه و حواشی باقر مؤمنی، نشر سپیده، تهران ۱۳۵۷ هـ.ش، ۳۰۰ صفحه (۴۷ ص مقدمه و ۳۴ ص معرفی جلد دوم)، قطع خشتی، چاپ چهارم، چاپخانه* نوبهار، شامل نقش روی جلد و پشت جلد چاپ قاهره و صفحه اول و دوم ترجمه* روسی و صفحه اول ترجمه* المانی. این کتاب وضع اسفناک ایران، مقایسه این مملکت با کشورهای متمدن جهان، راههای پیشرفت و ترقی و علل عدم پیشرفت را در ایران نشان میدهد. همین این کتاب به نثر روان و ساده نویسنده می باشد و راهی برای آگاهی به ادبیات قبل از جنبش مشروطه می باشد. این کتاب بسیار مورد توجه مردم واقع شد. ولی استبداد محمدعلی شاهی باعث ممنوعیت کتاب شده. از این رو بطور مخفیانه در شهرها بین آزاد یخواهان پخش میشد.

* * *

حاج زین العابدین مراغه ای فرزند یکی از تجار بزرگ مقیم مصر بود. اجداد وی از اکراد شمال ساوجبلاغ بود و از خوانین آن سامان بودند. وی ساکن اسلامبول بود، تبعه روس شد ولی نگرانی دائمی درباره اوضاع ایران و وصیت پدر سبب سیاحت وی در ایران شد. او بسیار علاقمند به وطن بود. حب وطن و اوضاع ناراحت کننده ایران سبب وفات وی در سال ۱۲۹۰ هـ.ش شد. او خرابی مملکت را از رجال فاسد و علما* سو* ناشی میداند و آنان را سبب عقب ماندگی و جهل مردم میداند، وی تغییر اصولی نظام اجتماعی را خواستار بوده، فساد را ذاتی استبداد میداند و معتقد است که

استبداد همه چیز را فاسد میکند . کتاب وی نماینده خود آگاهی نویسنده است .

* * *

مقدمه (۴۷ - ۱)

بندر برمصر (اسکندریه) ، باطوم ، ایرانی های بیکار در قفقاز ، علت سرگردانی مردم
در خاج ، توصیف قطار و تونل ، تغلیس و اوضاع بد ایرانیان آنجا ، باد کوبه ، گرانی
محصولات در ایران (۵۸ - ۴۷) - بندر انزلی ، طوس ، توصیف حمام ایرانی ، بیمارخانه
حضرت امام هشتم ، وضع سرباز ایرانی ، جریان صیغه در مشهد ، استعداد مردم در
تقلب ، تریاک و عطر در مسجد گوهرشاد ، نیشابور و مسجد بزرگ آن و بی دینی مردم ،
دامغان و چگونگی مجازات مجرمین ، شاهرود بسطام و حشره غریب گزان ، حکام شهر ،
وصف بیسواد ی ملای مکتب خانه (۷۴ - ۵۸) - ده خاتون آباد ، تهران و جریان
ملا محمد ، حضرت عبد العظیم ، کثرت نظامیان ، شکایت به وزیر داخله درباره اوضاع
نابسامان ایران ، مجازات مؤلف (۱۱۲ - ۷۴) - دیدار با حاجی میرزا علیخان امین
الدوله (وجود محترم) وصف قانون ، تعریف حقوق ، بحث درباره اوضاع مملکت ، رعایا
دهقانان ، تجار و سوداگران ، لشکریان ، سیاست مقایسه مردم ایران با مردم ژاپن ،
در وصف امرای دولت ، لزوم علم و مکتب در مملکت (۱۴۲ - ۱۱۳) - روزنامه ایران سیاستی
جهت اختناق مردم ، میدان مشق ، توصیفی درباره مجسمه شاه ، مقایسه شاه ایران با
امپراطور ژاپن و پتر کبیر روسیه ، مدرسه دارالفنون ، لباس زنان (۱۵۲ - ۱۴۲) ، توصیف
شاه ، امرا ، تجار ، اصناف و کسبه ، قزوین ، خیابان عالی قاپو ، بازار ، مسجد ، مدرسه قزوین ،
رشوه ، مجلس ادب با وسفر (۱۶۳ - ۱۵۲) - مرقد شیخ صفی الدین اردبیلی ، دهاتیها

مقبره شاه طهماسب اول، دیگر دیدنیهای قزوین، جریان کشتی گاو میش ها، جریان
 جهاد مردم، جمع اوری اسب و شتر، در حضور حاکم (۱۷۵-۱۶۳) - ملا بازی در اردبیل
 بیسواد ی مامورین گمرک، دروازه شهر، کاروانسرای شهر، گردش هفتگی مردم، در وصف
 بیماری جذام در ایران، مسجد جمعه، شهر مراغه، بابیگری، بیسواد ی مردم، درویش
 و شعبده بازی، فوج مراغه (۱۸۹-۱۷۵) - دریاچه ارومیه، جنگ در طرفداری حیدر
 و نعمتی در ایران، طوایف دیگر در ایران، حمام و کثافت داخل آن، بازار شهر، بیکاری
 مردم، چاپخانه (مطبعه)، استقبال در ارومیه (۲۰۲-۱۸۹) - تبریز، تجار، رفتار
 حاکم، صحبت مؤلف درباره اصلاحات در مملکت، درد تجمل پرستی مردم تبریز،
 دیگر خصوصیات مردم تبریز، راهزنان و اشرار مرند، بیماری ابله، مقایسه ایران با دیگر
 کشورها از نظر طبیب و درمان بیماری، خرج از ایران (۲۳۰-۲۰۲) - قفقاز، نتیجه
 سیاحت ایران، مقایسه ایران با دیگر کشورهای اروپائی، علل عدم ترقی ایران، راههای
 پیشرفت در ایران، عدم امار صحیح جمعیتی در ایران، باطم (۲۵۰-۲۳۰) - اسلامبول
 وطن پرستی مؤلف، آتش سوزی، بیماری حبوطن (۲۶۳-۲۵۱) - راههای پیشرفت
 ایران (۲۶۵ و ۲۶۴) - مرگ او (۲۶۹-۲۶۸)

معرفی قطعاتی از جلد دوم (۳۰۰-۲۷۰)

جلد دوم، هنوز چاپ نشده است.

معزالدين مهدوی : آخرين ماموریت، ناشر ؟ تهران، اذر ۱۳۴۲، ۲۳۲ صفحه، قطع
وزیری، چاپ اول، چاپخانه بهمن، شامل فهرست مندرجات و منابع و ماخذ است. مصور
بوده، شامل نقشه کامل مسیر راه میباشد (۴ صفحه) شامل ۱۶ بخش و شرح حال نگارنده

* * *

سید محمد باقر مهدوی ملقب به معزالدين در ۱۲۸۹ هـ در مرحله بیداباد اصفهان
در يك خانواده مذهبی متولد شد . شجره نسب او به حضرت موسی بن جعفر علیه السلام
میرسد . وی پس از اخذ دیپلم علمی از مدرسه دارالفنون و دریافت لیسانس فیزیک و
شیمی از دانشسرای عالی به سمت دبیری پذیرفته شد و در شهرهای مختلف ماموریت
انجام کار گرفت . به تعلیم خط نستعلیق پرداخت . نقاشی مینیاتور میدانست و شعر
میسرود . تالیفات زیادی در زمینه مبحث های فیزیک و آثار باستانی دارد و بعلمت پشتکار
زیاد نشانها و مدالهای فراوانی از فرهنگ و هنر دریافت کرد . علل نوشتن سفرنامه
وی این بود که در سن بازنشستگی به فکر تدوین و مرتب کردن مطالبی پرداخت که در
طول ماموریت های مختلف با آن روبرو شده بود . مسافرت وی ۸۰ روز طول کشید .

* * *

مقدمه — يك صفحه

حرکت از تهران به مشهد و زاهدان، گناباد و سلطان علی شاه (۱۵-۲) — تشریح
مکتب تصوف و اصلاحات صوفیه (۲۳-۱۵) — زاهدان و جشن سم اسفند، علل نقص
تربیت در ایران، مدرسه علم دین حنفیها، بم (۲۳-۳۰) — میرجاوه و لادز، ناهار عید

فطرو حرکت به سیستان (۳۶-۳۰) - سیستان، کوه خواجه، رود هیرمند، مراجعت به زاهدان (۴۱-۳۶) - حرکت به خاش و مشکلات راه، کوه اتشفشان تفتون (۴۸-۴۱) - حرکت بسراوان، درخت خربوزه و استبرق، حرکت به خاش (۵۸-۴۸) - حرکت از خاش به ایران شهر، کلاسهای حرفه ای (۶۳-۵۸) - حرکت به چاه بهار و عبور از شن اسفهدگه تنگه سرخه، چرای محصلین در صحراها، کارمندان دولت، شرح چاه بهار، حرکت از چاه بهار و مشکلات راه (۷۸-۶۳) - عبور از شن اسفهدگه، مراجعت به ایران شهر و خاش و زاهدان، تعیین قبله و حل معادله مثلث کروی، اختلاف فرهنگیها (۹۰-۷۸) - حرکت از زاهدان به کرمان، سرو احمد اباد سیرجان (۹۳-۹۰) - بندر عباس و ابگرم گنو، جزیره قشم، آثار استعمار پرتغالیها در جنوب، مخنث ها، شرح برقع زنان، موزه مردم شناسی بندر عباس، حرکت به سمت بندر لنگه، مشکلات راه (۱۱۳-۹۳) - بندر خمیر و ابگرم ان، اختلاف شیعه و سنی، اب برکه و مرز رسته (پیو)، تشریح عقاید سنی و شیعه و ذکر کتب معتبر شیعه و سنی (۱۳۱-۱۱۳) - حرکت از لنگه به بندر عباس و میناب، تشریح جلگه میناب و نخلستان های آن، بخارخانه، سبزواران، قصبه کهنج مدرسه هوکرد و درختان کرچک، حرکت از سبزواران به کرمان (۱۴۹-۱۳۱) - شرح کرمان و کرمانیان، مسجد جامع و مسجد ملک محمد ارس ابراهیم خان و معصومیه (۱۵۹-۱۴۹) مسافرت به ماهان، مکتب شاه نعمت اله ولی، مکتب شیخیه، شرح اخباری و اصولی (۱۷۲-۱۵۹) - بازرسی ماهان، اختلاف و نزاع حیدری و نعمتی، حرکت از ماهان به بمدارس نرماشیر و ذکر قلعه بم (۱۸۱-۱۷۲) - ماهان و قبر حسنعلیخان گروسس، مشتاقیه و کوثریه، حرکت از کرمان به رفسنجان، اشکال کتب درسی، شرح حال پدر و جد نویسنده، مسجد جامع و مسجد امیرچخماق، حرکت از یزد به تهران (۱۹۴-۱۸۱) شرح حال نگارنده (۲۱۴-۱۹۴) - فهرست اماکن (۲۲۱-۲۱۵)، فهرست اعلام ۲۳۲-۲۲۳

میرزا ابراهیم، سفرنامه، مازندران و استرآباد و کیلان، بکوشش مسعود گلزاری، انتشارات بنیاد فرهنگ ایران، تهران ۱۳۵۵ هـ. ش (۱۶ + ۳۳۴) صفحه ۲۷ ص فهرست، چاپ اول، چاپخانه زر، این کتاب جغرافیای سرزمینهای جنوبی دریای مازندران همراه بناها و آثار تاریخی و نرخ مواد خواربار و تواریخ محلی و گوشه هایی از وقایع زمان سالهای ۱۲۷۶ و ۱۲۷۷ هـ. ق را مشخص می نماید که مولف برای ژنرال درن نوشته است

* * *

از مؤلف کتاب اطلاع دقیقی در دست نیست. ولی روشن است که وی مدت ها در سرزمین های جنوبی دریای خمرز زیسته است. وی سفر خود را در رمضان ۱۲۷۶ هـ. ق. شروع و در دیقعد ۱۲۷۷ هـ. ق. بپایان رسانید. وی سفر خود را از تهران شروع کرده، شهرستان های سمنان، دامغان، شاهرود، استرآباد، اشرف، ساری، بارفروش لاهیجان، رشت، قزوین و استارا را دیده و تمام وقایع زمان سفر خود را یادداشت کرده است

* * *

دولت آباد، دهکده خاتون آباد، دهکده ایوان کیف، دهکده قشلاق، بلوک ارادان، دهات خوار، دهکده نمک، دهکده لاسگرد (۱۵-۱) - شهر سمنان، حاکم محلات، تجارت، ارگ، امام زاده ها، اوزان، محلات بیرون شهر (۱۹-۱۶)، دهکده آهوان، دهکده قوشه، شهر دامغان، اب جاری بر محلات (۲۶-۲۰) - شهر شاهرود اوزان و مقادیر، دهکده تاش، دهکده شاه کو، دهکده رادکان، دهکده جـ—ز، جزیره آشوراده، کرد محله، دهکده کفشگیری (۴۷-۲۷) - بلده استرآباد، امام زاده ها

شهرهای خراب استرآباد، بلوکات، طوایف، حاکم استرآباد، خوانین جعفریای، زن ترکمان قاجار ساکن استرآباد (۷۵-۴۸) - بلوککلباد، شهر اشرف، عمارت چهل ستون عمارات اندرونی شاه عباسی، باغهای دیگر (۸۵-۷۶) - قراتبه، نیکاح، سمسیس کنده شهر ساری، محلات، تشکیلات، مرکبات، گنبد حسام الدوله، بلوکات ساری، نرخ ماکولات (۱۰۶-۸۶) - فرح آباد، مشهد سر، میربازار، بازار، امیرکلا، حفزه کلا، بارفروش، محلات، کوچه ها، کارخانه، بلوکات، نرخ اغذیه، بابیهای ساکن بارفروش (۱۲۹-۱۰۷) - فریکتار، محمود آباد هراز، بلوک امل، شهر امل، لاریجان، سلده، نور و بلوک ان بلوی کلا، صلاح الدین کلا، چلندر، کجور، اورنگ، بلوک کلارمستاق (۱۴۴-۱۳۱) - عباس آباد خرم آباد، خانوارها، بلوکها، اب گرم سخت سر، دهات سخت سر، بلوک سیاهکلارود رود سر، نرخ ماکولات، لنگرود، کیلایه، لاهیجان، باب ها، محلات، امام زاده ها (۱۶۴-۱۴۵) - شهر رشت، اسامی محلات، منازل از رشت به دارالسلطنه قزوین، ایلیات قزوین، راههای منجیل به زنجان، دهکده منجیل، رحمت آباد، دهات، بلوکات دهات ایل نشین، رودخانه ها، بیلاقات (۱۸۵-۱۶۵) - ولایت عمارلو، دهات، دهات بابامنصور عمارلو، طوایف عمارلو، ولایت زیتون رود بار، دهات زیتون رود بار، ولایت شفت، بیلاق و دهات شفت، فومن، دهات فومن، ولایت تولم، دهات تولم، حاکم نشینها (۱۹۹-۱۸۶) - ولایت انزلی، محلات انزلی، کپورچال، ولایت طالش، دهات گیل و ولاب، دهات طالش و ولاب، بیلاق طالش و ولاب، طالش و ولاب، بیلاق و قشلاق اهالی، سکنه، ولایت اسالم، دهات و بیلاق اسالم، ولایت گرگان رود، دهات، ابریشم، امامزاده ها، کوهها، حاکم دهات گرگان رود، بیلاق اق ایولر، رودخانه های گرگان رود، استارا (۲۱۹-۲۰۰)

تعلیقات و تصحیحات و اظافات (۲۴۸-۲۲۱) - فهرست عمومی (۳۳۴-۲۴۹)

ناصرالدینشاه، سفر ناصرالدینشاه به عراق و بلاد مرکزی، بامر محمد حسن ملقب به اعتماد السلطنه در دارالطباعة خاصه دولتی بطبع رسیده است. ۱۳۱۹ هـ. ق شامل ۱۹۳ صفحه (۲ صفحه مقدمه)، این کتاب جریان سفر ناصرالدینشاه قاجار را به عراق عجم و بلاد مرکزی باقرا، مابین راه شرح میدهد. قطع کتاب ۲۰ × ۳۲ است.

* * *

ناصرالدینشاه از پادشاهان قاجار می باشد که در طول سلطنت طولانی خود به فرنگ و چندین سفر به شهرهای داخل کشور کرده است. این کتاب را در سال ۱۳۰۹ تألیف کرده است.

* * *

مقدمه (۱-۲)

عزیمت، صاحبقرانیه، عشرت آباد، امین السلطان، حضرت عبدالعظیم، کاریزک، خواجه سرایان همراه شاه در سفر سواره وافواجی که در رکاب هستند، پیشخدمتهائی که در رکاب هستند، حسن آباد، کرج، رودخانه شوریلی، قلعه محمدعلیخان، عزیزآباد (۱۰-۳) - علی آباد، شکارپاخلان (نوعی مرغ) منظریه، باقراآباد، ساوه، قم، حمام قم (۱۸-۱۱) - طایقون، بیلاقات قم، نیزار، دره ماهور، دودک، قریه دولت آباد مشهد قالی شوران (۲۷-۱۹) - دلیجان، محلات، بادهای شدید (۲۷-۳۴) - کوههای جبال عراق و گلپایگان، سست کندر، غار ازادخانی، دره برقان، جلگه کمره، ده بلاورجان (۴۲-۳۵) - انجدان، علما، انجدان، اب وهوا، دره شراغول جاجرود،

شکار، سلطان آباد، تفرج وگردش در شهر، عقیل آباد، ترکان اندرایجان (۵۹-۴۳) -
جران ده، بهزاده، نمک کور، سراب (۷۴-۶۰) - قریه^۱ استانه، چهارباغ جران، سرنبه
صورت اسامی کسانی که بحضور رسیدند، حسین آباد، اسامی دهاتی که در سر راه قرار
دارد (۹۸-۷۵) - کولیدر، بروجرد و مسجد شاه ان (۱۰۴-۹۹) - سراب سفید،
چشمه^۲ کرتیل، چشمه دروغ زن، سایر چرچشمه ها، حسین آباد، عید اضحی و مراسم ان،
سراب گاماسب، دهات سر راه (۱۲۲-۱۰۵) - قریه^۳ دهیه، شهر نهاوند، گردنه^۴
خاوه (۱۳۳-۱۲۳) - یورت بابارستم، عید غدیر، سراب کیان، ده وسیج از دهات
نهاوند، فرسنگ، دهات میان راه، توپسرکان، پذیرفتن بعضی از شاهزاده ها، ده
جیجیان، ملایر، سرکان و اریتمان (۱۶۰-۱۳۴) - جمیل آباد، فتح، دیزاباد،
حبیریاد، دهات میان راه، نظام آباد، دهات میان راه، اشتیان، دهات میان راه،
روز عاشورا (۱۷۴-۱۶۱) - دستجرد، ده کندرود، یل آباد، دهات میان راه،
فتح آباد، ده امیرآباد، دهات میان راه، قاسم آباد خالصه و دهات میان راه،
سلطنت آباد (۱۹۳-۱۷۵)

ناصرالدین‌شاه قاجار، سفرنامه* خراسان، زیر نظر ایرج افشار، انتشارات فرهنگ ایران زمین، تهران، ۱۳۵۴ ه.ش. چاپخانه* بهمن، قطع وزیری (۲۲۷+۳) صفحه مصور. این سفرنامه از حیث اطلاعات تاریخی مربوط دربار ناصری و آداب عصر او و هم از جهت جغرافیائی واجد فوائد است و درباره* سفر دوم ناصرالدین‌شاه در سال ۱۳۰۰ به خراسان است که توسط محمد حسن خان اعتماد السلطنه به سال ۱۳۰۶ به صورت چاپ سنگی در دارالطباعة* خاصه دولتی انتشار یافته است.

* * *

تدارك سفر، تالار سلام، سان در دوشان تپه، سرخه حصار، همراهان، نوکرها
(۷-۱) - راه کوك داغ دره کرد خلیل، ده عسطلک، رود هن، ایلات کرد بچه،
عمل قیسی فروشی در دماوند، سرندان، امین آباد، قصبه* فیروزکوه (۲۱-۸) -
کور سفید، جاشم از توابع سمنان، فولاد محله، سرخه ده، چشمه علی، معارف سمنان،
علما و شاهزادگان دامغان (۲۲-۳۷) - بیلاق و قشلاق، چهارده کلاته، شاه کوه،
تاش، ده مجن، ابرسیج، بسطام (۵۶-۳۸) - کلاته، خوش بیلاق، تیلور، کاشیدار،
کالپوش، قبر دانیال پیغمبر، اسم طوایف ترکمان کوکلان، دشت گرگان (۷۹-۵۷) -
دره، شاهکوه، جاجرم، چهارده سنخا، ده قلی، چهاربید، جلگه شوغان و رباط
عشق، فیروزه، بجنورد، ارگ محمدخان (۹۹-۸۰) - علی آباد، خانه سهام الدوله
در شهر، دره حمیدآباد، عبدآباد جز، قوچان، شیروان، بزرل آباد، چمن لیلی،
قوچان، بسوهان، رادکان (۱۲۴-۱۰۰)، چشمه کیلاس، چمن قهقهر، مشهد

(۱۴۱-۱۲۵) - ترقبه ازدهات مشهد، معدن طلای خراسان، اسامی و شرح قلعه جات، بلوکچولای خانه، دیوانخانه، مشهد، خواجه ربیع، زیارت حرم، قورخانه نزدیک ارگ، شریف آباد، دیزآباد، قدمگاه، نیشابور، حسین آباد، شوراب، سبزوار، رسود، سودخر (صدخرو)، مزینان (۱۸۳-۱۶۱) - عباس آباد، میاندشت، میامی، ارمیا، شاهرود، ده ملا (۲۰۰-۱۸۳) - مهمان دوست، دامغان، امیرآباد، قوشه، آهوان، سمنان، لاسجرد، ده نمک، پاده خوار، قشلاق، ایوان کیف، صورت اسامی دهات اربابی وخالصه بلوک اربعه، خوار، خاتون آباد، دهات میان راه، عزیمت بطرف تهران (۲۲۲-۲۰۰)

حاج عبد الغفار نجم الملك، سفرنامه خوزستان، بکوشش محمد دبیرسیاقی، مؤسسه مطبوعاتی علمی - تهران ۱۳۴۱ هجری شمسی، ۱۳ + ۲۰۲ صفحه، قطع خشتی .
این کتاب فصل بندی نشده و فهرست مندرجات ندارد . درباره اوضاع اقتصادی واجتماعی و سیاسی خوزستان است . کتابچه دستورالعمل این مسافرت شامل ۱۴ اصل و شرح میباشد

* * *

نجم الملك (نجم الدوله) عبد الغفار بن علی محمد در سال ۱۲۵۵ هـ ق متولد و در سال ۱۳۲۶ هـ ق درگذشت . وی در سال ۱۲۹۹ هـ ق بدستور ناصرالدین شاه برای بررسی و تحقیق سد اهواز به خوزستان رفت . مسافرت وی ۸ ماه و بیست روز طول کشید . وی همچنین اوضاع اقتصادی، اجتماعی و سیاسی مناطقی که از آن عبور میکرد مورد بررسی قرار داده است . سفر وی از تهران آغاز و از راه کاشان و اصفهان و بروجرد و خم آباد به خوزستان منتهی شده و پس از راه بختیاری و اصفهان و کاشان و قم باز در تهران پایان یافته است . وی در نجوم، ریاضیات و تقویم و در سیاست و ادب مهارت داشته است .

* * *

نقشه راه، شاه عبد العظیم، قریه زیان، حوض سلطان سنجر و اوضاع آن، قم، سد قم، تاریخچه جمعیت آن، یاسنگان، رباط سن سن، کاشان و آثار تاریخی و قبور معروف آن، قهرود، اصفهان، منزلهای مختلف در راه، بروجرد (۱۶-۱) - خم آباد مالیات، اوضاع طبیعی، دزفول، رود دز، اوضاع اقتصادی، شوشتر، جمعیت، وضع شهر

و وسائل رفاهی، پل، وضع خیابانها (۳۱-۱۷) - بند قیر، قلعه بند قیرو اوضاع آن، رود کارون، اهواز، اوضاع جغرافیائی، زراعت، صنعت، اعراب خوزستان، چشمه ام الدار خرابه های اهواز، خصوصیات آنها، خانه های اهواز، بازدید سد (۵۳-۳۱)، حکومت خوزستان و شاخه های آن، ایل اعراب گورلی، ایلخانی بختیارها و جمعیت آنها، ایلات مختلف، کوه ام الغفور، شهر حویزه، اراضی و زراعت، آب و هوا، وضع خانه ها، مالیات، محصولات زراعی، حصار، درخت ها، سد ناصری (۷۴-۵۳) - اهواز، ایل پشت کوه، شکار در خوزستان، انواع ماهی در رود کارون، فیلیه و نقشه آن، تنباکوی گلپایگانی، اسباب و وسائل انتیک، نخلستانها، (۸۷-۷۴) - آبادی محمره و نهر خین، اوضاع جغرافیائی، زراعت، مالیات، نخلستان، صنعت، فلاحیه و اعراب آن، ایلات مختلف (۱۱۱-۸۸) - خلق و خوی اهالی خوزستان، مذهب، مالیات، بند قیرو شوشتر، دزفول، صحن دانیال، قلعه شوش و خرابیه های آن، تاریخچه شوش، بیابانهای اطراف شوش، جمعیت، تبعه آن، بند کریمخان، رود ویرج، وسد خرابیه آن (۱۳۲-۱۱۱) - دزفول، آب، بیماری - کاهونک، شوشتر، بیماری هاری، سدر، مالیات، خصوصیات مردم شوشتر، نفت، رام هرمز، زراعت، باغات خراب شده محصولات رام هرمز (۱۴۸-۱۳۲) - کوه گچ، قریه منکو، جانکی، مال میر، اثار قنوت، ایلات بختیاری، کلک وسیله عبور از آب، گدار، دبه دز، شلیل، گندم کار، ناغان، قریه دشتنا در چهار محال، باب حیدر و شجره نامه باب حیدری (۱۶۴-۱۴۸) - چادر بندی بختیاری، کارکنان و آب آن، ایلات بختیاری و حدود مکان آن، تقسیمات ایلات بختیاری سودجان، سامان، نجف آباد، اصفهان و اثار باستانی (۱۷۸-۱۶۵) - مورچه خورت کاشان، شوراب، قم، حوض سلطان، حسن آباد، ورود به تهران (۱۸۳-۱۷۸) فهرست نام کسان و طوایف و اماکن (۲۰۲-۱۸۵)

هرمان نوردن ، زیر آسمان ایران ، ترجمهٔ سیمین سمیعی ، انتشارات دانشگاه تهران ، تهران ، ۱۳۵۶ ، ۸ + ۱۳۴ قطع وزیری ، چاپ اول ، چاپ دانشگاه تهران ، شامل ۴۰ تصویر عکسبرداری شده و یک نقشه رنگی و یک دستخط می باشد . این کتاب خلق و خوی مردم را از هر جهت با موشکافی و صمیمیت و علاقمندی تجزیه و تحلیل کرده . صفت های اخلاقی و همچنین خوبیها و ساده دلیهای آنان را ضمن توصیفهای اجتماعی خود تصویر کرده است . کتاب شامل ۱۵ فصل می باشد .

* * *

هرمان نوردن انگلیسی الاصل ، مقیم امریکا ، عضو انجمن سلطنتی جغرافیادانان انگلستان و انجمن جغرافیادانان امریکا می باشد .

* * *

دورنمائی از ایران ، شهر بغداد ، مسابقات اسب دوانی ، جعفر علی تاجر جوان ایرانی (۴ - ۱) - سنی ، شیعه محمدی ، نجف ، کربلا (۱۲ - ۵) - بصره ، محمره ، آبادان ، مناطق نفت خیز بختیاری ، شوشتر ، آنچه که از اسکندر باقی مانده است (۲۰ - ۱۳) - بوشهر ، اولین اثرات مسافرت به ایران ، یک خانهٔ ایرانی ، واسموس یکی از عمال مؤثر جنگ بین المللی (۲۷ - ۲۱) - مسافرت بازورق بهمیاری ، روستان ، رقابت قدیمی ، اروپائیان در خلیج ، شیخ جوان خلیج فارس ، گناوه (۳۳ - ۲۸) - شکار شاهین در ایران ، حیدرخان ، دیداری دیگر با روستان خان (۳۹ - ۳۴) - ایلات و عشایر جنوب ایران ، عبدالفتح خان قشقایی ، خانهای کشکولی ، مهمان نوازی خاص ایرانیان ،

کریم خان بوبر احمدی، کچ نشینان (۵۳-۴۰) - محمدعلیخان سدید کسایسی،
 اظهارات یک ایرانی در مورد ادب و رسم در خلیج فارس، مراسم عروسی، تشریفات
 زایمان، نحوه تغذیه، چراگاه ها، زینت آلات بانوان، لباس مردان، طرز معالجه چهار
 پایان، اواز خوانان بوشهر، اعیاد عمومی (۶۰-۵۴) - ورود به ایران واقعی، اولین
 کاروانسرا، شبی در خانه یک تاجر ایرانی، کازرون، درویش، دشت شاهپور——
 (۷۴-۶۱) - شیراز، شهرت شیراز، بازار، شیخ عبدالکریم سادات، حافظ و سعدی و
 مدفن آنان، قوام الملک شیرازی، مجازات های قرون وسطی، یک خانواده دهقانی
 (۸۶-۷۵) - چاروادارها، دل گشا، محافظین راه، زرقان، متمول ترین مرد کناره،
 تخت جمشید (۹۵-۸۷) - دختر صحرا، دهکده قدیم پارس، دشت مرغاب، قبر
 داریوش، زندگی خانوادگی در دهکده سعدآباد، ده بید، برنامه کلوب شبانه،
 همجنس بازی در ایران، عبورگاه قلی کوش، خان خوره، ساریانان و داستان شتران،
 آباده، گومیشاه (۱۱۴-۹۶) - افسانه پیدایش اصفهان، افتخارات گذشته اصفهان
 سال نو ایرانی، مناره های قدیمی، فرشها وقالی ها، قبرستان مسیحیان، چهل ستون
 (۱۲۳-۱۱۵) - راه کوهستانی، شهر مقدس قم، مدفن حضرت معصومه علیه السلام،
 ایران در اوج تجدد خود، رضاشاه کبیر، آئین سلام در کاخ گلستان (۱۳۱-۱۲۴) -
 اثرات ناشی از نفوذ شوروی در ایران، عبور از طریق قفقاز، آخرین خاطره از ایران
 (۱۳۴-۱۳۲)

موسیوب نیکیتین، ایرانی که من شناخته ام، ترجمه فره وشی، انتشارات معرفت، تهران ۱۳۲۹ هـ ش ۱۶ + ۳۲۵ صفحه، قطع رقعی، چاپ اول، شامل ۲۱ عکس و دو قسمت یکی تحصیلات مؤلف و دیگری ماموریت وی. این کتاب تاریخی است مربوط به آغاز مشروطه خاصه سالهای ۱۹۰۹ تا ۱۹۱۱ است و میتوان گفت از ابتدای مشروطیت تا استعفای رضا شاه را دربر دارد. مؤلف در این کتاب حکومت گیلان و قزوین و تهران و اصفهان و شخصیت بعضی از رؤسای آن زمان را شرح میدهد. این کتاب مقدمه ملك الشعرای بهار را نیز دارا می باشد.

* * *

موسیوب نیکیتین در ۱۸۸۱ در لهستان متولد شد تحصیلات خود را در ورشو، مسکو و تروگراد و در رشته حقوق، عربی، ترکی، فارسی و فرانسه و خصوصا ادبیات فارسی و شناسائی ایران بپایان برد و مدتی هم در استانبول تحصیل کرد. برای اولین بار در سال ۱۹۰۹ به ایران آمد و سپس در سالهای ۱۹۱۲ تا ۱۹۱۹ در ایران درسرویس قونسلگری روسیه در رشت و تبریز و ارومیه و ساوجبلاغ و تهران بکار اشتغال داشت. تالیفات و رسالات فراوانی داشته، از اینرو مدالها و نشانهای فراوانی دریافت کرده است.

* * *

دوره آموزش و تحصیلات مؤلف (۴۲-۱) - قصبه ارمنی نشین جلغا، اصفهان، مالیات، زراعت، قونسولخانه، معاهدات ایران و کشورهای خارجی، مهمانی ها، مطبوعات فارسی (۵۸-۴۳) - مراجعت به سن پترزبورغ، خدمت در وزارت امور خارجه

نفوذ روس در ایران، تصرفات نظامی روس در ایران، حقوق تبعه روس در ایران، وظیفه سیاسی قونسولخانه (۱۲۰-۵۹) - هیئت قونسولی رشت، زندگی اجتماعی مردم، طبایخی ایرانی، مهمانی قونسولخانه رشت، رژه نظامی، جشن نوروز، نمایشات ایرانی ماه محرم و صفر، کشتی در ایران، بازیهای سرگرم کننده، حیوانات گیلان (۱۳۲-۱۲۱) اوضاع طبیعی گیلان، زندگی روستائی، مزارع، برنجکاری (۱۴۰-۱۳۲)، جشن کارناوال، چالوس، طالش، دهکده آق اولر، اوضاع رشت، دهکده چوماسرا (۱۵۸-۱۴۱) - مطالعات خاورشناسی، وضعیت ارباب رعیتی، بهائیان، اوضاع ایسوران در دوره قاجار، آخرین شاه سلسله قاجار (احمد شاه)، شروع انقلابات (۱۷۵-۱۵۸) - عقیده عمومی روسیه نسبت به ایران، عزیمت مؤلف به روسیه، تغلیس پایتخت گرجستان، تعرض قشون روس در آذربایجان (۱۹۰-۱۷۵) - تبریز، ژنرال شاریانتیه، انتصاب مؤلف به قونسلگری ارومیه، شیوع مرض در ارومیه، مسیونهای مختلف، جنگ مسیحی و مسلمان، شکایات مردم به قونسولخانه (۲۲۹-۲۰۲) - مسائل کردها، تشکیلات نظامی مسیحی، تبدیل سلاح به لباس قضائی، طایفه افشار، شکار با باز و قوش و قرق (۲۵۴-۲۳۰) - عزیمت به تبریز، مسافرت با کاروان از تبریز به قزوین و وقایع مسافرت عبور از میانه و زنجان (۲۸۸-۲۵۵) - قزوین و ماموریت مؤلف در آنجا، رشت، قازیان، تصرف رشت بدست پهلوی (۳۱۰-۲۸۹) - وقایع ارومیه در تابستان ۱۹۱۸، وداغ مؤلف با ایران، شرح وقایع تهران، شرح فعالیت رضاخان، انتقاد از رضاخان (۳۲۵-۳۱۱)

ارمینوس وامبری، سیاحت درویشی دروغین در خانات آسیای میانه، ترجمه فتحعلی
خواجه نوریان، نگاه نشر کتاب، تهران ۱۳۳۷ ه. ش. چاپ اول، چاپخانه سازمان
برنامه، قطع وزیری، ۵۵۷ صفحه، شامل ۲۴ فصل و ۳۴ تصویر. شامل دو بخش بخش
اول شرح مسافرت از تهران به سمرقند و از سمرقند به تهران و بخش دوم درباره جغرافیا
و آمار و تشریح اوضاع اجتماعی و سیاسی کشورهای مختلف آسیای میانه می باشد.

* * *

آرمینوس وامبری در سال ۱۸۳۲ میلادی در دوناو سرباهلی واقع در یکی از
بزرگترین جزیره های رود دانوب متولد شد. از ابتدای جوانی به مطالعه در علم زبان
شناسی علاقه فراوانی داشت سپس تصمیم به تحقیق زبانهای مختلف سرزمینهای مختلف
گرفت. بهمین منظور در اواسط قرن ۱۹ به قسطنطنیه رفت و در طول مدتی که در آنجا
اقامت کرد بصورت یک درویش تراند آمد، بانام مستعار رشید افندی تصمیم به سیاحت
در آسیای خاور میانه گرفت. این خاورشناس مجار سفر خود را (۱۸۶۴) به تحقیق
زبانهای مختلف خلاصه نکرده، بلکه اطلاعات اجتماعی، سیاسی و جغرافیائی و همچنین
اثار گرانبھائی راجع به نقاط مختلف این قسمت از آسیا و اطلاعاتی راجع به آداب و رسوم
و خلق و خوی نژادهای مختلف این شهرها را بدقت بدست آورده است.

* * *

فهرست مندرجات و تصاویر و مقدمه، مترجم و مقدمه، مولف (۱۵-۱)

بخش اول :

ایران، تهران، شیراز (۲۲-۱۵) - تهران، درویش، چهار جاده، تصمصیم و نقشه
 مسافرت (۳۷-۲۳) - شمال شرقی تهران، کوههای البرز، مازندران، ساری، سنی‌های
 مقیم قره تپه (۵۰-۳۹) - تریاک، دریای خزر، قوانین دریایی، مصب رود گرگان،
 گمش تپه (۶۸-۵۱) - منزل خان جان درگمش تپه، پارسائی زنانه، اولین برده، دیوار
 اسکندر، مسجد نو، اتابای ها، کوکلان‌ها، قزل الان‌ها یا تومولیهای باستانی، اشار
 باستانی، پلیس مذهبی، بردگی نزد ترکمنها (۱۰۱-۶۹) - مهمان نوازی ترکمن‌ها،
 مقابر بزرگ، امیر ترک، کجاوه سواری، اترک، برده روسی، سه جاده صحرا (۱۲۵-۱۰۳)
 تغییرها، تاریخ وقایع جنگی، خرابه های یونان درقران طاقی، تجارت، بالکان، عطش
 در صحرا، ریگ سوزان صحرا (۱۵۶-۱۲۷) - غزالهای قافلانقیر، بستر قدیم جیحون،
 تیمن، سوار ازبک، یموتها، خیه (۱۷۰-۱۵۷) - باردادن خان، قتل عام اسرا،
 سیاحت و گردش، خروج از خیه (۱۹۸-۱۷۰) - بین خیه و بخارا، قلندرخانه، تریاک،
 عبور از جیحون، بازار قیرقیز، صحرانشینان يك الامان، تشنگی و گرمای صحرا (۲۱۶-۱۹۹)
 - تباد، بردگان ایرانی، بلبل‌ها و لك‌لك‌ها (۲۲۵-۱۹۹) - بخارا، تکیه یا مدرسه،
 بزرگ طلاب نشین اسلام، بازارها، مغازه ها، نقال ها، بهاء الدین، بیگاری شیخ
 (۲۴۲-۲۲۷) - آزمایش نمودن درویشی مؤلف، کتب و نسخ خطی، ریگستان و قصر امیر،
 شانزده قسم چای، رشته یا کم مدینه، تقدس بخارائیه، حرمسرای باصرفه امیرمظفرالدین
 بازار برده فروشی، مقبره بهاء الدین (۲۶۳-۲۴۲) - راه سمرقند، صحرای کوچک،

شل ملیک، قرمینه، مسجد میر، سواران تکه، عقاید سیاسی مردم، سمرقند وگردشرداران یادگار تیمورخان، ارگ یاقلعه نظامی، قصر باستانی و مرقد و مسجد تیمور، مدارس، شهر قدیم و جدید، ده بید، امیر (۲۹۲-۲۶۵) - از سمرقند تا کارش، چاههای صحرا، زن فروشی، چاقوسازی کارش، قرقی، گردش با ترکمنها، مهمان نوازی تانارها، خرابه های بلخ، قاچاق بردگان، رشوه خواری وزیر، راه میمنه (۳۱۷-۲۹۳) - میمنه، موقعیت سیاسی و اهمیت آن، سیصد سرروی یک در، شاهزاده میمنه، تجارت محلی، حرکت بسمت هرات، گمرک، حمام سرد بالامرغاب، جمشیدیها و مهاجرتشان و محصولات طبیعی، خرابه های مارچاه، دو دریند، هزاره ایها، موانع در راه مبادله ازاد (۳۱۹-۳۴۵) - جلگه هرات، خرابه های قدیمی، بازار، مالیات، نژادهای مختلف، کلاه فروشی، نمدهای قلابی، فتح و غارت در هرات، اوضاع اداری (۳۶۵-۳۴۷) - از هرات به مشهد، نمونه بیحیائی شرقی، حرکت از مشهد، تهران، باریابی به حضور شاه، از تهران به طرابوزان، قسطنطنیه (۳۸۰-۳۶۷) .

بخش دوم :

حدود و تقسیمات ایلات، جنگهای داخلی، البسه، چادرهای مختلف، الامان وچپو، اسب ترکمنی، تنبلی و فلاکت، اداب و رسوم، مراسم عزاداری و تشییع جنازه، یسکا تاریخچه ترکمنها، اهمیت سیاسی این چادر نشینها (۴۱۹-۳۸۳) - خیوه، دروازه ها، محلات و بازارها، مساجد و مدارس، تشکیلات و موقوفات، پلیس، مراسم دولتی و مذهبی، مالیات، ابیاری، صنایع و تجارت، بازارهای هفتگی، شعر و موسیقی، بازی واسب دوانی، طغیان قره قالپانها، برده ایرانی (۴۵۴-۴۲۱) - بخارا، جمعیت

خانات ، طوایف مختلف ، تشکیلات سپاهی ، تاریخ بخارا (۴۷۱-۴۵۶) - خقند ،
 جمعیت ، پایتخت ، اوضاع داخلی و سیاسی (۴۸۷-۴۷۳) - تاتارستان چین ، خلق
 و خوی و ادب و رسم مردم ، شهرهای عمده (۴۹۷-۴۸۹) - روابط آسیای میانه با
 روسیه و ایران و هند ، زوار ، تصورات درباره اروپائیها ، حج خریدن ، جاده ه——
 (۵۱۱-۴۹۹) - زراعت ، میوه ، حبوبات ، تربیت احشام ، نژاد اسب ، شتر ، خر ،
 کارخانه ، خیاطی ، چرم ساغری ، کاغذ ، ابریشم ، اسلحه سازی و چاقو سازی ، قالی بافی ،
 نمد مالی ، تجارت ، روابط با دول دیگر (۵۲۳-۵۱۳) - مناسبات داخلی و خارجی
 (۵۳۲-۵۲۴) - رقابت روس و انگلیس ، خاطرات سی سال پیش ، خداحافظی مؤلف
 . (۵۳۷-۵۳۳)

فهرست اعلام (۵۵۷-۵۳۷)

مادام ۱۰ س ۰ وولنسن ، ایرانیان در گذشته و حال ۰ ترجمه میرزا احسن خان انصاری ، از نشریات خاور شماره ۱۵۸ ، تهران ، ۱۳۰۹ هـ ش (۱۵۷+۲) صفحه ، قطع جیبی ، چاپ اول ، چاپخانه خاور ، همراه با عکس مترجم ، کتاب شامل ۸ فصل میباشد در این کتاب اوضاع فلاکت بار مملکت و علل اصلی خرابی و بدبختی آن و موجبات پریشانی و عقب افتادگی سکه مملکت را بطور برجسته نشان داده و ضمن تالیف خود نکات قابل ملاحظه ای را جلوه گر ساخته است که دانستن آن از نقطه نظر مقایسه با اوضاع کنونی برای ما خالی از فایده نیست ۰

* * *

اطلاع دقیقی درباره نویسنده کتاب در دست نیست جز اینکه مادام اس ۰ وولنسن این کتاب را در سال ۱۹۰۹ میلادی به زبان روسی تالیف و منتشر کرده است ۰

* * *

پیدایش سلطنت ایران ، کوروش کبیر موجد ایران باستانی ، یورش اسکندر مقدونی و سقوط ایران ، ظهور ساسانیان و احیای ایران ، تسلط عرب و خلفای بنی عباس ، ظهور اترک و استیلای مغول ، تاریخ جدید ایران (۳۰-۱) - ایران در کجا واقع شده است سرحدات و وسعت اراضی آن ، آب و هوا و سکنه ایران (۴۷-۳۱) - حرفه و مشاغل ایرانیان ، فلاحت و زراعت و آبیاری مصنوعی ، گله داری ، ثروت های طبیعی و معادن ایران ، غوص مروارید ، تجارت ایران با روس و انگلیس (۷۱-۴۸) - دیانت زردشتی قدیمی ترین مذهب ایرانیان (۸۴-۷۲) - ظهور اسلام ، سنی و شیعه ، بابی ها ، اعیاد

ملی و مذهبی و روزه و ماه رمضان، روحانیت ایران (۱۰۰-۸۳) - ایران چگونه اداره می شود . ساتراپ‌های قدیم و حکام حالیه، مالیات و عوارض، قدرت نظامی ایران، قوه قضائیه و مجازات در ایران (۱۲۷-۱۰۰) - تهران و مناظر آن، کوچه ها و معابروآبنیه ایرانی، قصر شاهنشاهی، بازار تهران، لباس و خوراک ایرانیان (۱۴۷-۱۲۸)، ترتیب خواستگاری و عروسی ایرانیان، تعدد زوجات، وضعیت خانوادگی زن، مرگ و مراسم کفن و دفن در ایران (۱۶۵-۱۴۷) - طرز تعلیم و تربیت اطفال در ایران، مکاتب ابتدائی و مدارس، ادبا و شعرای مشهور ایران (۱۷۵-۱۶۵) - آینده ایران (۱۷۶-۱۷۵) .

سوپن هدن ، کویرهای ایران، ترجمه پرویز رجبی ، انتشارات توکا، تهران، ۱۳۵۵
 ه ۰ ش، ۹۴۴ صفحه (۸ ص مقدمه و ۲۰۹ ص فهرست) ۰ شامل دو قسمت و ۳۰۰ تصویر
 این کتاب جریان سفر سوپن هدن سیاح سوئدی است که ماهها و سالها بر پشت شتر
 در کوره راههای ایران خصوصا کوره راههای کویری هزاران کیلومتر را در نور دیده است
 این کتاب اطلاعات دقیقی را درباره ایران و آسیای مرکزی خاطرنشان میسازد .

* * *

سون اندرس فون هدن در فوریه ۱۸۶۵ در استکهلم متولد شد . نخستین سفر
 به ایران را در سال ۱۸۸۶ انجام داد . این سیاح جهانگرد سفرهای مکرر و طولانی
 و در نتیجه کتابهای متعددی در این زمینه ها داشته است . در سال ۱۹۵۲ م . در
 استکهلم درگذشت .

* * *

مقدمه و فهرست مطالب (۸-۱)

جلد اول :

روزهای اعتصاب در باطوم، شهر هرت در ساحل کلخین، طرابوزان، مسافرت با
 درشکه (۹-۴۶) - راه کاروانروی قدیمی به طرف تبریز، اویغ جغرافیائی و طبیعی مابین
 راه، سفر از طریق ارمنستان، در مرز سه کشور (۸۵-۴۷) - عباد تگاه ارمنیها، قبر نوح ،
 شورشهای اطراف نخجوان (۱۰۷-۸۶) .

در استانه ایران، پسر شاه، تبریز (۱۲۹-۱۰۸) - بزرگترین رودخانه شمال ایران و

میانه، استان اذربایجان، ساحل زنجان، اعتقادات مردم نسبت به مرگ، قزوین، تهران
 مظفرالدینشاه (۱۵۷-۱۳۰) - مسافرت به طرف کویر، امادگی کاروان، حاشیه کویر،
 ورامین و مسجد ان، قلعه نو، بستر جاجرود، قله اتشفشانی دماوند، آخرین دهکده
 حاشیه کویر، شورای جنگی برای سفر (۱۹۰-۱۵۸) - سرما و قنات، کوه دوازده امام
 کله حوض، مه های کویری، ملک آباد، راههای پرپیچ و خم و فاباد، چشمه کسریم،
 کویر نمک، خلیجهای شنی، حاشیه غربی کویر، کوه نخجیر، پیشرفتگی کویر (۲۵۵-۱۹۱)
 کوهها در قسمت جنوبی کویر، ده عشین، رودهای خشک کویر، شن کویر، علم و جاه علم،
 کوه چغت، بادهای کویر، کوه هجر، دخترهای بیابان و لباس آنان، کلبه های گلی،
 چوپانان و طرز زندگی آنان (۲۹۱-۲۵۶) - جاده انارک به شاهرود، تپه های کویر،
 دامنه کوه هزار دره، حوض گرسون (گرستان)، امادگی برای سفر کویر، جندق و ساکین
 ان، حوض دهنه، حسینیان، حوض حاجی رمضان، جزایر شنی کویر (۳۲۸-۲۹۲) -
 یخبندان در کویر، تپه های پست شرقی کویر، کوههای جندق، بارانداز بلوچ -
 کاشیا (کاشیها)، باد خراسان، کاروان یزد، سطوه، ده بیدستان، طرود، سکوت
 کویر (۳۷۱-۳۲۹) - کوه عروسان، کوه خورگر، باتلاق، قشر نمک، نخلستان عباس آباد
 (۳۸۶-۳۷۲) .

جلد دوم :

عباس آباد، خور، زنهای واحه، مزرعه نرو، راه کاروان رو طبس، نوارهای شنی،
 رودخانه لون دهر، حوض یاتیل، پیشرفتگی کویر، آخرین قلعه کویری، تپه شنی، قشر
 نمک، گرمسیر، چاه مجی، زندگی کاروانی، رباط گور، راه به مشهد (۴۲۵-۳۸۷) -
 کوه شتری، خانه مردگان، طبس، تکیه شهر، نخلهای طبس، شرح مارکوپولو درباره

کوپرهای ایران، شرح سایکس از کوپرهای ایران، کونان، دریاچه اب کوپر، راه بهاباد،
 راه پرواده، حوض کافه، کوه مرغو (۴۷۷-۴۲۶) - کوپر بهاباد، نوار کوپری، کسپر
 اسکندر تخت نادر، نایبند، حوض خلیفه، رودخانه نخ او (اب)، کوه گرماب، سرچاه
 وسکنه^۱ ان، (۵۱۲-۴۷۸) - شنهای روان، کوه ده نو، حوض علی شاه، سفرهای سیاحان
 مختلف به کوپر، مارکوپولو، دکتر بوزه، خانیکوف، پرفسور یونگه، عربها، گلد اشמיד، ژنرال
 مک گرگور، ستوان استوارت، ادوارد داستاک، ابوت، ژنرال گاستایگرخان، گالیندو،
 یوگان، ناصرالدینشاه، بیدولف، شیندلر (۵۵۴-۵۱۳) - دریاچه^۲ مرده، گودال
 جازموریان، باتلاق گاوخونی، دریاچه^۳ تبریز، باتلاق نمک، لشکرکشی اسکندر در
 بلوچستان جنوبی (۵۸۹-۵۵۵) - آب وهوای متغیر خزر، زمستان شرق ایران،
 بی بارانی در ایران، ارتفاع از سطح دریا کوپرهای در ساعات مختلف روز، آب وهوای
 خشک اسپتی، عدم دگرگونی آب و هوا در ایران (۶۱۸-۵۹۰) - شنهای روان، دشت
 نومید، شهر یزد، شنهای روان ترکستان شرقی، بادهای حاکم، ساحل دریاچه^۴
 هامون، دهکده های اطراف ان (۶۵۴-۶۱۹) - توثین (نوعی قایق)، سفر دریائی
 دریاچه هامون، رود هیرمند، شیوع بیماری طاعون در ایران، علل شیوع بیماری، ده گرگ،
 حسین آباد، هیرمند، فاصله ایران و افغانستان، تپه های خاکی وشنی، قبرستان
 شیله (۷۰۱-۶۵۵)

گشت و گذاری در خاک افغانستان، بلوچستان (۷۳۴-۷۰۲)

فهرست اعلام (۷۵۱-۷۳۵) - تصاویر (۹۴۴-۷۵۵) - نقشه سفر.

رضاقلی خان هدایت ، سفارت نامه خوارزم ، بکوشش علی حصوری ، ناشر کتابخانه طهوری ، انتشارات زبان و فرهنگ ایران ، تهران ، ۱۳۵۶ هـ . ش ، ت + ۱۵۱ متن + ۳۹ صفحه فهرست ، قطع وزیری ، چاپ اول ، چاپخانه افسست مروی ، این کتاب درباره سفر به خوارزم و توصیف خان های خویه و اداب و رسوم مردم و بازارهای خوارزم میباشد

* * *

رضاقلی خان هدایت هم به سفر وهم به سفارت خوارزم رفته و بامحمد امین خوارزمشاه خان خویه دیدار کرده است . وی به جغرافیای منطقه اشنائی کامل داشته و طی این سفر توانست دولت قاجار را از چند و چون کاریاگیان ان نواحی اشنا سازد .

* * *

مقدمه (۱-۶)

باغ جنت ، قصد سفر از راه ساری ، کوه البرز و باغات شمیرانات ، قریه باستلک ، رود بومهن و شدت سردی هوا ، داستانهای عامیانه درباره کوه دماوند ، فیروز کوه و قصبه ان ، جنگل مازندران ، قلعه کوه سمنان ، رباط کدوک ، سرخ رباط (۱۷-۷) - مقبره شیخ طبرسی ، شهر سازی ، طبرستان و وجه تسمیه آن ، شهرهای مختلف طبرستان اشرف و باغهای آن ، کرد محله (۲۸-۱۷) - رود باد سکون ، تراکه یموت (۴۹-۲۹) - کلاباغ ، حسن خبوشانی ، فرستاده امیر بخارا بدولت عثمانی و مراجعت وی ، اخبار تهران ، محمد امین خان اوزیک ، سئوالات خان خویه درباره مسائل مختلف از مؤلف (۷۴-۵۰) - توصیف ضیافت اهل خوارزم ، مقبره های خوارزم ، خلعت های خان خویوق

سید احمد خواجه نقیب بخارائی (۸۰-۷۵) - مملکت خوارزم و وجه تسمیه* ان ،
 شهر هزار اسب ، قلعه* خوانکاه ، دارالملک خیوه ، لباس مردم خیوه ، پهلوان محمود
 خوارزمی (۹۲-۸۰) - مراجعت از خیوه ، خصوصیات سلطان محمد خوارزمشاه ،
 قریه های مختلف خوارزم ، بلاد بخارا ، امیر بخارا (۱۰۶-۹۲) - بلاد فرغانه ،
 طخارستان ، بلخ بامی ، مرو شاهجان ، تاریخ هرات (۱۱۲-۱۰۶) - خوانین خیوه ،
 مشهد مصریان (۱۲۸-۱۱۲) - عزیمت به استرآباد ، بند رود گرگان ، چهارده کلاته
 شهر سمنان ، اهالی کلات ، جنگ سلطان محمد ، قتل خان خیوه ، فتح خوارزم
 (۱۵۱-۱۲۹) .

فهرست اشعار و فهرست عمومی (۳۹-۱)

مهدی قلی هدایت، خاطرات و خطرات یا توشه ای از تاریخ شش پادشاه و گوشه ای از دوره زندگی من. انتشارات کتابفروشی زوار، تهران، ۱۳۴۴ ه. ش، ۳۱ + ۵۶۳ صفحه (۵۹ ص فهرست)، چاپ دوم، شرکت سهامی افست، شامل ۴ قسمت و ۱۲۳ تصویر، شامل شرح وقایع از دوران ناصرالدین شاه تا دوره اخیر و سپس علل اشفتگی و راه چاره از نظر مؤلف می باشد.

* * *

حاجی مهدی قلی خان هدایت (مخبر السلطنه) پسر علینقلی خان مخبرالدوله و نوه رضاقلی خان هدایت است که در سال ۱۲۸۰ ه. ق متولد شد. وی در زبان فارسی، عربی و آلمانی تحصیل کرده و در موسیقی مهارت داشت. در مدرسه دارالفنون تعلیم آلمانی میداد و سپس با سمت پیشخدمتی خاص ناصرالدین شاه رسماً وارد خدمت دولتی شد و پس از سلسله مناصبی که در بخشهای مختلف دولتی شد، در چند کابینه وزیر بود و همچنین به ترتیب حکومت فارس و آذربایجان را داشته است. خود نیز کابینه ای تشکیل داده است.

* * *

خانواده مؤلف، وضع تحصیلی، مسافرت فرنگ مؤلف (۱۸-۱) - بیماری سرخجه در برلن، ورود ناصرالدین شاه به برلن، انتقاد از وضع حکومت (۲۸-۱۹) - اختراع تلفن حرکت بسوی تهران، تبریز، تهران، چگونگی پیدا شدن قطعه طلا در زنجان، تحصیل فارسی و عربی مؤلف، بیماری معده وی، تعلیم موسیقی (۴۴-۲۹) - مذاکره با

ناصرالدین شاه، ایجاد کلاس پیاده نظام و توپخانه، مدرسه المانی، تلگرافخانه، نگرانی ناصرالدین شاه از اوضاع مملکت، بنای مدرسه دارالفنون ۱۲۶۶، فوت محمد شاه، معلمین دارالفنون، افتتاح دارالفنون (۶۴-۴۵) - اندیشه انگلیس از اینکه المان در ایران امتیاز راه آهن بگیرد، مثالی از ذوق بانوان، وضع تاهل مؤلف، خدمت رسمی او، سواری (۷۴-۶۵) - کارخانه ریسمان رسی، توسل به آمریکا، بیانات ناصرالدین شاه به خط امین السلطان، معدن فیروزه، جشن پنجاه سالگی سلطنت، غوغای رژی، نامه پدر مؤلف به شاه، سید جمال افغان، ضرابخانه، ولیعهد در تهران، سلام تحویل، عید قربان، آشپزان شاه، مراسم کورشو کورشو برای شاه (۹۴-۷۵) - ضرب گرفتن ناصرالدین شاه، ورود مظفرالدین شاه، اخذ غرامت پول سیاه، کناره گیری وزیر داخله، معامله امین - الدوله با صنایع الدوله، حساب خزانه داری، مدرسه علمیه (۱۱۲-۹۴) - بازگشت امین السلطان، سفر دوم مظفرالدین شاه به اروپا، مسافرت به انورس، لندن، اکواریوم، برج لندن، هاید پارک، امار طلاق در واشینگتن، پاریس، مجازات های زنا، مجسمه دوشیزه پولادی، تفریحات در برلن (۱۳۶-۱۱۲) - حرکت به تهران، مدرسه نظام، مقدمات مشروطیت، دستخط تشکیل مجلس، بیماری مظفرالدین شاه، محمد علی شاه، ورود وکلای اندریایجان، تحصیل دستخط مشروطیت، احوال وکلا، سخنرانی مؤلف در مجلس، احضار امین السلطان، کابینه وزیر افتخام، کابینه اتابک، خاتمه قانون اساسی کابینه ناصرالملک، غوغای تقویم، میدان توپخانه، کابینه هفتم، انجمن اصناف (۱۶۷-۱۳۷) - سفر اول اندریایجان، توپ بستن مجلس، تلگراف تهران، تلگراف به وزیر داخله (۱۷۷-۱۶۷) - ورود به تفلیس و وینه، رقعہ مخبرالملک، دستخط شاه کارت تقی زاده، مراسله انجمن ایالتی تبریز، مکتوب مؤلف به انجمن ایالتی، نامه

انجمن سعادت ایرانیان اسلامبول، سایر مکتوب ها، ملاقات با سفیر روس (۱۹۰-۱۷۸) تغلیس، رقعہٴ مخبرالملک، تلگراف ایت الله خراسانی، اعلان، غوغای قراچه داغ، عزیمت سردار ملی به اردبیل، اردوی تهران، پیام قنصل انگلیس، مکتوب سردار بهادر رقعہٴ نیکلا قنصل فرانسه، رسومات تبریز، مراسلات ایالت جلیله، تلفن باغ شمال، تیراندازی، مکتوب صنیع الدوله، رقعہٴ حاج کاظم ملک التجار، قتل اقا سید عبداله، رقعہٴ ژنرال قنصل روس، احضر حضرت قلی رئیس طایفهٴ حاجی خواجه نو، تشکیـل عدلیه، اقاخان شیخان آبادی، جنجال علیہٴ مولف، تلگراف به تهران، بقیه تلگرافها، مکتوب اسلامبول (۲۲۰-۱۹۱) - تلگرافهای مختلف، ورود ناصرالملک بانک انگلیس، اردبیل، استعفا و حرکت از تبریز (۲۳۲-۲۲۱) - سلسلهٴ کیان، فرهنگ میخی، مسافرت به فارس، تلگراف حجه الاسلام آقای محلاتی، تلگراف تجار یزد، ایجاد دوفوج، نطق ولامینگتن درلندن، رفتن سپاهیان هندی، تلگرافهای مختلف (۲۵۶-۲۳۳)، قضاوت از روی قیافه، مریل امریکائی، بی انتظامی مرکومداخله در امرنان، تلگراف عین الدوله، ملاقات صولت الدوله، عزل مریل، میرزا یحیی امام جمعه، رقعہٴ عنایت السلطنه سراپی، حمله ژاندارمری به مؤلف، جنگ بین الملل، اعلان در یوشهر، رقعہٴ غلامعلی خان، تلگراف وزارت امور خارجه، تلگراف وزیر مختار انگلیس، مارلینگ، احضار مولف (۲۸۲) - ۲۵۷) - اعلان ها، بیکاری، مسافرت مؤلف، تالیف مجمع الادوار، جنگ بین الملل اول چهارده مادهٴ ویلسن، خاتمهٴ جنگ، شمه‌ای از احوالات موسولینی، انقلاب کبیر فرانسه، ۱۸۹۲ - باز شدن راه دریا (۳۰۲-۲۸۳) - ماتریالیسم، طلوع بلشویکی (کمونیستی) انجمن کرد سوسی، کابینهٴ وثوق الدوله، کابینهٴ مشیرالدوله، مکتوب خیابانی، تلگراف مشیرالدوله، ابتدای آمد و شد بلشویکی، نامه نریمانف، پیشرفت ترک در ایروان، آمدن

لاهوری به تبریز، آمدن دسته زاندارم به تبریز (۳۲۵-۳۰۳) - جنگ تسوج، کابینه سپهدار، دستخط احمد شاه، تلگرافهای مختلف متارکه باروس، کابینه مشیرالدوله، قنصلگری روس، نظام متحد الشکل، اعلان لاهوتی، حیدر عمواغلی، سید جمال الدین اسدآبادی، آزاد یخواهان (۳۴۶-۳۲۶)

دوره اخیر:

تهران، کابینه قوام السلطنه، استعفای وزیر جنگ، امتیاز نفت، مراجعت احمد شاه، کنفرانس لوزان، کابینه مستوفی الممالك، کشمکش مجلس با شاه، کابینه مشیرالدوله مهاجرت حجج اسلام، کابینه سردار سپه، سفر سوم احمد شاه، خلاصه بیانیه، رئیس الوزرا، تسخیر ماکو و جهریق، مجلس پنجم، صحبت جمهوری در مجلس، بستن بازار ملاقات ولیعهد، قانون ۲۲ شهریور ماه ۱۳۰۴، اعلانات علما، کابینه ذکاء الملک، کابینه آقای مستوفی الممالك، نطق شاه در مجلس ششم (۳۷۱-۳۴۷) - تیر خوردن مدرس، پیشنهاد راه آهن، کودکستان شاپور، القای کاپیتولا سیون، کترات میلیسپو، استعفای مستوفی، کابینه مولف، پیشنهاد قند وچای، مشاجره با شوروی، غوغای قم، سید نورالدین دژسیراز، فوت امیر لشکر طهماسبی، پادشاه افغانستان، شبهه های فرمانیه، سرحد ایران و شوروی، غوغای تریاک، اختلاف باتکریه، صحبت بحرین، کارخانه ریسمان ریس، منع فروش مشروبات، غوغای قشقای، افتتاح شوسه خرم آباد، مجلس هفتم، توقیف وزیر مالیه، تفتیش مستقل، واحد طلا، سهم بندی تجاری، اسکناس بانک، اشیا عتیقه، یازدهمین مجمع عمومی بین المللی، مسافرت بلوچستان، مجلس هشتم، عزیمت ولیعهد به سویس، اختلاس در بانک ملی، نامه ارفع الدوله، کارخانه قند سازی، مسافرت ملک فیصل، فوت مستوفی، الغای امتیاز داری، معرفی رجال در سفارت خانه،

چراغ برق تهران، مجلس نهم (۴۰۰-۳۷۲) - استخراج آهن، نورحماد در تهران،
 استعفای مؤلف، کابینه فروغی، حرکت شاه به ترکیه، جشن هزاره فردوسی، رفع حجاب
 سوقات انکارا، سنگ بنای دانشکده پزشکی، نطق شاه، اوج دیکتاتوری، فرهنگستان،
 پیمان سعدآباد، عروسی ولیعهد، متارکه بافرانسه، محاکمات مالیه، ریاست وزرای
 منصورالملک، عروسی شمس و اشرف پهلوی، جنگ بین الملل، استعفای پهلوی، بعضی
 وقایع اتفاقیه (۴۲۲-۴۰۱) .

سلطنت محمد رضا شاه :

فروغی نخست وزیر، کنفرانس سه دولت، فرمان اعلان جنگ، پیمان اتحاد، تلگراف
 به روزولت، سرانجام کار پهلوی، تاریخچه، سه قسمت دوره پهلوی، کنفرانس درادسا،
 ماجراجویان تبریز، مصدق، استیضاح، کابینه قوام، مراجعت نخست وزیر، ورود سادچیکف
 کنفرانس سانفرانسیسکو، شورای امنیت، تقاضاهای شوروی، جلسات شورای امنیت، غوغای
 تبریز (۴۴۹-۴۲۳) - تشکیل حزب دمکرات، اعتصاب در مراکز نفت، مسافرت اشرف
 پهلوی به مسکو، انجمن صلح پاریس، استعفای کابینه، تاریخ بعضی از اتفاقات
 استعفای وزرای توده ای، گزارش های سرتیپ هاشمی، دوره یازدهم مجلس، ازدحام
 دانشجویان، ایرادات، کابینه احمد قوام، کابینه حکیمی، بعضی تواریخ، نطق نوروزی
 شاه، کابینه هژیر، شورای عالی، کابینه ساعد، غوغای نفت، سانحه ۱۵ بهمن، فکر
 تشکیل سنا، افتتاح مجلس مؤسسان، مسافرت شاه به آمریکا ۱۳۲۸، نقشه مارشال،
 اعتراض روسیه، مسافرت شاه به پاکستان، رژه بانوان در پاکستان و بعضی از تلخیص ها
 (۴۷۴-۴۵۰)

علل آشفتگی اوضاع:

اشتباهات ، زمان بجای سرمایه ، مرامهای قدیمی ، دستور افلاطون ، ندای آزادی
حکومت ، ظهور د مکراسی ، سوسیالیسم و کمونیسم ، مجمع بین الملل کاکران ، چه باید کرد ،
دولت ، اقتصاد ، بلای تقلید ، مدرسه ، کارمند ، مجلس شورای ملی ، جنجال در اطراف
قانون اساسی ، مطبوعات و روزنامه ، انترناسیونالیسم ، صلح (۵۰۴-۴۷۵) .
فهرست اسماء (۵۶۳-۵۰۵) .

=====

تایپ وزیر اکس: سازمان راهنما
خیابان راهنما، مقابل دوره شبانه